T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED b. HANEFİYYE CENKNÂMESİ (MİLLİ KÜTÜPHANE 06 MİL YZ A 9260/1) TRANSKRİPSİYON-METİN-TAHLİL

Halit YETKİN

Diyarbakır 2016

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED b. HANEFİYYE CENKNÂMESİ (MİLLİ KÜTÜPHANE 06 MİL YZ A 9260/1) TRANSKRİPSİYON-METİN-TAHLİL

Halit YETKİN

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Diyarbakır 2016

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Muhammed b. Hanefiyye Cenknâmesi (Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9260/1) Transkripsiyon-Metin-Tahlil" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐Tezimin üç yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

13/07/2016

Halit YETKİN

ÖNSÖZ

Halk anlatıları nesilden nesle sözlü kültür ortamı içerisinde aktarılarak günümüze kadar ulaşır. Bu anlatılar zamanla yeni olay ve şahıs kadrosunun eklenmesiyle muhteva bakımından zenginleşir. Muhteva bakımından zenginleşen sözlü edebiyat ürünleri ilk anlatıcısından ayrılarak halka ait olur, anonimleşir. Bu ürünler dış dünyaya kapalı toplumlarda ve küçük yerleşim birimlerinde halen canlılığını ve güncelliğini muhafaza etmektedir.

Cenknâme, Osmanlıca metine mümkün olduğu kadar bağlı kalınarak transkripsiyon edilmiştir. Çalışmamızın amacı transkripsiyon edilen metnin motifler ve muhteva bakımından incelenmesidir. Bu bakımdan metin tamiri yapılmamıştır. Anlam bütünlüğünü sağlamak için bir kaç yerde dipnotta göstermek kaydıyla düzeltme yapılmıştır. Vezin, kelime ve mısralarda görülen hatalar ve eksiklikler metinin orijinalinde yer alan hatalardır.

Çalışmalarım esnasında gerek konu seçme hususunda gerekse tezimi tamamlama hususunda yardımlarını esirgemeyen danışmanım sayın Prof. Dr. Abdurrahman Acar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Halit Yetkin

Diyarbakır 2016

ÖZET

Bu çalışmamızda cihat etme düşüncesiyle yola çıkan Muhammed Hanefi'nin hayat serüvenini tahlil etmeye çalıştık. Öncelikle Osmanlıca metin Türkiye Türkçesine transkripsiyon edildi. Sonra metinde yer alan beyitler tek tek incelenmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Muhammed Hanefi manzumelerinin kim tarafından yazıldığı, dil özellikleri, manzumede geçen şahıs, yer ve mekân, savaş aletleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde; Cenknâme'de geçen klasik halk hikâyeleri motifleri ile dini ve tasavvufi motifler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Türkçe transkripsiyonlu metine yer verilmiştir. Ayrıca metinde; unutulmuş veya bilinmeyen kelimelerin yer aldığı bir sözlük eklenmiştir.Son olarak el yazması metin ekler bölümüne dahil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Muhammed Hanefi, Edebiyat, Cenknâme, İslâm,

Halit Yetkin

Diyarbakır 2016

ABSTRACT

In this study, we tried to analyze the resulting Muhammad Hanafi way of life adventures with the idea of jihad. First, Turkey Turkish Ottoman texts were transcribed . Then in the text couplets it was examined individually.

Our study consists of three parts. In the first part; Mohammed Hanafi by whom the poem was written, language features, poem last person, place and space, instruments of war were discussed.

In the second part; religious and mystical motifs with classical folk tales motifs were examined.

In the third part; Turkish transcription is given in the text. Also in the text; A glossary has been added, where the forgotten or unknown words. Finally, the hand writing was included in the appendix text .

Key Words

Mohammed Hanafi, Cenk Average, Literature, Islam

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **II**
ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
KISALTMALAR ..... **VIII**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED B. HANEFİYYE VE CENKNÂMESİ

1.1. MUHAMMED HANEFİ/HANEFİYYE CENKNÂMESİNİN TARİHÇESİ **4**

1.2. DİL ÖZELLİKLERİ **5**

1.3. CENKNÂME'NİN OLAY ÖRGÜSÜ **6**

1.4. MUHAMMED b. HANEFİYYE/HANEFİ **9**

1.4.1. Muhammed b. Hanefiyye'nin Tarihi Hayatı 10

1.4.2. Muhammed b. Hanefiyye'nin Menkıbevî Hayatı 12

1.5. CENKNÂMEDE İSMİ ZİKREDİLEN ŞAHISLAR **20**

1.5.1.PEYGAMBERLER 20
1.5.2. Ashap 30
1.5.3.Cenknâmedeki Diğer Şahıslar 45

1.6.CENKNÂMENİN GEÇTİĞİ YER VE MEKANLAR 50
1.6.1. Medine 50
1.6.2. Mağrib ili 50
1.6.3. Tabut'un Korusu 51
1.6.4.Hz. Peygamber Ravzası 52

1.7.CENKNÂMEDE HAYVANLAR 53
1.7.1.Düldül 53
1.7.2.Gazel/Geyik 54
1.7.3. At 55

1.8. CENKNÂMEDE ADI GECEN SAVAŞ ALETLERİ 56
1.8.1. Zülfikar 56
1.8.2. Sügü/Süngü 56
1.8.3. Kılıç 57
1.8.4.Gürz 58
1.8.5.Kemend 58
1.8.6. Mancınık 59

İKİNCİ BÖLÜM

CENKNÂMEDEADI GEÇEN MOTİFLER

2.1.KLASİK HALK HİKÂYELERİ MOTİFİ 60
2.1.1.Bade İçme 60
2.1.2.Rüya 61
2.1.3.Baş Kesme 62
2.1.4.Ava Çıkma 62
2.1.5. Geyik/Ceylân 63
2.1.6. Kuyu/Zindan 64
2.1.7. Kadının Savaşması 64

2.1.8. Aslan/Kaplan 66
2.1.9. Sayı Motifleri 66

2.2. DİNÎ VE TASAVVUFÎ MOTİFLER 68
2.2.1. Allah İnancı 68
2.2.2. Hz. Peygamber İnancı 69
2.2.3. Hz. Hızır 70
2.2.4. İblis 70
2.2.5. Hûrî 71
2.2.6. Ashap 71
2.2.7. Gaziler 71
2.2.8. Zinâ/Nikah Kavramı 72
2.2.9. Kelime-i Şehâdet 72
2.2.10. Din İçin Savaşma/Cihat 73
2.2.11. Dua Etme 73
2.2.12. Din Değiştirme 74

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

SONUÇ 139
KAYNAKÇA 141
SÖZLÜK 146
EKLER 162

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
böl.	Bölüm
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
DÜ	Dicle Üniversitesi
Hz.	Hazreti
Nu.	Numara
s.	Sayfa
vr.	Varak
yy.	Yüzyıl
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
çev.	Çeviren
yay	Yayınları
ed.	Editör
hzr	Hazırlayan
der	Dergi
m.	Metre
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

İslâmiyet'in kabulüyle birlikte Türk Edebiyatı'nda İslâm muhtevalı ürünler vücuda getirilir. Bu ürünlerin bir kısmı savaş konusunu işleyip Anadolu destanları, halk hikâyeleri mahiyetindedir. Genellikle bir kahramanın savaşlarda sergilemiş olduğu başarılar, sosyal vicdanın yaratmış olduğu bir şahsiyetle bütünleşir. İşte bu şahsiyetlerden biri çalışmamızın konusu ve Hz. Ali'nin oğullarından biri olan Muhammed b. Hanefiyye'nin hayatının anlatıldığı manzum bir cenknâmedir. Bu cenknâmeler Türk İslâm Edebiyatı'nda Muhammed Hanefi Cenknâmeleri'yle bilinmektedir. Genel olarak cenknâmeler halkın dini duygu ve düşüncelerini diri tutmak, onlara moral vermek amacıyla oluşturulmuştur.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali ve onun soyundan gelenlerle ilgili Türk İslâm Edebiyatı'nda edebi türler kaleme alınmıştır. Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin ile ilgili özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi hadisesinin anlatıldığı "Kerbelanâme" adıyla bilinen mersiyeler yazılmıştır. Bunların yanında yine Hz. Ali'nin savaş ve gazalarının anlatıldığı cenknâmeler edebiyatımızda mevcuttur. Özellikle bu alanda İsmet Çetin'in "Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali Cenknâmeleri" adlı çalışması ile Jean Louis Mattei'nin "Hz. Ali Cenknâmeleri" adlı çalışması tezimizi yazarken istifade ettiğimiz baş yapıtlardandır. Hz. Ali'nin bir başka oğlu Muhammed b. Hanefiyye için de edebi manzumeler yazılmıştır. *"Muhammed b. Hanefiyye'nin kahramanlıklarının anlatıldığı, konusu tarihi olaylara uygun olmayan dini-destanî*

hikâyeler Türk halk edebiyatında Muhammed Hanefi Cengi, Fars edebiyatının etki alanındaki Güneydoğu Asya ülkelerinde Hikayatı-ı Muhammed Hanefiyye adıyla şöhret bulmuştur."[1] Buradan hareketle üzerinde çalıştığımız metinin bir cenknâme olması ve Osmanlıca el yazması metinde "Muhammed Hanefi" şeklinde yazılmasından dolayı tezimizde "Muhammed Hanefi" yazımını kullanmayı uygun gördük. Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihi hayatı ile bu cenknâmelerde geçen menkıbevi hayatının birbirinden neredeyse bağımsız olduğu görülmüştür. Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihi hayatını İbn-i Sa'd'ın "Kitâbü't Tabakati'l Kebir" ile Mustafa Öz'ün D.İ.A. için hazırladığı "Muhhamed b. Hanefiyye" maddesinden yararlanarak cenknâmede geçen menkıbevî kişi ile karşılaştırdık.

Mehmet Atalan'ın "Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknâmeleri" adlı doçentlik tezi bu alanda yapılmış en geniş kapsamlı çalışma olduğu görülmüştür. Atalan bu çalışmasında cenknâme nüshalarını karşılaştırmış Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihi hayatını cenknâmelerdeki hayatıyla karşılaştırmış olup özellikle Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihi hayatında maruz kaldığı mezhebi çatışmaları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Fakat cenknâmede yer alan motiflerin tespiti ve yorumlanması hususunda bir boşluğun olduğu görülmüştür. Biz bu çalışmamızda daha önce kimse tarafından Latin harflerine transkripsiyon edilmeyen Ankara Milli Kütüphanedeki Yazmalar Koleksiyonu 06Mil Yz A9260/1 arşiv numaralı metini Latin harflerine transkripsiyon edip bu metinde yer alan motifleri anlamaya ve yorumlamaya çalıştık. Tabi bu çalışmayı yaparken Atalan'ın çalışmasından mümkün olduğu kadar istifade etmeye çalıştık. Metinde yer alan motifleri tespit etmek için ise Ali Berat Alptekin'in "Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı" adlı eseri bize rehber olmuştur.

Cenknâme Osmanlıca elyazması bir metindir. Nazım şeklinde yazılmış olup beyit nazım biçimi kullanılarak kaleme alınmıştır. Üzerinde çalıştığımız metin Ankara Milli Kütüphanedeki Yazmalar Koleksiyonu 06Mil Yz A9260/1 arşiv numaralı metindir. Eser adı Hikâye-i Manzûme Muhammed Hanefî olarak kayıtlıdır. Müstensih Hüseyin b.

[1] Mustafa Öz, Muhammed b. Hanefiyye, **D.İ.A**., C.30, s.539

İbrahim olup onun hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. İstinsah tarihi Hicri (1165) Miladi (1751) olarak kayıtlıdır. Yazı türü harekeli nesihtir. Metinin yer aldığı cilt mıklepli olup üzeri aşınmış kahverengi ve meşin kaplıdır.[2]

Araştırma konumuz olan cenknâmenin muhtevasına bakıldığında olay eksenli oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Cenknâme'de olaylar ön plana alındığından dinî ve tasavvufî motiflere sınırlı sayıda yer verildiği görülmüştür. Sınırlı sayıda olan bu motifler mümkün olduğunca tespit edilmeye çalışıldı. Daha sonra bu motifler anlamlandırılıp diğer edebi türlerde yer alan özellikle halk hikâyelerindeki motiflerle kıyas edilmeye çalışıldı.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Muhammed Hanefi manzumelerinin kim tarafından yazıldığı, dil özellikleri, olay örgüsü, manzumede geçen şahıs, yer ve mekân, savaş aletleri adlarının geçtiği beyitler kaynak kitap ve benzer eserlerden alınan alıntılarla şerh edilmiştir. İkinci bölümde; Klasik halk hikâyeleri motifleri ile dinî ve tasavvufî motifler ve bunların alt başlıkları incelenmiştir. Üçüncü bölümde; Osmanlıca elyazması metin Türkçeye transkripsiyon edilmiştir. Ayrıca, unutulmuş veya bilinmeyen kelimelerin yer aldığı bir sözlük eklenmiştir. Son olarak el yazması metin ekler bölümüne dahil edilmiştir.

[2] https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=150207#(Erişim Tarihi 22.10.2015)

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED b. HANEFİYYE VE CENKNÂMESİ

1.1. MUHAMMED HANEFİ/HANEFİYYE CENKNÂMESİNİN TARİHÇESİ

Muhammed Hanefi Hikâyeleri'nin Türk Edebiyatı'nda Tursun Fakı tarafından yazıldığı bilinmektedir. Tursun Fakı'nın hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti'nin kurucularından Osman Bey döneminde yaşadığı tahmin edilmektedir. Şeyh Edebâli'nin damadı olup tefsir, fıkıh ve hadis dersleri almıştır. Osman Gazi ile savaşlara katılıp askerlere gazilik yapmıştır. Vefatı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Türbesi Bilecik'te Şeyh Edebâli zaviyesi içerisindedir. Muhammed Hanefi Cenknâmesini muhtemelen Anadolu'da müslüman Türk birliğinin sağlanması için gayret sarf edilen bir dönemde dini heyecan ve cihat anlayışını pekiştirmek maksadıyla yazmış olabilir. Cenknâme mesnevi nazım şeklinde yazılmıştır.[3] Hikâyeyi yazan Tursun Fakı'nın; ahlak, fedakârlık, fazilet ve yiğitlik gibi meziyetlerle birlikte dini terbiye ve öğüt vermeyi ihmal etmediği görülmüştür.

Muhammed Hanefi'nin mücadelesinin Battal Gazi'nin mücadelesine benzediği görülmektedir. Battal Gazi Hikâyeleri; Hz. Peygamber'in soyundan geldiğine inanılan

[3] Numan Külekçi, **11.-20. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özellikleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Aktif Yay., Erzurum 1999, C. 2, s.354

Seyit Battal Gazi'nin müslümanlığı yaymak amacıyla yapmış olduğu ve zaman zaman olağanüstü boyutlara ulaşan savaşlarını anlatır.[4] Bu iki hikâyede konunun işlenişi ve olay örgüsünün birbirine benzediği görülmektedir.

1.2. DİL ÖZELLİKLERİ

Eser, Türk dilinin Arapça ve Farsça dillerinin etkisi altına girmediği bir dönemde yazılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini barındırdığı görülmüştür. O dönemki Türkçe'de bulunan arkaik kelimeler, deyimler ve atasözleri metin içerisinde muhafaza edilmiştir.

Uzun hacimli edebi anlatılar özellikle Eski Türk destanları, uzun hacimli halk hikâyeleri ve cenknâmeler mesnevi tarzında yazılmıştır. İncelemiş olduğumuz Muhammed Hanefi cenknâmesi bu bilgiden hareketle mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır.[5] Mesneviler genellikle aruz ölçüsünün kısa kalıplarıyla yazılır. Bu kalıplar Fâilâtün Fâilâtün Fâilün, Feilâtün Feilâtün Feilün, Mefâilün Mefâilün Fâilün'dür. Mesnevi nazım biçiminde her beyit farklı bir kafiye ile yazılabildiği için edebiyatımızda destanlar, halk hikâyeleri, cenknâmeler gibi kısacası uzun hacimli edebi türler mesnevi şeklinde yazılmıştır.[6] Ayrıca dini-tasavvufî Türk Edebiyatı'nda Tevhid, Naat, Münacaat, gibi dinî ve tasavvufî temaların yer aldığı edebi türler mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.[7]

Muhammed Hanefi Cenknâmesi daha çok meclis ve kıraathânelerde okunmak üzere kaleme alınmış, Ahmet Kartal'ın ifadesiyle bir "halk tipi mesnevisi"dir. Bu eserin asıl gayesi hikâyeyi manzum ve kafiyeli olarak okuyan ve dinleyenlere aktarmak onlara hoşça vakit geçirmek, yeri geldikçe nasihatler vermektir. Burada insan, hayvan, savaş ve tabiat manzaraları gibi bir şairin çizmesine imkân veren birçok nesne ve hadiseler bulunmasına rağmen edebi tasvire yönelik çok az beyte yer verildiği görülür. Hikâyeyi

[4] M. Öcal Oğuz (ed.), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004, s.21
[5] Vasfi Mahir Kocatürk, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yay., Ankara 1970, s.143
[6] Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İstanbul 2010, s.59
[7] Abdurrahman Güzel, Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara 2005, s.187

anlatan veya yazan kişinin sanat yapma gayesi olmadığı görülür. Hatta hikâyenin muhtevasına bakıldığı zaman düşüncenin insanlara aktarılması niyeti açık bir şekilde belirmektedir. Zaman zaman okuyucuyu heyecanlandırmak için kahramanın iki yüz, yüz bin, yedi yüz bin askerle savaşması gibi mübalağalı bir anlatımla okuyucuya sunulduğu görülür.[8]

1.3. CENKNÂME'NİN OLAY ÖRGÜSÜ

Cenknâme Allah'a münacatlarla başlar. Devamında bazı peygamberlerin adı anılmış. Sırasıyla Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsmail, Hz. Davud, Hz. Eyüp, Hz. Yahya ve Hz. Zekeriya'nın halk arasında anlatılan kıssalarına telmihte bulunulmuş, sonrasında Hz. Peygamber ve dört halifenin ismi söylenmiş. Bu girizgâhtan sonra okuyan ve dinleyenlerden salâvat getirilmeleri istenilerek asıl konuya giriş yapılmıştır.**(2a-2b)**

Hz. Peygamber'in vefatından sonra ashap onun gidişine çok üzülürmüş. Bu üzülenlerden biri de Hz. Ali'dir. Hz. Ali bir gün Hz. Peygamber'in ravzasında konaklarken uykuya dalar ve rüya görür. Rüyada Hz. Peygamber gelir ona artık üzülmemesini söyler. Sonrasında ise savaşlarda kendisine yoldaşlık yapacak, Hasan ve Hüseyin'e kardeş olacak bir erkek evladının doğacağını müjdeler. Bu oğlana kendi adının verilmesini tembihler. Rüyadan uyanan Hz. Ali hemen eve koşarak rüyayı Hz. Fatma'ya anlatır. Rüyayı duyan Hz. Fatma çok sevinir ve Allah'a şükreder.(**2b-3b)**

Belli bir süre geçtikten sonra çocuk doğar. Doğan bu çocuk o kadar güzel ki yüzü ay gibi parlak, çehresinde Allah'ın nuru belirir. Günden güne çocuk büyür on yaşına gelir. On yaşındaki Muhammed Hanefi akıllı ve hünerli bir kişiliğe sahiptir. Babası Hz. Ali bir gün savaşa gitmek için Zülfikar'ı kuşanır, Düldül'e biner, hazırlık yapar. Onu gören Muhammed Hanefi; "Ne olur beni de savaşa götür, ben de sizin gibi kafirle cihat

[8] Ahmet Kartal, **Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevi**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2014, s.265

edeyim" der. Hz. Ali ona "Sen daha çocuksun cihat etmek sana uygun değil, sen bunun yerine Medine dağlarına ava çık" der. Bunun üzerine Muhammed Hanefi hazırlıklarını yapar ve ava gider. Avdayken bir ceylanla karşılaşır. Bu ceylan o kadar güzelmiş ki Muhammed Hanefi bu ceylanı yakalayıp eve götürmek ister. Ceylanın peşinden giden Muhammed Hanefi bakar ki etrafı çevrili, cennet kadar güzel olan bir bahçede bulur kendini. Belli bir süre geçtikten sonra gün ağarmaya başlar orada uykuya dalar.**(3b-5a)**

Muhammed Hanefi'nin uyuduğu bu bahçe Tabut adlı bir kafire aittir. Bahçeyi iki yüz asker korur. Gece ve gündüz on asker bahçede devriye nöbetine çıkarlar. Devriyede olan askerler bakar, üzerinde cenk elbiseleri olan kaplan gibi heybetli ve aslanlar gibi uyur vaziyette olan Muhammed Hanefi'yi görürler. Atının kişnemesi üzerine Muhammed Hanefi uykudan uyanır. Savaş pozisyonu alarak atına biner, hazırda bekler. Daha sonra o on askerin baş pehlivanı Muhammed Hanefi'ye bu bahçenin yasaklı bir yer olduğunu, sahibinin ise gaddar Tabut olduğunu söyler. Devamında "Eğer bizimle gelip beyimizin elini öpersen belki beyimiz seni affeder" der. Muhammed Hanefi buna karşılık şunları söyler. " Ben Tanrının aslanı Ali'nin oğluyum. Annem Fatmatü'l Zehra'dır, Hasan, Hüseyin kardeşlerim, Muhammed Mustafa (s.a) ise benim dedemdir. Ben korkusuz Muhammed Hanefi'yim" der. "Hadi işinize bakın yoksa boynunuza ip takarım". Bu sözler üzerine on kafir diğer arkadaşlarına da haber vererek toplanır. Bu çocuğun onların en büyük düşmanı olan Hz. Ali'nin oğlu olduğunu anlarlar. Çocuğu tutsak edip Tabut'a götürmeleri fikriyle Tabut'un onları mükâfatlandıracağını düşünürler. Daha sonra Muhammed Hanefi'ye saldırırlar. Muhammed Hanefi süngüsünü eline alıp düşmanın içine doğru atını sürer. Her darbede on kâfiri yere yıkar. En sonunda o iki yüz askerin baş pehlivanını öldürüp başını keser. Kestiği bu başı Medine meydanında bir direğe bağlar.**(5a-6b)**

Hz. Ali cenknâmenin başında gittiği savaştan döner. Meydanda asılı olan başı görür, sonra;"Bu kimin başıdır! Ben hayatım boyunca birçok savaş yaptım fakat bunun gibi bir kâfir başı kesmedim. Bu başı kesen kim ise o gerçek bir kahramandır" der. Ashap bu başı kesen kişinin oğlu Muhammed Hanefi olduğunu söyler. Bunu duyan Hz. Ali hemen eve koşar ve oğlu Muhammed Hanefi'yi kucaklayıp öper. Daha sonra

Muhammed Hanefi, başından geçen olayları bir bir anlatır. Hz. Ali kendisinin çok düşmanı olduğunu, bunlardan birinin Tabut olduğunu ve Tabut'un çok askeri olduğunu söyleyerek oğlu Muhammed Hanefi'nin bundan sonra ava giderken daha dikkatli olması gerektiğini söyler.**(6b-7b)**

Hz. Ali belli bir süre geçtikten sonra gazileri yeniden etrafına toplayarak savaşa gider. Muhammed Hanefi ise evde kalır. Evde oturmaktan sıkılan Muhammed Hanefi daha önce gördüğü ceylanı aramaya gider. Ceylanı görür onu kovalar ve tekrar bu yasaklı bahçeye girer. Bahçede bu sefer Tabut'un yedi yüz askeri bekçilik yapıyormuş. Muhammed Hanefi savaş pozisyonu alarak bu askerlerle karşı karşıya gelir. Bu esnada Allah'tan yardım ister ve dua eder. Daha sonra salavat getirerek düşmana doğru ilerler. Savaşta düşmandan üç yüz asker öldürür. Aynı zamanda yetmiş yerinden yaralanır. Yakınlarda gördüğü bir tepeye gider ve orada dinlenir. Kalan dört yüz asker bir araya gelerek plan yapmaya başlar. Bu askerlerin başında Rüstem adlı bir pehlivan vardır. Rüstem bir plan yapar onu diğer askerlere anlatır. Sonra Muhammed Hanefi'ye hücum ederler. Muhammed Hanefi, atının ayağının bir taşa takılması sonucu yere düşer. Düşman hemen etrafını sarar, kırk halatla bağlayıp onu Tabut'a götürürler. Tabut bu olaya sevinir ve çocuğu şehir meydanında asmayı düşünür. Fakat askerler: "Bu çocuk Hz. Ali'nin oğludur. Hz. Ali oğlunun asıldığını duyarsa gelir hepimizi öldürür. Asmak yerine onu zindana atalım" der. Daha sonra "Eğer dinimizi kabul ederse güzeller güzeli kızın Mine'yi ona verelim."der. Bu fikir Tabut'un hoşuna gider ve akşam olunca oğlana sazlı içkili bir meclis hazırlar. Sofrada yemek esnasında Tabut eline bir şarap kadehi alır ve Muhammed Hanefi'ye ikram ederek içmesini ister. Fakat Muhammed Hanefi:" İçkiyi dedem Hz. peygamber içmedi, babam Hz. Ali yakınından bile geçmediyse ben asla o haramı içmeyeceğim" der. Tabut bunun üzerine kızı Mine'yi çağırır ve bir teklifte bulunur. İslâm Dini'ni bırakıp kendisinin dinini seçmesi durumunda kızı Mine'yi cariye olarak ona verecektir. Fakat Muhammed Hanefi: "Ben dünya zevki için, bir kız için dinimden katiyen vazgeçmem" der. Bu sözleri duyan Tabut öfkelenir ve çocuğu zindana attırır.**(7b-12b)**

Mine Hatun Muhammed Hanefi'yi görür görmez ona aşık olur ve onu unutamamaktadır. Daha sonra dayanamayıp zindana gider. Önce zindanın bekçisini öldürür. Daha sonra zindanın kapısına bırakılan ve ancak on kişinin kaldırabildiği büyük taşı kaldırır ve Muhammed Hanefi'yi kurtarır. O esnada Mine, Muhammed Hanefi'nin isteği üzerine Müslüman olur. Sonra ikisi birlikte Tabut'un sarayından kaçmaya başlarlar. Tabut onların kaçtığı haberini duyunca çok öfkelenir. Hemen yüz bin askerini hazırlar, onların peşine gönderir. Bu askerler Mine ve Muhammed Hanefi'ye yetişince; Mine, Muhammed Hanefi'ye:"Sen kaç git. Ben babamın askerleriyle savaşırım" der. Muhammed Hanefi ise:"Benim atalarım savaştan hiçbir zaman korkup kaçmadı. Ben asla kaçıp gitmem" der. Böylece ikisi sırt sırta vererek düşmanla savaşmaya başlar. Savaş üç gün üç gece sürer. Askerlerin bir ilerleme sağlayamaması üzerine Tabut bu sefer Rüstem'i çağırır ve ona:" Eğer Muhammed Hanefi'yi bana getirirsen kızım Mine'yi sana vereceğim" der. Bu teklif Rüstem'in hoşuna gider, Rüstem savaşa dahil olur. Rüstem, Muhammed Hanefi ve Mine ile karşı karşıya gelir. Mine bir süngü darbesiyle Rüstem'i attan düşürür. Sonra o heybetli Rüstem'in başını keser. Bu arada savaş devam etmektedir. Muhammed Hanefi esir düşer. Esir düşen Muhammed Hanefi Allah'a tekrar dua eder. "Ey Allah'ım! Babamı ve kardeşlerim Hasan ve Hüseyin'i bana yardıma gönder." der. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girer ve ona oğlunun başının dertte olduğunu söyler. Hz. Ali hemen gazilerini toplayarak oğlunu kurtarmaya gider. Düşmanla çok kanlı bir savaş yapar. Savaşı Hz. Ali kazanır. Hz. Ali savaş ganimeti olarak Tabut'tan üç yıllık vergi vermesini ve kızı Mine'yi oğlu Muhammed Hanefi'ye vermesini ister. Tabut'un bu teklifi kabul etmekten başka çaresi kalmamıştır. Son olarak Muhammed Hanefi Mine'yi alarak muradına erer ve mutlu bir hayat sürer. Hz. Ali ise Hz. Peygamber'in yolundan gitmeye, cihat etmeye devam eder.**(12b-20b)**

1.4. MUHAMMED b. HANEFİYYE/HANEFİ

Cenknâmenin başkahramanı olan Muhammed Hanefi'yi gerçek hayatı ve Cenknâme'de geçen menkıbevî hayatı olmak üzere iki başlıkta incelemenin, onu anlamak açısından daha uygun olacağı düşünüldü. Cenknâme'de adı geçen Muhammed Hanefi'nin aslında tarihteki Muhammed b. Hanefiyye'den hareketle olağanüstü özellikler

atfedilerek oluşturulduğu görülür. Muhammed Hanefi'yi Mustafa Öz'in D.İ.A. için hazırladığı "Muhammed b. Hanefiyye"[9] maddesini referans alarak menkıbevî kişiliğiyle kıyaslamaya çalıştık.

1.4.1. Muhammed b. Hanefiyye'nin Tarihi Hayatı

Muhammed b. Hanefiyye 637 yılında Medine'de doğmuştur. Hz. Ali'ye gelecekte bir oğlu olacağı ve bu oğlana Muhammed isminin verilmesi için Resul-i Ekrem'den izin aldığı rivayet edilir.[10]Annesi Havle bint Cafer[11] b. Kays b. Mesleme b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Düel b. Hanefiyye b. Lüceym b. Sa'b Ali b. Ebu Bekr b. Vâil'dir.[12]

Hz. Ali'nin halife seçildiği günlerde yirmi yaşlarında olan Muhammed cesaret ve kahramanlığıyla tanındı. isteksiz olarak katıldığı Cemel Vak'ası ve Sıffin Savaşı'nda babasının sancağını taşıdı.[13] Tarihi hayatında cesaret ve kahramanlığıyla bilinen Muhamammed b. Hanefiye menkıbevî hayatında da benzer özelliklerle karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Ali'nin oğlu olması münasebetiyle ismi sürekli siyasi olaylarla anılmıştır. Muaviye'nin ölümü sırasında Medine'de bulunup Yezid'e biat etmiştir. Bu esnada Yezid'e biat etmeyen kardeşi Hz. Hüseyin'e karşı çıkıp bu düşüncesinin yanlış olduğunu ve bu düşüncesinden vazgeçmesinin onun için daha hayırlı olacağını söylemiştir. Fakat Hz. Hüseyin düşüncesinden vazgeçmemiş daha sonra Yezid tarafından şehit edilmiştir. Muhammed b. Hanefiyye'nin bu olaya çok üzülmüş olmasına rağmen Yezid'in ona sunduğu lütufları kabul etmekte bir mahsur görmemiştir. O, yaşadığı dönemde pek çok kimse tarafından Ehl-i Beyt'in tabi lideri olarak bilinen Muhammed Hanefi, Yezid'e

[9] Mustafa Öz, a.g.e., C.30, s.537
[10] İbn-i Sa'd, **Kitâbü't Tabakati'l Kebir**,(Çev.Adnan Demircan), Siyer Yay., İstanbul 2014, C.5, s.91-92
[11] Ebu Nuaym Ahmed bin Abdillah b. İshak el- İsbehani, **Hilyetü'l Evliyâ**, (Çev.) Hüseyin Yıldız, Hasan Yıdız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yay., İstanbul 2015, C.3, s.179
[12] İbn-i Sa'd, a.g.e.,C.3, s.17
[13] Mustafa Öz, a.g.e.,C.30, s.537

karşı başlatılan isyanlara karşı çıkmış, hatta isyanı başlatan kişilerle konuşup başlatılan isyanların sonlandırılmasını istemiştir.[14]

Emeviler Mekke'yi kuşattığı zaman Abdullah b. Zübeyir ile beraber olan Muhtar es-Sekâfi Yezid'in ölümünün ardından Kufe'ye gidip imâmet hakkının Muhammed b. Hanefiyye'ye geçtiğini söyleyip onun adına bir davet hazırlamıştır. Muhammed b. Hanefiyye ise haberi olmadan gelişen bu olay karşısında temkinli davranmıştır. Muhtar'a pek fazla güvenmemekle beraber Kûfe'de onu seven pek çok insanın Muhtar'ın etrafında toplandığını bildiği için Muhtar'ın bu teklifini açık bir şekilde reddetmekten çekinmiştir. Muhtar o dönemde Muhammed b. Hanefiyye için "Mehdi" ismini uygun görüp ona "Mehdi"diye hitap etmiştir. Fakat O, bunu kabul etmemiştir. Bununla birlikte Muhtar ile olan ilişkisinin tümden koparmasının tehlikeli sonuçlar doğuracağı ihtimaline binayen Muhtar'ın ona sunduğu bu lütuflar karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir.[15]

Muhammed b. Hanefiyye 682 yılında hac maksadıyla Mekke'yi ziyaret ettiği vakit Abdullah b. Zübeyir onun kendisine biat etmesini istemiştir. Fakat Muhammed b. Hanefiyye bütün müslümanların biat etmesi şartını öne sürerek bu teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyir zorla biat almak istemiştir. Daha sonra Muhammed b. Hanefiyye ile yakınlarını zemzem kuyusu yakınında bir eve tutsak etmiştir. Evin çevresine odun yığarak onların biat etmemesi karşısında odunları ateşe verip onları yakacağını söylemiştir. Bunun üzerine Muhammed b. Hanefiyye Muhtar'a gönderdiği bir mektupla zor durumda olduğunu bildirip ondan yardım talep etmiştir. Muhtar bir süvari birliği gönderip onları kurtarmıştır. Hemen akabinde Muhtarın askerleri ile Abdullah b. Zübeyir'in askerleri karşı karşıya gelip savaşmak üzereyken Muhammed b. Hanefiyye araya girerek buna izin vermemiştir.[16]

Muhammed b. Hanefiyye belli bir süre Taif'te yaşamış. Belli bir zaman geçtikten sonra Halife Abdülmelik b. Mervân tarafından Şam'a davet edilmiştir. Yakınlarıyla

---

[14] Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539
[15] Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539
[16] Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539

birlikte yola çıkan Muhammed b. Hanefiyye Eyle'ye geldiğinde halkın teveccühleriyle karşılaşmıştır. Bu olayı duyan Abdülmelik, Muhammed b. Hanefiyye'ye bir mektup göndererek hakimiyeti altındaki topraklarda kendisine biat etmeden bulunmasının yönetimde bir ikiliğe yol açacağını belirtmiştir. Akabinde ya kendisine biat etmesi ya da hakimiyeti altında bulunan topraklardan çıkmasını söylemiştir. Muhammed b. Hanefiyye ise müslümanların tek çatı altında toplanmadığı sürece kimseye biat etmeyeceğini ifade etmiştir.[17]

Haccac 622 yılında Mekke'yi kuşatmıştır. Sonra Muhammed b. Hanefiyye'ye haber gönderip onun Abdülmelik'e biat etmesini söylemiştir. Muhammed b. Hanefiyye ise müslümanların birlik olması şartını yineleyerek bu isteği kabul etmemiştir. Son yıllarını Medine'de geçiren Muhammed b. Hanefiyye Muharrem seksenbirde (Mart 700) vefat etti. Mezarı Cennetü'l Baki'dedir.[18]

Dönemin büyük alimleri arasında kabul edilen Muhammed b. Hanefiyye babası Hz. Ali'den önemli ölçüde istifade etmiş. Dönemin büyük hadis alimlerinden hadis dinlemiş. Başta kendi çocukları olmak üzere talebeler yetiştirmiştir.[19] Tarihi hayatında ilimle uğraşan Muhammed b. Hanefiyye maalesef yaşadığı dönemin siyasi ve mezhebi çatışmalarına maruz kalmıştır. O, taraf olmak yerine tarafsız olmayı yeğlemiştir.

1.4.2. Muhammed b. Hanefiyye'nin Menkıbevî Hayatı

Cenknâme onun tarihî şahsiyetinden ziyade, onun menkıbevî, tarihi gerçeklerden bağımsız olan kişiliğini yansıtmaktadır. Fakat cenknâmeler birtakım tarihi hadiseler çerçevesinde kurulur. Kaldı ki bu tarihî hadiselerden tamamen bağımsız olduğu

[17] Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539
[18] Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539
[19] Mustafa Öz, a.g.e.,C.30, s.538

düşünülmemelidir. Bununla birlikte tarihi hadiseler, anlatıcı tarihi hadiseleri kendi muhayyilesinin süzgecinden geçirerek, olanı değil olması gerekenleri aktarır. Olması gerekenlerin en iyi şekilde yansıtılmasında mübalağa sanatı ve olağanüstülüklerden önemli ölçüde yararlanılır. Anlatıcı, bu cenknâmede de olağanüstü unsurların yanında kendi düşüncesini cenknâmeye katarak tarihi olayın farklı bir mahiyet kazanmasını sağladığı görülür.

Muhammed Hanefi'nin dünyaya geleceği rüya yoluyla Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye bildirilmiştir. Hz. Peygamber bu oğlana rüya yoluyla kendi ismini vermiş olması Muhammed Hanefi'yi manen kendi himayesine alacağına bir işaret gözüyle bakılabilir.

Ben beşerāt ḳılmaġa geldim saŋā

Muĥammed Ħanefi ādım virgil aŋā **(3a/7)**

Muhammed Hanefi cenknâmede tarihi hayatından farklı olarak, Hz. Fatma'nın oğlu olarak dünyaya gelir. Bu şekilde hem anne tarafından hem baba tarafından Hz. Peygamber'le kan bağının kurulmasıyla ona ayrı bir kutsiyet verilmiştir. Bu kutsiyet muhtemelen anlatıcı tarafından cenknâmeyi daha etkileyici kılmak için verilmiş olabilir.

Fātımaya çün bu düşü söyledi

İşidüben ol daħi şükür eyledi **(3a/12)**

Ḳayġuyu bir dem yabanā atdılar

İki ĥelāl bir döşege yatdılar **(3a/13)**

Onun bebeklik dönemi söz sanatlarıyla mübalağa edilmiştir. Güzelliği dolunaya benzetilmiş, çehresinde Allah'ın nuru varmış. Daha bebek olmasına rağmen ilerde kahraman olacağının işareti verilmiştir. Çehresinde Allah'ın Celal sıfatının yansıması

görülmektedir. Kirpiği klasik anlatılarda olduğu gibi oka teşbih edilmekte, bakışları can almaya yetmektedir. Bu vasıflarla da anlatıcı, kahramanın tarihi hayatından sıyrılıp menkıbevî hayatına atıfta bulunmaktadır. Bu atıf mübalağa sanatından istifade edilerek yapılmıştır.

Ŧoḳuz aydan ŧoġdı bir hubb-i ‘iyal

Bir ‘iyal dir kim maḳdum-u misal **(3b/3)**

Ŧal‘atı bedir-i münir ĥüsn-i kemāl

Çehresinden görünür nur-ı celāl **(3b/4)**

Kibrügü ucu cigerden ḳān alur

Gözleri ĥışm-ı göŋülden cān ālur **(3b/5)**

Cenknâme'deki macera on yaşında olan Muhammed Hanefi'nin ağlayarak babasıyla beraber İslâm adına cihat etmek istemesiyle başlar. Fakat babası onun savaşmak için henüz çocuk olduğunu söyleyerek ona izin vermemektedir. Türk Halk Hikâyeleri'nde sıkça yer alan "kahramanın söz dinlememe" epizotunun burada da geçtiği görülmektedir. Nitekim kahramanımız Muhammed Hanefi babasının sözünü dinlemeyip ava gitmiştir.

Müddet ile oġlān oldı on aşār

Gözlerüne bāḳanuŋ ‘aḳlı şaşār **(3b/7)**

Çün Muĥammed Ħanefi gördi ānı

Āġlār eydür biyle al gitdür beni **(3b/13)**

Sen ŧıfılsın saŋā olmaz ciĥād

Biz ḳılalum din yolunda ictiĥād **(4a/4)**

Evde oturmaktan sıkılan Muhammed Hanefi bir gün ava gider. Av esnasında bir güzel ceylan ile karşılaşır ve o ceylanı avlayıp Medine'ye götürmek ister. Ceylanı kovalamaya başlar. Burada Muhammed Hanefi'nin kendisinin kahraman olduğunu topluma kanıtlayabilmesi için bir eylemde bulunması gerektiğini anlamaktayız. Ceylanı avlayıp Medine'ye götürmek istemesindeki maksat kendisinin cihada hazır olduğunu göstermektir. Ceylan bu hedefe ulaşmada bir araç olarak görülür.

Çün Muĥammed Ħanefi gördi ānı

Kime ta‘ccüb ḳıldı onı sübĥānı **(4b/5)**

Sübĥanallāh Zahî Rabbül‘alem

Bu ġazalı getüreyim der ele **(4b/6)**

Cehd ideyim bunı diri ŧutayım

Medine şehrine ŧutsaḳ ileteyim **(4b/7)**

Olayın başkişisi Muhammed Hanefi, düşmanla ilk karşılaşmasında kendisini heybetli bir şekilde tanıtarak düşmana adeta meydan okuduğu görülür. Babası Hz. Ali'yi "tanrı aslanı" olarak tanımlar. Hz. Fatma'nın ise annesi olduğunu söyler. Kardeşleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i ise savaşlardaki yoldaşı olarak ifade eder. Ceddinin Hz. Muhammed olduğunu söyleyerek kendisini hiçbir şeyden korkmayan, korkusuz Muhammed Hanefi olarak takdim eder.

Taŋrı aślānı ‘Āli oġlu benem

Fatıma ül Źehradür benim ānam **(6a/8)**

Ĥasan Ĥüseyin benüm karındaşlarım

Ātam ile ġazāda yoldaşlarım **(6a/10)**

Ceddim adıdur Muĥammed Muśtafa

Ben Muĥammed Ħanefiyim bi ĥafā **(6a/9)**

Cenknâmede Muhammed Hanefi'nin savaşçı ve kahramanlık özelliklerine sıkça vurgu yapılmıştır. Muhammed Hanefi heybetli olup savaşlarda çok cesur ve çevik davranmış. Fiziksel özellikleri bakımından hayvanlar aleminin en güçlü iki hayvanı, aslan ve kaplana, benzetilmiştir. O, savaşlarda asla düşmandan kaçmamış. Savaşlarda salâvat getirerek mızrağı ile düşmanın içine dalmıştır. Rüzgar kadar hızlı olup mızrağının darbesi yıldırım kadar tesirli olmuştur. Her bir darbesinde on kâfir birden yere yığılırmış. Kahramanın savaşçılık meziyetleri mübalağalı bir biçimde ele alınmıştır.

Sügüsin dikmiş yātur aślan gibi

Ĥeybeti vār śanasın ķablan gibi **(5b78)**

Oġlan eydür Mineye sen ey cānum

Kāfir ķacmaķ işüm degül benüm **(14b/4)**

Benüm ātam kāfirden hic ķacmadı

Yalana ve gercege āndı icmedi **(14b/5)**

Āldı sügü eline virdi śalavāt

Kāfiriŋ ḳalbi içine sürdi āt **(6b/5)**

Şöyle cābuḳ süvar idi ĥarbde

On kāfir yaḳardı đarbde **(6b/7)**

Süngüsin āldı düşüb āt gücüne

Yel gibi yetdi ḳorunuŋ ucuna **(9a/10)**

Yıldırımdan đarb elinde sügüsi

Kāfirler dāĥi ĥamle ḳıldı ḳamûsı **(9b/7)**

Muhammed Hanefi cenknâmelerde yüksek ahlaki faziletlere sahip olan ilim ehli bir şahsiyettir. İman takva ve salih amel, Kur'ân ve sünnete bağlılık, güzel huylar, kahramanlık, cömertlik, ilim irfan ve velayet onun faziletinin esaslarını teşkil etmektedir. Muhammed Hanefi kamil imana sahip samimi bir mümindir. İman takva ve salih amelde eşşiz bir kişidir. İman ile marifetullaha, takva ile de üstün ahlaka ulaşmıştır. Her türlü haramdan sakınmıştır. O dinin emrettiklerini yapan, yasakladıklarından da uzak durmuş birisidir. Üstün takvasından dolayı cenknâmelerde manevi mertebelere layık görülmüş ve bunlarla yüceltilmiştir.[20]

Cenknâmede Muhammed Hanefi'nin sıkça zikredilen özelliklerinden biri de İslâm Dini'ndeki helal, haram ve zina kavramlarıdır. Muhammed Hanefi bu konularda geleneklerine bağlı olup çok hassas davranmaktadır. Tabut, esir aldığı Muhammed

[20] Mehmet Atalay, a.g.e., s.66

Hanefi'ye içki ikram eder. Bu içkiyi içmesi karşılığında onu affedip bağışlayacağını ayrıca kızı Mine'yi ona vereceğini söyler. Fakat Muhammed Hanefi dedesi Hz. Peygamber'i ve babası Hz. Ali'yi örnek vererek içkiyi içmeyeceğini, harama bulaşmayacağını söyler. Mine'yi ise müslüman olmadığından dolayı kabul etmez. Bilindiği üzere İslâm inancında müslüman bir erkeğin din değiştirilmediği takdirde müslüman olmayan bir kadınla izdivacı haram kılınmıştır. Bu hassasiyeti göstermeyen çiftler zina etmiş sayılırlar. Bu yüzden olayın kahramanı Muhammed Hanefi bu hassasiyete riayet ederek Mine'nin müslüman olmasını ister. Mine, müslümanlığı kabul ettikten sonra Muhammed Hanefi ile evlenebilmiştir.

Oġlan eydür bu ĥaramdan icmezem

O lā i‘man perdesinden icmezem **(12a/5)**

Bunu ol ceddim Muĥammed icmedi

Ātam ‘Āli yöresinden gecmedi **(12a/6)**

Ol bize ḳılsun nikāh olsun ĥelāl

Ẓinā itmekdür ḳatı yāvlaḳ vebāl **(14a/2)**

Āndı icub birbirine ināndılar

Ḳavl-i muĥkem itdiler ol dem bunlar **(14a/3)**

Cenknâmenin kahramanı İslâm Dini'ne sıkı sıkıya bağlıdır. Tabut, Muhammed Hanefi'ye içki içiremeyince bu sefer ona dinini değiştirmesi teklifinde bulunur. Bu teklif Muhammed Hanefi tarafından "Dünya için asla dinimi terk etmem. Doğru yol dururken

kızın için eğri yolu seçmem"[21] şeklinde ifade edilerek İslâm Dini'ne olan hassasiyetin altı bir kez daha çizilmiştir.

Gel bizim dinümüzi eyle ḳabul

Mine ḳızım ḳāraveş ben saŋa ḳul **(12b/8)**

Gir benüm dinime algıl ḳızımı

Tek bu meclisde śaymaġıl sözümü **(12b/9)**

Muĥammed Ħanefi eydür ey niş şāh

Dünya icun dinin terk etmek ħaşā **(12b/11)**

Kızın icun ben dinim terk itmem

Doġru yolu ḳoyub egriye gelmem **(12b/12)**

Muhammed Hanefi başı sıkıştığında, zor duruma düştüğünde Allah'a dua eder. Sıkıntılarını O'na bildirir. Durumunu babası Hz. Ali'ye bildirmesini diler.

Yā ilāhi sen bilürsin ĥālimi

Ātama bildür benüm āĥvālimi **(17a/12)**

[21] Bu beyitler Müstensih tarafından muhtemelen önemli olmasına binayen kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Hanefi Cengi, Ankara Milli Kütüphane Arşiv No: 06 Mil Yz A 9260/1

Cenknâme Tabut'un vergiye bağlanması ve Mine'nin Muhammed Hanefi'ye verilmesiyle mutlu sonla bitmektedir. Cihat etme gayesiyle yola çıkan Muhammed Hanefi Mine Hatun'u alarak mutluluğa kavuşur. Bu mutlu son halk hikâyesi ve masallarda sık görülen bir formatla oluşmuştur.

Muhammed Ḥanefi ol ḫoş niĥād

Mine Ḥatunı aldı mirād **(20b/14)**

Fuat Köprülü tarihi şahsiyetlerin menkıbevî hayatlarının oluşmasını şu şekilde açıklar:*"Halkın muhayyilesi üzerinde derin izler bırakan her şahsiyet, hatta daha hayatta iken menkıbesinin teşekkül ettiğini görür. O menkıbeler asırlar boyunca bir nesilden öteki nesle geçerken daima büyür ve nihayet o şahsiyetin hakiki simasını tayin edebilme"*nin zorlaşacağını belirtir.[22]Ayrıca halkın hafızasında derin izler bırakan tarihî olaylar ve şahsiyetler hakkında icra edilenler, o kişi hayatta iken veya öldükten sonra, suya atılan taşın halkaları gibi yayılan, yayıldıkça büyüyen ve tarihi olayların ve şahsiyetlerin gerçek özelliklerinden uzaklaşan birer menkıbe hüviyetine dönüşmektedir.[23] Nitekim Muhammed b. Hanefiyye'nin hayatı nesilden nesile aktarılmış. Giderek tarihi gerçeklikten uzaklaşmış, menkıbevî bir hayat serüvenine dönüşmüştür. Olayın başkişisi Muhammed Hanefi ise bütün merhalelerden geçerek ideal İslâm tipine dönüşmüştür.

1.5. CENKNÂMEDE İSMİ ZİKREDİLEN ŞAHISLAR

1.5.1.PEYGAMBERLER

Klasik Edebiyat'ta yer alan mesnevilerde olduğu gibi transkripsiyon yaptığımız metinde müstensihin hikâyeye başlamadan önce peygamber kıssalarına telmihte bulunduğu görülmüştür. İşte bu bahsedilen peygamberlerden ilki Hz. İbrahim'dir.

---

[22] Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, D.İ.B. Yay., Ankara 1991, s.27
[23] Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler Metodolojik Bir Yaklaşım**, T.T.K. Yay., Ankara 1997 s.54

1.5.1.1.Hz. İbrahim

Hz. İbrahim Kur'ân-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerdendir. Kabe'yi inşa etmesi ve ilk kurban vazifesini yerine getirmesiyle bilinir.

Mesnûniden edib bir kacı

Kanı İbrahim yabdı ol haccı **(1a/7)**

Bu beyitte söz edilmesi, konuşulmasının sünnet olduğu vurgulanarak Hz. İbrahim'in Kabe'yi inşa etmesi, hac yapması ve insanları hacca davet etmesi hadisesine değinilmektedir. "*Bütün insanlar içinde haccı ilan et ki, gerek yaya olarak ve gerek uzak yoldan gelen incelmiş develer üzerinde sana gelsinler."*[24]Elmalılı Hamdi Yazır'ın[25] ifadesiyle o dönemde Allah, Hz. İbrahim'in aracılığıyla insanları hacca davet ettiği görülür. Böylelikle Hz. İbrahim'in halk arasında sıkça dile getirilen kutsî kişiliğine ve Kabe'yi inşa etme hadisesine değinilmiştir.

Hz. İbrahim'e emredilen kurban hadisesinin bir imtihan olduğu görülür. Allāh bu imtihanla Hz. İbrahim'in imanını bir sınavdan geçirmiştir.[26] Bu sınavın sonucunda Hz. İbrahim bir koç ile ödüllendirilmiş ve böylece oğlu Hz. İsmail, kurban edilmekten kurtarılmıştır.

1.5.1.2.Hz. Musa

İsrailoğullarının peygamberi olarak bilinen *"Hz. Musa Mısır'da oldukça kötü boğucu bir çevrede doğdu. Hayat şartları İsrailoğulları üzerine kapanmış, bütün kapılar yüzlerine çarpılmış, bütün kurtuluş delikleri tıkanmıştı."*[27] O, doğduğu ve yaşadığı bu

---

[24] Kuran-ı Kerim, Hacc/27
[25] Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili,** Huzur Kitapevi Yay., İstanbul 2008, s.86
[26] Ramazan Gürel, **Din Eğitimi Açısından Kur'anda Hz. İbrahim**, Çamlıca Yay., İstanbul 2013, s.211.
[27] Ebu'l Hasen Ali el-Haseni en-Nedvi**, Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler**, Çev., Ahmet Lütfi Kazancı, İslami Neşriyat Yay., Konya 1974, s.134

sıkıntılı coğrafyada kendisine verilen peygamberlik vazifesiyle insanları irşâda davet etmiştir.

Kānı Mûsa çıḳardı dûr[28]daġınā

Ĥaḳḳ Çalabdān ün gelir ḳulaġına **(1a/8)**

Bu beyitte Hz. Musa'nın Tur dağına gittiği ve hatırlanacağı üzere orada Allah'ın ona peygamberlik vazifesini tebliğ etmesi olayına telmihte bulunulmuş.

Allah Hz. Musa'yı İlahi emaneti alması için ona Tur dağına gitmesini söylemiştir. İlahi mükellefiyetleri alması için kırk günlük bir hazırlık yapmasını ve bu hazırlıktan sonra kendisiyle buluşacağını söylemişti. Ayrıca Firavun'u helak edeceğini, İsrailoğullarına kendi katından bir kitap indireceğini ona önceden söylemişti.[29]

1.5.1.3.Hz. İsmail

Metinde ismi geçen bir başka peygamber olan Hz. İsmail Hz. İbrahim'in oğlu olarak bilinir. Hz. İsmail ile ilgili kısımda Hz. İbrahim'in gördüğü sadık rüyalar neticesinde oğlu İsmail'i Allah'a kurban etme kıssasına göndermede bulunulmuştur.

İsma‘il ḳocu ḳużu ḳurbān eyledi

Davud ile Ḳur'āndı[30] **(1a/9)**

"Hz. İbrahim'den istenen ömrünün son dönemlerinde sahip olduğu en değerli varlığını Allah‘a sunmasıydı. İbrahim kendisi için en değerli olanla sınanmış ve bu

---

[28] Bu mısrada yer alan müstensih hatasından kaynaklı "Dur" şeklinde yazılan "Tur" sözü düzeltilerek transkribe edilmiştir.

[29] Necati Kara, **Kur‘ana göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler**, Seha Neşriyat Yay., İstanbul 1991, s.381

[30] Bu mısranın eksik sözlerle yazıya geçirildiği anlaşılmıştır.

sınanmadan başarıyla çıkmıştı... Kurban kıssası iman inşasında salih amele atılan en anlamlı ve zor köprüdür."[31]

1.5.1.4.Hz. Davud

Hz. Davud Kur'ân-ı Kerim'de ismi anılan peygamberlerdendir. Sesinin güzel olması, ilim sahibi olması ve demire şekil vermesiyle bilinir. Kur'ân'da " *Biz Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik onlar da: Bizi mümin kullarının çoğunun üstünde kılan Allah'a hamd olsun dediler"*[32]

İsma'il ḳocu ḳużu ḳurbān eyledi

Davud ile ḳur 'āndı**(1a/9)**

Yukarıda ki beyitte "Davud'un okuduğu Kur'ândı" denilerek Hz. Davud'un sesinin güzel olduğu anlatılmak istenmiştir. Hz. Davud'un bir özelliği de meramını güzelce ifade edebilme yeteneğidir. Ona mükemmel bir konuşma kabiliyeti verilmiştir. O hangi mesele hangi konu olursa olsun onun muhteviyatına göre en küçük ayrıntısına kadar o konuyu güzel sesi ve hitabetiyle anlatabiliyordu.[33]

1.5.1.5. Hz. Eyûp

Hz. Eyüp de metinde bahsi geçen peygamberlerdendir. İslâm literatüründe sabrın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cenknâmede Hz. Eyüp'ün yaşadığı bütün sıkıntılar karşısında sabır etmesi hadisesine göndermede bulunulmuştur. Cenknâme başkişisi Muhammed Hanefi'nin karşılaşacağı sıkıntılar karşısında Hz. Eyüp'ün kıssasından hareketle sabır etmesi gerekliliğine değinilmiştir.

Ḳānı Eyûb bunca derde sabr ederdi

---

[31] Hüseyin Sezgin Çelik, **Adem'den Yusuf'a Peygamberler Tarihi**, Çıra Yay., İstanbul 2007 s.94
[32] Kur'an-ı Kerim, Neml 27/15
[33] Hasan Yenibaş, **Peygamberler Tarihi**, Işık Yay., İstanbul 2011, s.470

Cümlesi tenin ānıŋ yiyen ḳor idi**(1a/10)**

Hz. Eyüp'ün başına gelen sıkıntı dolayısıyla Allah'a duasını dile getiren ve bu duâya Cenab-ı Hakk'ın mukabelede bulunduğu ayetler şunlardır:[34]

" Eyub'da : Başıma bir bela geldi. (sana sığındım) Sen merhametlilerin merhametlisisin diye Rabbine nida etmişti. Biz de onun duasını kabul etmiş ve başına gelenleri kaldırmıştık. Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir hatıra olmak üzere ona tekrar ailesini ve kaybettikleriyle bir mislini daha vermiştik. "[35]

1.5.1.6. Hz. Yahya

Kur'ân'da adı zikredilen diğer peygamberlerdendir. Yüce Allah tarafından Kur'ân'da :" *Ey Zekeriya! Sana Yahya isminde bir oğlanı müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermemiştik*."[36] Ayetleriyle haber verildiğine göre Hz. Yahya, Hz. Zekeriya'nın oğluydu. Kendisine verilen Yahya adının Cenab-ı Hak tarafından verildiği görülmektedir.[37]

"Allah ona henüz çocuk yaşlardayken hikmeti, yani kelamı anlama ve ayırt etmeyi vermiştir. O Allah'a karşı gelmekten sakınırdı ve ebeveynine itaat edip iyi davranırdı."[38] Bu kıssanın bize bakan yönü olayın kahramanının söylenenlere itaat etmesi gerekliliğidir. Fakat olayın kahramanı Muhammed Hanefi, babası Hz. Ali'nin sözüne itaat etmediği için birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalır.

Hz. Yahya, Hz. İsa ile aynı dönemde ve birbirlerine yakın topraklarda uzun bir süre yaşamışlar. Hz. Yahya Allah'a karşı devamlı yalvarır, ona çokça ibadet eder ve hatta onun korkusundan dolayı o kadar çok ağlarmış ki eğer o akıttığı göz yaşları

---

[34] Abdullah Aydemir, **İslami Kaynaklara Göre Peygamberler**, TDV Yay., Ankara 1992, s.97.
[35] Kur'an-ı Kerim, Enbiya, 21/83-84.
[36] Kur'an-ı Kerim, Meryem,19/7.
[37] Ahmet Kalkan, **Ansiklopedik Kur'an Kavramları ve Güncel Yansımaları**, Davud Emre Yay., İstanbul 2011, C.10, s.971.
[38] Cemalleddin Sarkavi, **Yahya mı Yuhanna mı?**, Ocak Yay.,İstanbul 2009, s.20

gözünün üzerinde kalmış olsaydı kesinlikle gözünü yakıp yok ederdi.[39] Neyse ki bu göz yaşları gözlerine zarar vermemiş lakin yüzünü çürüttüğü rivayet edilmektedir.

Ḳānı Yaĥya aġlamaḳdān bu gözi yaşı

Göz yaşından çürümişdi ol yüzi **(2b/1)**

1.5.1.7.Hz. Zekeriya

Hz. Zekeriya Kur'ân'da:"*O Salihlerdendi*."[40] adı geçen mukaddes peygamberlerdendir. *"Zekeriya (a.s.) hayat boyu sürdürdüğü tevhid mücadelesi bakımından gelecek için tehlike sezdi. Yakınlarına güvenemedi."*[41] Buradan hareketle onun kendi başına ve yalnız kaldığı ve kendi kavmine karşı bir güven problemi yaşadığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki beyitte Hz. Zekeriya'nın testere ile iki parçaya ayrılması hadisesine değinildiği görülmektedir.

Ḳānı Zekeriyā aġaçdan buldılar

Ĥıžar ile iki pāre ḳıldılar **(2b/2)**

Hz. Zekeriya belli bir süre geçtikten sonra azgın milleti tarafından baskı altına alındı ve daha sonra şehit edildi. Bu olayın yani onun şehit edilişinin nasıl ve ne şekilde olduğu ile ilgili Kur'ânda bildirilmemiştir.[42]

1.5.1.8.Hz.Muhammed

Hz. Muhammed alemlere rahmet olarak gönderilmiş son peygamberdir. O kendisine sunulan Dünya hayatının sahibi olma, mal mülk edinme gibi dünyevi güzellikleri terk edip Mevlâ'ya ulaşmayı gaye edinmiştir.

---

[39] Ahmet Kalkan, a.g.e., C.10, s.972.
[40] Kur'an-ı Kerim, Maide, 5/85
[41] N.Mehmed Solmaz, İsmail Lütfü Çakan, **Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, Ensar Neşriyat Yay., Ankara 1948, C.1, s. 261-262
[42] N.Mehmed Solmaz, İsmail Lütfü Çakan, a.g.e., s.264

Hz. Peygamber en güzel insani vasıflarla donatılmıştı. Doğruluk, sabır, alçak gönüllülük, açık kalplilik ve dürüstlük gibi özelliklerle daima örnek gösterilirdi. O kendisine muhalif olan kişilerin en adi ve iğrenç hareketleri karşısında bile öfkeye kapılmamış olup tevazu, nezaket ve kibarlığından da hiçbir zaman ödün vermemiştir.[43]

Hz. Peygamber dünyaya geldiğinde alnında bir nur belirmişti. Bu nur, "Nur-i Muhammedî" olup Hz. Adem'den itibaren nesilden nesle aktarılarak gelmiş ve nihayet asıl sahibi olan Hatemü'l Enbiya hazretlerinde karar kılmıştır.[44]

Hz. Peygamber etrafındaki emirlere, Arap kabile reislerine mektuplar gönderip onları İslâm'a davet etmişti. O, insanları nazikçe, kendi üslubunu bozmadan İslâm'a davet etmiştir. Eski dinlerini bırakmayan insanları zorla müslüman yapmaya kalkışmamış.[45]Hz. Peygamber'in bu özelliği Hz. Ali'de belirmiştir. Cenknâmemizde Kâfirle karşılaşan Hz. Ali nazikçe önce onları İslâm'a davet eder. Eğer İslâm'ı kabul etmez veya vergi vermeyi reddederlerse onlarla savaşacağını söylemiştir.

Ol zamanda kim Muĥammed Muśtafa

Dünyāsın degişirdi ol kāni śafā **(2b/7)**

Dünyānıŋ begligini śatdı bütün

Āĥirete sulṭānlıġın aldı śatun **(2b/8)**

Bu fenāyı terk edüb buldı beḳā

Sermedi mülki erişdi muṭlāḳa **(2b/9)**

---

[43] Seyyid Ebul Alâ Mevdudî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, (çev.), Ahmed Asrar, Pınar Yay., İstanbul 1992, s.418

[44] Ahmed Cevdet Paşa, **Hatemü'l Enbiya Hz. Muhammed**, (hzr.), Mustafa Kasadar, Akay Yay., İstanbul 2009, s.10

[45] Ali Himmet Berki, Osman Keskioğlu, **Hatemü'l Enbiya ve Hz. Muhammed ve Hayatı**, D.İ.B.,Yay., Ankara 1991, s.348

Hz. peygamber güzel ahlakıyla insanlara örnek olup yeni bir dünya düzeni inşa etmiştir.

Ḳānı ol Muĥammed Muśtafa

Ĥulḳıyla ‘alemi ḳıldı śafā **(2b/4)**

Cenknâme, Kur'ân-ı Kerim'de geçen *“Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavat getirirler. Ey müminler! Siz de ona salâvat getirin ve tam bir teslimiyetle selâm verin”*[46] ayeti münasebetiyle Hz. Peygambere salâvat getirilmesinin istenmesiyle başlamaktadır.

Vir śalavāt ol Aĥmede şevḳle

Diŋle imdi bir ġazāvāt źevḳle **(2b/5)**

Ayrıca salavat getirme ritüeli cenknâmenin içeriğinde de geçmektedir. Muhammed Hanefi düşmanlarla savaş yapmadan önce salâvat getirir. Salâvat'ın savaş içinde yüksek sesle söylendiği anlaşılmaktadır.

Āldı sügü eline virdi śalavāt

Kāfiriŋ ḳalbi içine sürdi āt **(6b/5)**

Virdi śalavāt Muĥammede ḳatį

Debdi kāfir üstüne ol dem ātı **(9b/5)**

Na‘re urdı ol dāħi sürdi āt

Ĥamle ḳıldı virdi tekbir śalavāt **(6b/6)**

[46] Kur'anı- Kerim, Ahzap, 30/56

Hz. Muhammed cenknâmelerde “Sultân-ı din, Fahr-i Cihân, Sadr-ı Bedr, on sekiz bin âlemin Serveri, Mâh-ı ‘Arab, Şâh-ı ‘Acem, Sırr-ı Hudâ, Şâh-ı Murselin-i Enbiyâ, Server-i Rûy-ı Zemin, Habib, Sıddîk, Seyyid-i Sâhib-i Kemâl, Hâfız-ı Kur’ân, Tanrı Habibi, Muhammed bin ‘Abdullah, İki Cihân Serveri, Nebîler Hatemi, Şâh-ı ibn Âdem” gibi isimlerle anılmaktadır.[47]

Hz. peygamber cenknâme'de fiziki olarak gözükmemektedir. O daha çok rüya yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bazen Hz. Ali'ye bazen de Muhammed Hanefi'ye güzel haberleri müjdelediği görülür. Aşağıdaki beyitlerde rüya yoluyla Hz. Ali'ye artık üzülmemesini onun bir oğlu olacağını, bu oğlanın Hasan ve Hüseyin'e kardeş olup savaşlarda ona yoldaşlık yapacağını müjdelemiştir.

Yā ‘Āli aġlama sen dāḫi

Ṫoġısar senden bir oğlan daḫi **(3a/4)**

Ol ġazāvatda saŋa yoldaş ola

Ĥasan ile Ĥüseyin karındaş ola **(3a/5)**

Hz. Peygamber doğacak olan çocuğa, Muhammed Hanefi'ye, kendi isminin verilmesini ister. Kendi isminin verilmesini istemesiyle Muhammed Hanefi'nin korunacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca burada cenknâmelerde ve halk hikâyelerinde sıkça rastlanan rüya yoluyla ad verme motifinin olduğu görülür. İslâm inancına göre Hz. Peygamber'in görüldüğü rüyalara rüya-yı sadıka denilmektedir. Bu rüyaların gerçekleşmesine kesin gözüyle bakılmaktadır. Nitekim Hz. Ali'nin rüyası gerçekleşmiş ve müjdelenen evlada kavuşmaktadır.

Benim ādımı āna virgil yā ‘Āli

Yeter emdi aġlama dur yā veli **(3a/6)**

---

[47] İsmet Çetin, **Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997 s.335-336

Ben beşerāt ḳılmaġa geldim saŋā

Muĥammed Ħanefi ādım virgil aŋā **(3a/7)**

Cenknâme'de Hz. Muhammed ile Muhammed Hanefi arasında manevi bir bağ varmış izlenimi verilir. Bu manevi bağ bir kaç şekilde karşımıza çıkar. Muhammed Hanefi'nin başı ne zaman derde düşse Hz. Muhammed Hz. Ali'nin rüyasına gelerek durumu bildirir ve oğlunu kâfirlerin elinden kurtarmasını söyler. Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girer. Rüyada kendileriyle beraber savaşa gitmek isteyen Muhammed Hanefi'yi savaşa götürmemesini, hatta onu düşmandan saklamasını tembih eder. Burada koruyuculuk düşüncesi ön planda olduğu görülür.

Muśtafa düşde zinhār sen resen anı

Śaḳla kāfirler gözinden oġlanı **(4a/6)**

Hz. Peygamber çocuklara karşı çok şefkatliydi. Yolda rastladığı çocuklara selam verir, onları sevindirir ve hatta kendi devesine bindirirdi. Onun çocuklara olan sevgisi sadece müslümanların çocuklarını kapsamıyordu. Bir savaşta birkaç müşrik çocuk iki cephe arasında kalarak öldürülmüşlerdi. Bu faciayı duyan Hz. peygamber çok üzülmüş ve müşrik olsalar bile çocukların savaşlarda öldürülmemelerini istemiştir.[48]Hz. Peygamber'in gerçek hayatındaki bu anekdot menkıbede on yaşındaki Muhammed Hanefi'nin çocuk olmasından ötürü savaşa katılmasını istememesiyle benzerlik göstermektedir.

Śaḳlayıcı Ĥak Çalab olsun seni

Dön eve var işde imdi sen beni **(4a/7)**

Muhammed Hanefi'nin başı dertte olup düşmanın eline esir düşmüştür. Onun koruyucusu olan Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girer. Rüyada oğlunun halini

[48] İmam Şiblî, **Peygamberimizin, Risaleti ve Şahsiyeti**, (Çev.), Ahmet Karataş, Timaş Yay., İstanbul 2004, s.336-337

anlatarak onun zor durumda olduğunu söyler. Eğer hemen ona yardıma gitmezse oğlanın sonunun kötü olacağını bildirir.

‘Āliniŋ düşine girüb söyledi

Oġlanuŋ ĥālini ma‘lum eyledi **(17b/11)**

Yā ‘Āli tiz irişgil oġluŋa

Yoĥsa nagāh ācı olur cānıŋa **(17b/12)**

Yā ‘Āli Düldülle tiz ŧur yüri

Cebbetli ġiylan ŧağına vār yüri **(17b/15)**

1.5.2. Ashap

Çalıştığımız metinde müstensih, cenknâmenin baş kahramanı olan Muhammed Hanefi'yi anlatmadan önce, İslâm için mücadele eden tarihi gerçekliği olan kişilerin isimlerini zikretmesiyle Muhammed Hanefi'yi nasıl bir zemin üzerine oturttuğu, ona hangi misyon ve rollerin verileceği konusunda, bizi hikâyenin atmosferine hazırlamaktadır.

1.5.2.1. Hz. Ebubekir

İslâm'ı kabul eden ilk insanlardan biridir. Ailesi Kureyş'in ileri gelenlerinden olup İslâm Dini'nin yayılması için büyük çaba sarf etmişler. Ebubekir İslâm Dini'nin dünyaya gelişinin ilk zamanlarından itibaren Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş hatta onun en güçlü savunucularından biri olmuştur.[49] O, Hz. Peygamber'i hemen tasdik ettiği gibi özellikle Miraç gecesinin sabahında Hz. Peygamber'in mucizesini fark edip ona inanmıştır. Ebubekir her daim Hz. Peygamber'in yanında olması ve her daim doğrudan

[49] Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, (Çev. Mehmet Yazgan), Beyan Yay., İstanbul 2004, s.147-151

yana olması münasebetiyle Mekkeliler arasında "Sıddık" lakabıyla anılmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm devletinin halifeliğini yapmıştır.[50] Çalıştığımız metinde Hz. Ebubekir'in ismi Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ile birlikte zikredilmiş olup aşağıdaki beyit dışında adının herhangi bir beyitte geçtiği görülmemiştir.

Ḳānı ol Ebûbekir ‘Ömer ‘Oŝman ‘Āli

Aliŋ ile dilediler bunlar bunı[51] **(2b/3)**

Burada anlaşılacağı üzere Hz. Ebubekir ve diğer halifelerin İslâm yolu için kahramanlık, yiğitlik gösterdikleri anlatılmaktadır. Cenknâmelerde savaş ve savaşmak, kahramanlık göstermek ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5.2.2.Hz. Ömer

Mekke'de doğmuş olup Hz. Ebubekir'den sonra İslâm'ın ikinci halifesidir. Müslüman olduktan sonra İslâm ordularının başına geçip kumandanlık yapmıştır. Aşere-i Mübeşşere'den biri olarak bilinen Hz. Ömer, halifelik dönemindeki icraatları ve herkese eşit bir mesafeyle yaklaşmasından ötürü "adalet" sembolüyle anılmıştır. Ayrıca Bizans ve Sasani devletlerine karşı kazandığı zaferlerle İslâm devletine yeni topraklar katarak devletin hakimiyet alanını genişletmiştir.[52] Hz. Ebubekir'de olduğu gibi sadece aşağıdaki beyitte ismi geçmektedir.

Ḳānı ol Ebûbekir ‘Ömer ‘Oŝman ‘Āli

Aliŋ ile dilediler bunlarbunı**(2b/3)**

---

[50] Halil İbrahim Hasan, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal-İslam Tarihi**, Kayıhan Yay., İstanbul 1985, C.1, s.265

[51] Beytin bu mısrası muhtemelen müstensih hatasından ötürü yanlış yazıya geçirildiği düşünülmektedir. Çünkü yukarıdaki mısranın metnin konteksine uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu mısra "Erlik ile dirdiler bunlar yolı" şeklinde yazılması gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz.,Mehmet Atalan, **Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknâmeleri**, TBBD Yay., İstanbul 2011 s.212

[52] Mustafa Fayda, "Ömer" **D.İ.A**., TDV. Yay., Ankara 2007,C.34, s.44-50

1.5.2.3.Hz. Osman

Hz. Ömer'den sonra halifeliğe seçilmiştir. Yaklaşık olarak on iki yıl kadar halifelikte kalmıştır. Onun döneminde müslümanlar arasında siyasi ayrışmalar, karışıklıklar ortaya çıkmıştır.

Müslümanlar arasında özellikle hayası ile nam salmıştı. Onun hilafeti döneminde müslümanlar en geniş sınırlara ulaşmıştı. Fakat gerçekleştirilen başarılı fetih hareketlerine rağmen Hz. Osman'ın halifeliğinin özellikle son dönemlerinde büyük iç karışıklıklar, fitne, dünyevileşme gibi unsurlar ortaya çıkmıştır. Hz. Osman şehit edilerek vefat etmiştir.[53] Diğer halifelerde olduğu gibi onun da sadece ismi zikredilmiştir.

Ḳānı ol Ebûbekir ʻÖmer ʻOsman ʻĀli

Aliŋ ile dilediler bunlar bunı **(2b/3)**

1.5.2.4.Hz.Ali

İncelemiş olduğumuz metinde Hz. Ali, diğer ashaba nazaran daha aktif bir rol oynamaktadır. Hikâyenin kahramanı her ne kadar Muhammed Hanefi olsa da ve hikâye onun hayatı etrafında kurgulanmış gibi gözükse de aslında hikâyenin arka planında bir Hz. Ali figürü karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ali'nin bu figüründe hem gerçek yaşantıdan hem de menkıbevî yaşamından kesitlerin olduğu görülür. Bu açıdan Hz. Ali'yi hem gerçek hayatı hem de menkıbevî hayatı olmak üzere iki başlıkta incelemeyi lüzum gördük.

1.5.2.4.1. Tarihi Hayatı:

Ali b. Ebi Tâlib b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdi Menaf b. Kusayb. Kilâb b. Murre b.Kaʻb b. Luey-Kureyşî- el Hişamî Ebî Tâlib Fatıma bt. Esed'in en küçük oğlu

[53] Eyüp Baş (Ed.), **İslam Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2013, s.268-283

olarak 630 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. [54] Diğer bir rivayete göre ise Hz. Muhammed'e Peygamberlik görevi verildiği zaman Hz. Ali 8-10 yaşlarındaydı. Buna göre Hz. Ali muhtemelen M. 600 veya 602 yıllarında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Ali müslüman olduğu zaman olayları yorumlayabiliyor aklı İslâmi tasavvurları kavrayabiliyordu.[55]

O dönemde Mekke'de ortaya çıkan kıtlıktan dolayı Ebû Talib yükünü hafifletmek için Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'in himayesine vermişti. Hz. Ali beş yaşından itibaren hicrete kadar Hz. Peygamber'in yanında ikamet etmişti. Daha sonra ise Hz. Fatma ile evlenmiş olup bu evlilikten Hasan, Hüseyin adlı iki erkek çocuğu Zeynep ve Ümmü Kulsüm adlı kız çocukları olmuştur. [56]

İslâm'ın son halifesi olan Hz. Ali kumandanlığı ve ilmiyle İslâm'a büyük hizmetler etmiştir. İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber gibi hemen hemen bütün gazve ve şeriyelere katılmış bu savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermiş, Hz. Peygamber'in bayraktarlığını yapmıştır.[57] Onun göstermiş olduğu bu savaşçılık özellikleri nesilden nesile sözlü ve yazılı gelenekle günümüze kadar ulaşmıştır.

"Hz. Ali'nin tarihî şahsiyetini, meziyetlerini ve özelliklerini tam anlamıyla doğru bir şekilde belirleyebilmek çok güçtür; çünkü gerek faaliyetleri gerekse kendisine atfedilen konuşmaları ve şiirleri hakkında son derece farklı rivayetler mevcuttur. Kesin olan husus, onun Kur'ân ve Sünnet'e tam anlamıyla bağlı, dünyevî işlerden uzak kalmayı dileyen, İslâm tarihinin Cemel, Sıffîn, Nehrevan gibi talihsiz vak'aları sonunda

---

[54] İbn-i Sa'd, a.g.e., C.3, s.17-20
[55] Sami b. Abdullah b. Ahmed El-Mağlut, **Hz. Ali Atlası**, (Çev. Ed. Adnan Demircan), Ocak Yay., İstanbul 2009, s.13
[56] Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", **DİA**, C.2, s.371-374
[57] Ethem Ruhi Fığlalı, a.g.e.,s.371

göz yaşı döküp muhaliflerinin iman ve hidayetleri için dua edecek kadar hassas, takvâ sahibi ve idealist bir mümin olduğudur."[58]

Hz. Ali, hicretin kırkıncı yılı ramazanın on dokuzuncu çarşamba günü sabah namazına giderken haricilerden olan Abdurrahman b. Mülcem isimli şahıs tarafından başından vurularak yaralanmış, ramazanın on dokuzuncu çarşamba gecesi vefat etmiştir.[59] Cenknâmede ise Hz. Ali girdiği bütün savaşları kazanan, kahraman bir savaşçı karakterindedir. Cenkâmenin sonunda Muhammed Hanefi muradına ererken O, savaşmaya, cihat etmeye devam etmektedir.

1.5.2.4.2. Menkıbevî Hayatı

Hz. Ali gerek yaşadığı dönemde gerekse ölümünden sonra müslümanların dini tasavvur ve düşüncelerinde derin izler bırakmıştır. O'nun bir taraftan Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olması, bir taraftan damadı oluşu ve Hz. Peygamber'in kızından gelen neslin atası olması münasebetleriyle İslâmi hikâye, menkıbe, cenkâme, gazavatnâme gibi edebi türlerde çeşitli kişiliklerle yer almasını sağlamıştır. Bizim incelemiş olduğumuz Muhammed Hanefi Cenknâmesin'de hikâyenin kahramanı Muhammed Hanefi'nin babası, aynı zamanda onun maddi manevi koruyucusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Ali'nin cenknâmelerde çizilen portresi o dönemde Avrupa'da ejderhaları öldüren şövalyelerin portresine benzemektedir. O, cenknâmelerde oldukça cesur, kahraman, cömert, aynı zamanda bağışlayıcı bir şahsiyet olarak anılır. İnsanları İslâm Dini'ne davet etmek için her türlü gayreti gösterir. Yaptığı savaşları cihat düşüncesinden hareketle İslâm'ı yaymak için yaptığı görülür. O, aynı zamanda kuvvetli gaddar kişilerin zulmüne maruz kalan insanların koruyucusudur.[60]

---

[58] Ethem Ruhi Fığlalı, a.g.e.,s.374
[59] Abdulbaki Gölpınarlı, **Müminlerin Emiri Hz. Ali**, Derin Yay., İstanbul 1993, s.333-337
[60] Jean Louis Mattei, **Hz. Ali Cenknâmeri, Kitabevi Yay.**, İstanbul 2004, s.19

Hz. Ali'nin cenknâmede ilk ortaya çıkışı Hz. Peygamber'in vefatından sonradır. O'nun arkasından O'na büyük üzüntü duyduğu anlaşılan bir vaziyetle karşımıza çıkmaktadır.

Ol Emir-ül Mü'minin kānı saħa

Ḳān āġlardı hem ‘Āliyyü‘l Mürteża **(2b/11)**

Gice gündüz ravżadān cıḳmaz idi

Aġlamaḳdan dünyaya baḳmaz idi **(2b/12)**

Beklemişdi Muśtafanuŋ ḳubbesin

Yaślanuben yaturdı türbesin **(2b/13)**

Türbeden cıḳmaz ḳırḳ gün śā'ile

Dā‘imā meşġul idi Ḳurān ile **(3a/1)**

Yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere Hz. Ali gece gündüz Hz. Peygamber'in ravzasında kaldığı, onun kubbesine yaslanarak yattığı, hep onu beklediği, türbeden kırk gün boyunca dışarı çıkmadığı ve bu süre zarfında sürekli Kur’ân-ı Kerim ile meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Ali türbede kaldığı gecelerden birinde Hz. Peygamber'i rüyasında görür. Hz. Peygamber ona artık ağlamamasını söyler daha sonra ise onu bir oğul ile müjdeler.

Ravżadan biri gece ḳoĥmiş idi ‘Āli

Düşde gördi Muśtafa-yı ol veli **(3a/2)**

Şöyle şaź olmış ki Muĥammed gelür

Geldi ‘Āli'niŋ gözi yaşın silür **(3a/3)**

Yā ‘Āli aġlama sen dāĥi

Ŧoġısar senden bir oğlan daĥi **(3a/4)**

Muhammed Hanefi'nin dünyaya geleceği müjdelenmiş olmakla beraber onun hangi misyon ve vizyonla nitelendirildiği de önceden bildirilmiştir. Onun savaşlarda Hz. Ali'ye bir yoldaş olacağı, Hasan ve Hüseyin'e kardeş olacağı bildirilmiştir.

Ol ġazāvatda saŋa yoldaş ola

Ĥasan ile Ĥüseyin karındaş ola **(3a/5)**

Hz. Ali'nin cenknâmedeİslâm için savaşan kahraman bir kişiliği olduğuna değinilmişti, aşağıda onun bu yönüne vurgu yapılmıştır.

Çün ‘Āli'niŋ işidür cenk-ı ġazā

Başladı ġāzileriŋ adın yazā **(3b/9)**

Onun heybeti, liderliği ve kahramanlığı o kadar nam salmış ki bunu duyan kafir topluluklarının dağıldığı görülmektedir.

Ġāźiler anda dirilüb cem‘ ola

Kāfiriŋ cem‘ ŧaġılub ġam ola **(3b/10)**

Hz. Ali cenknâmede savaşa giderken yalnız değildir. Ona yoldaşlık eden iki yoldaşı vardır. Bunlardan biri Düldül diğeri ise Zülfikar'dır.

Ol ‘Āli ma‘den-i cu‘d-i vāḳār

Düldüle bindi daḳındı źülfiġār **(3b/12)**

Hz. Ali, cenknâmedebir çok kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Savaşçı kimliğinin yanı sıra öğüt veren, koruyankimliklerle de ön plana çıkmaktadır. Şöyle ki, henüz on yaşında olmasına rağmen babası, savaşa katılmak isteyen Muhammed Hanefi'ye izin vermez. Ona çocuk olduğunu söyleyerek cihat etmenin onun için uygun olmadığını, bunun yerine Medine'nin dağlarında ava gitmesinin kendisi için daha uygun olduğunu söyler.

Sen ṭıfılsın saŋā olmaz ciĥād

Biz ḳılalum din yolunda ictiĥād **(4a/4)**

Medineniŋ ṭaġların eyle şikār

Āllahıŋ ‘avni olsun saŋā nigār **(4a/3)**

Öğüt kavramı ders verme, doğruyu gösterme amacını taşır. Genelde hatalı olan bir davranışın düzeltilmesi için söylenir. Öğütler uyarma, deneyimi aktarma, geçmişte ve günümüzde olmuş, gelecekte olabilecek olumsuzlukların önceden gösterilerek bu olumsuzlukların yaşanmaması için çaba göstermektir.[61] Bu öğüt, Hz. Ali'nin, daha önce de ifade edildiği gibi, cenknâme içerisinde oğlu Muhammed Hanefi'yi sürekli uyarmasıyla kendisini gösterir. Hz. Ali, dünyadaki insanların kâfir olduğunu ve bütün bu kâfirlerin kendilerine düşman olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan onun dikkatli olmasını istemekte ve düşmanın eline düşmemesi konusunda ona öğütler vermektedir.

Dünya kāfirdür ḳamû düşman bize

---

[61] Erman Artun, **Aşıklık Geleneği ve Aşık Edebiyatı**, Kitabevi Yay., İstanbul 2005, s.172

Ḳılmış canlarına cevri cezā **(7b/7)**

Nice kāfirler ḳanını dökmüşüz

Başların sügi ucuna dikmişiz **(7b/8)**

Saḳın ele düşmeyesin aŋsızın

Kimden maĥrum idersen aŋsızın **(7b/9)**

Hz. Ali'nin savaşçılığı ve heybetli olması gibi niteliklerini düşmanları da ifade etmiştir. Şöyle ki, oğlu Muhammed Hanefi düşmanın eline esir düşmüştür. Düşmanlar onun Hz. Ali'nin oğlu olduğunu öğrenince onu öldürmekten çekinmişlerdir. Bu durum aşağıda şu şekilde ifade edilmiştir.

Bildiler kim taŋrı aślanı ʻĀli

Bu oġlanuŋ ātasudur ol veli **(10b/7)**

İşidürse bu dem oġlu öle

Źülfüġārın aluben ʻĀli gele **(10b/8)**

Kökümüz keser bizim vücuddan uca

Ne yigit ḳala bunde ne kim ḳoca **(10b/9)**

Yine bir başka beyitte Muhammed Hanefi atasının, Hz. Ali'nin, korkusuzluğunu ifade etmiştir.

Benüm ātam kāfirden hic ḳacmadı

Yalana ve gercege āndı icmedi **(14b/5)**

Hz. Ali ve Hz. Peygamber arasında sürekli manevi bir iletişim vardır. Hz. Ali Cenknâme'de gazileriyle beraber bilinmeyen bir savaşa gitmiştir. Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girer. Rüyada oğlu Muhammed Hanefi'nin düşmanın eline esir düştüğünü, onun yardıma ihtiyacı olduğunu bildirir. Bunun üzerine Hz. Ali, gazileri etrafında toplayarak oğlunu kurtarmaya gider.

‘Āliniŋ düşine girüb söyledi

Oġlanuŋ ĥālini ma‘lum eyledi **(17b/11)**

Yā ‘Āli tiz irişgil oġluŋa

Yoħsa nagāh ācı olur cānıŋa **(17b/12)**

Hz. Ali savaşta o kadar yüksekçe bağırırmış ki bunu duyan kafirlerin ödü kopardı ve bu naraları bütün herkes işitirdi.[62]

‘Āli bir kez na‘re urdı ki ḳatı

Śıcradı śaĥrada ol Düldül ātı **(18b/2)**

Kāfir işitdi ‘Ālinüŋ avāzın

Heybetinden niceler düşdi yüzün **(18b/3)**

[62] Ali Berat Alptekin, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Akçağ Yay., Ankara 2005, s. 304

Nicesinüŋ ödi sıtdı ol zamān

Nicesi āndan yıḳıldı virdi cān **(18b/4)**

Nicesi dutdı ḳılınc bu ḳorḳudan

Nice kāfirler uyandı uyḳudan **(18b/5)**

Anlatı geleneğinde özellikle de kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı anlatılarda, olayın başkişisi düşmanını korkutmak için savaş öncesinde kendi kahramanlıklarını anlatarak, düşmanı psikolojik baskı altına almaktadır. Nitekim Hz. Ali savaş esnasında düşmanı korkutmak için, aşağıdaki beyitlerden de anlaşılacağı gibi bu yönteme başvurduğu görülmektedir.

Caġırıb eydür ey kāfir la‘in

Źülfüġārla karŋunuzı yarayın **(18b/10)**

Nice ḳıyduŋuz bir genc oġlana

Kim bulaşturduŋuz ānı siz kāna **(18b/11)**

Şimdi siziŋ ḳanıŋuz dökeyim

Sügi ilen bendleriŋiz sökeyim **(18b/12)**

Hz. Ali düşmanın elinden kurtulan oğlunu görünce Allah'a şükür edip çok sevinmiş, onu öpüp kucaklamıştır.

Öbdi ḳocdı ol dem oğlunı ‘Āli

İtdi şükür śaġ salim buldım seni **(19a/2)**

Anlatının sonlarına doğru Hz.Ali düşmanı yenmiştir. Bunun üzerine düşman Hz. Ali'ye elçilerini gönderip affedilip bağışlanmalarını istemektedir.

Didiler āmān dilerüz yā ʻĀli

M‘aden-i lütf-i keremsin yā Veli **(19b/2)**

Cānımızı sen bize bāġışlaġıl

Dāħi ne kim dilersen işleġıl **(19b/3)**

Düşmanın bu sözleri söylemesinin üzerine Hz. Ali savaş ganimeti olarak düşmandan Mine Hatun, üç yıllık haraç, gazileri ve halkı için ise mal ve hayvan vermelerini istemiştir. Bunların yanı sıra kafirlerin İslâm Dini'nin yasaklarına riayet etmelerini istemiştir.

ʻĀli didi veriŋ üc yıllıḳ ħarac

Mine Ħatun ile taĥ̂tı tāc **(19b/4)**

Gāzilere yedi yüz biŋ dāħi māl

Elli biŋ baş āt katır ḳoyun cemel **(19b/5)**

Yılda bin bu mikdar māl viresiz

Din İslām yāśaġına giresiz **(19b/9)**

Ĥāyin olmayasiz İslām dinine

Fitne ḳılıcın ḳātmayasiz ḳanına **(19b/10)**

Anlatı geleneğinde hikâyelerin genellikle mutlu son ile bittiği görülmektedir. Olayın kahramanı birçok sınavdan geçerek olgunlaşmakta ve asıl gayesine ulaşmaktadır. Tıpkı bunun gibi cenknâme de mutlu sonla bitmektedir. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in çizdiği yoldan yürüdüğü görülür. Muhammed Hanefi ise Mine Hatun'la evlenerek saadete erdiği anlaşılmaktadır.

Geldi ḳondı Taŋrı āślānı ‘Āli

Resulüŋ yolına tutdı yolı **(20b/13)**

Muhammed Ħanefi ol ħoş niĥād

Mine Ħatunı aldı mirād **(20b/14)**

1.5.2.5. Hz. Fatma

Hz. Peygamber'in kızı olan Hz. Fatma adeta bir iffet abidesiydi. O,İslâmiyet'in başarıya ulaşması için hiçbir fedakarlık yapmaktan çekinmemiş, bütün gazalarda bulunmaya gayret etmişti. Allah, Hz. Fatma'yı kadınlar ve kızlar için örnek bir insan olarak yaratmıştı.[63]

Hz. Fatma zevcelik hayatında çocuklarına İslâmi terbiyeyi vererek kadınlara örnek olmuştur. O aynı zamanda namazlarını vaktinde kılmış, bütün gayretiyle İslâm'a hizmet etmiştir. Kısacası Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklanmış bir iffet abidesiydi.[64]

Cenknâme'de Hz. Fatma'nın adı sadece bir iki beyitte geçmektedir. Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girip onun bir oğlu olacağını müjdelemişti. Hz. Ali

[63] Ahmed Cemil Akıncı, **Hazreti Fatma**, Sinan Yayınevi, İstanbul 1980, s.14
[64] Ahmed Abdülcevad ed- Dûmî, **İslam'ın Kadın Kahramanları**, (Çev.), Nedim Yılmaz, Hisar Yay., İstanbul 1986, s. 25

gördüğü bu rüyayı sabah erkenden gelip Hz. Fatma'ya anlatır. Rüyayı duyan Hz. Fatma çok sevinmiş ve Allah' a şükür etmiştir.

Śubĥ olunca źikir tesbiĥ eyledi

Ŧoŋla geldi Fātımaya söyledi **(3a/9)**

Fātımaya Çün bu düşü söyledi

İşidüben ol daħi şükür eyledi **(3a/12)**

Cenknâmenin kahramanı Muhammed Hanefi kendisini takdim ederken annesinin Hz. Fatma olduğunu belirtmiştir.

Taŋrı aślānı ‘Āli oġlu benem

Fatımat'ül Źehradür benim ānam **(6a/8)**

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in isimleri Hz. Peygamber tarafından konulmuştur. Çocuklarının doğumundan sonra Hz. Fatma saçlarının ağırlığı oranınca fakirlere gümüş dağıtmıştır.[65]Cenknâme'de de buna benzer bir durumun olduğu görülür. Hz. Fatma hamilelik süresinin bitmesi vesilesiyle sadaka vermiştir.

Çün śadāḳa düşdi oldur anası

Müddet-i ĥamili yaturdı ānası **(3b/2)**

[65] Gülgûn Uyar, **Ehl-i Beyt İslam Tarihinde Ali-Fatıma Evladı**,Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul 2008, s.53 Ayrıca bakınız. E. R. Fığlalı, "Hasan", D.İ.A., C.15, s.282

1.5.2.6. Hz. Hasan

Hz. Hasan, Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın büyük oğludur. Cenknâme'de bir kaç beyitte adı geçmektedir. Babası gibi İslâm için savaşır, mücadele eder. Aşağıdaki beyitte savaşa katılmak isteyenlerin isimlerini yazmakla görevlendirilmiş. Burada savaş öncesi gönüllülük ve cesaretin İslâm Dini için önemine değinildiği görülür.

Virdi Ĥasan eline bir aḳ‘alem

Kim cıḳa ṯaşra daki evvel ḳadem **(3b/10)**

İrdi Ĥasan Ĥüseyin ol dem bile

Ġaziler ṯurmış idi śāġa śola **(7a/2)**

"Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin babaları Hz. Ali gibi İslâm adına cihat etmişlerdir."[66]Tarihi hayatlarındaki bu gerçekliğin cenknâmeye yansıdığı görülür. Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i yanına alarak bilinmeyen bir savaşa gitmek için hazırlık yapar. Bu savaşa katılmak isteyen Muhammed Hanefi'nin kendileriyle birlikte gelmesine izin vermemiştir. Savaşa katılma izninin verilmemesi iki sebeple anlatılmıştır. Bunlardan birincisi; yaşının küçük olmasından dolayı cihat etmenin ona uygun olmadığı ikincisi; Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin rüyasına girerek ona izin vermemesi olarak geçmektedir. Cenknâme'de Hz. Hasan'ın herhangi bir diyaloğu yoktur. Sadece ismen zikredilmektedir.

1.5.2.7. Hz. Hüseyin

Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın küçük oğludur. Kerbelâ'da şehit edilmiştir. Cenknâme'de arka planda olup Hz. Hasan ile ismi zikredilmiş. Cenknâmenin kahramanı Muhammed Hanefi kendisini Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kardeşi olarak tanıtır.

Ĥasan Ĥüseyin benüm karındaşlarım

---

[66] Aişe Abdurrahman Bintü'ş- Şatt, **Resulullah'ın Kızları ve Torunları**, (Çev.), İsmail Kaya, Uysal Kitapevi Yay., Konya 1987, s.18

Ātam ile ḳazāde yoldaşlarım **(6a/10)**

Hz. Peygamber bir gün Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i yanına çağırmıştı. Onları bir örtü ile örttükten sonra Allah'a şu şekilde dua etmiştir. "Onlar benim ehl-i beytimdir. Onları kötülüklerden arındır."[67] Görüldüğü üzere Hz. Peygamber ailesine derin bir sevgiyle bağlıydı. Cenknâmemizin kahramanı Muhammed Hanefi de bu sevgiden istifade etmiştir. Hz. Hasan'da olduğu gibi Hz. Hüseyin'indecenknâmede herhangi bir diyaloğu yoktur. Sembolik olarak bir kaç yerde ismi geçmektedir.

1.5.3.Cenknâmedeki Diğer Şahıslar

1.5.3.1. Tabut

Tabut; Muhammed Hanefi'nin ava giderken izinsiz bir şekilde girdiği güzel korunun sahibi olan kişidir. Kibirli, kendini beğenmiş, gaddar, içki içen ehl-i dünya bir karaktere sahiptir. Tabut, olay örgüsünde karşıt güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Olayın kahramanı Muhammed Hanefi'nin arzuladığı değerlere ulaşmasında bir engel konumundadır. Anlatıdaki çatışma ortamının asli unsurlarındandır.

Bir ûlu kāfir idi Tābut ādı

Bu ḳoruyu ol Tābut bakar idi **(5b/1)**

Tabut adlı kişinin tamamen hayal ürünü olduğu kanaatindeyiz. Ne kadar gaddar ve karanlık bir şahsiyet olduğunu göstermek açısından ona özellikle "Tabut" ismi verilmiştir. Cenknâmede Tabut'un Mine adında bir kızı, Davud ve Rüstem adlı iki yardımcısı vardır. Tabut'un hangi milletten olduğu belli değildir. Ancak kızının ve yardımcılarının isimlerinden hareketle onun İran efsanelerinden alınmış olduğu düşünülebilir. Ayrıca Muhammed Hanefi'ye içki ikram etmesinden hareketle Bizans'lı olduğu da düşünülebilir.[68]Cenknâmenin geneline bakıldığında onun hangi milletten veya

[67] Ahmed Abdülcevad ed- Dûmî, a.g.e., s.22-23
[68] Jean Louis Mattei, a.g.e., s.36

devletten olduğu değil, onun kafir olma vasfı dile getirilmiştir. O, kötü ve olumsuz vasıflarıyla ön planda olmuştur.

Tabut düşmanların, kafirlerin sultanıdır. Cenknâmede kötü bir karakterle karşımıza çıkar. Çeşitli yollarla Muhammed Hanefi'yi günah işlemeye, harama bulaştırmaya çalışır. İlk önce eline aldığı bir şarap kadehini Muhammed Hanefi'ye ikram eder. Muhammed Hanefi bunu kabul etmeyince bu sefer dinini değiştirmesi karşılığında kızını ona vereceğini söyler.

Āldı Tābut eline źerrin tası

Didi oġlana ey yigitler ĥaśı **(12a/3)**

Benüm elimden bunu icmeŋ gerek

Şaź oluben göŋlümü acmaŋ gerek **(12a/4)**

Gir benüm dinime algıl ḳızımı

Tek bu meclisde śaymaġıl sözümü **(12b/9)**

Tabut cenknâmede Hz. Ali ile yaptığı savaşı kaybeder. Bunun sonucu olarak kızı Mine'yi Muhammed Hanefi'ye verir. Ayrıca yıllık vergi ve haraç vermeyi de kabul ederek ölmekten kurtulur. Cenknâmede müslüman olmamış, kafir olarak kalmıştır.

1.5.3.2.Mine

Tabut'un güzeller güzeli, cennet Huri'lerine benzetilen kızıdır. Muhammed Hanefi'yi görünce ona aşık olur. Burada klasik anlatıların aksine Mine aşık olunan kişi olmaktan çıkıp aşık olan kişi konumundadır. Anlatıda aşık ile maşuk yer değiştirmiştir. Muhammed Hanefi onu elde etmek için değil O, Muhammed Hanefi'yi elde etmek için

mücadele etmiştir. Onu zindandan kurtarır ve beraber Tabut'un askerlerinden kaçarlar. Gerçek bir kişi olup olmadığı bilinmemekle beraber *"Mine Hatun tamamen uydurulmuş bir karakter"*[69]olabileceği düşünülebilir.

Bir ḳızı var idi maĥbûb-ı zaman

Var idi cennet ĥurisinden nişān **(12a/11)**

Mine Hatun bir kadın olarak cenknâmede yer almasına rağmen bir erkek gibi düşmanla savaşır. Tabut'un askerleri Muhammed Hanefi ile onun etrafını sarması üzerine Muhammed Hanefi'ye "sen kaç ben savaşırım" diyecek kadar cesur, babasının en güçlü askeri olan Rüstem'i öldürecek kadar kahraman bir savaşçı kadın profiline sahiptir.

Mine Ħātun eydür ey gözüm nûrı

Ben ḳalayım girüye sen tiz yüri **(14b/1)**

Bir sügi urdı ḳız ānuŋ tenine

Kim ciger zaĥım erişdi cānına **(16a/9)**

Sacdı sügi urdı yüreginden öte

Yıḳdı āndan Rüstemi gör heybete **(16a/10)**

Mine sevdiği için dinini değiştirerek İslâm Dini'ne geçer ve cenknâmenin sonunda Muhammed Hanefi'yle evlenip murada erer.

---

[69] Mehmet Atalan, a.g.e., s.132

1.5.3.3.Rüstem

Cenknâmede Tabut'un yardımcı baş pehlivanı olarak geçer. Savaşçı bir kişiliğe sahiptir. Cenknâmemizde Tabut'un savaşçısı olan Rüstem, İran efsanelerinde yer alan ve gücün sembolü olan Zaloğlu Rüstem'e benzetilerek oluşturulmuş gerçek dışı bir kişidir.

Tarihte; saçı, kaşı ve kirpiği beyaz doğmasından dolayı uğursuz sayılarak dağa bırakılmış ve orada Simurg tarafından yetiştirilmiş olan Zal'ın oğlu olarak geçer. Birçok efsanevî maceralar ve kahramanlıklar kendisine isnat edilmiştir.[70]

İran Edebiyatı'nda önemli bir yeri olduğu bilinen Şehnâme Destanı'nın başkahramanı olan Rüstem, Türk Edebiyatı'nda, bilhassa Klasik Edebiyat'ta cenk konulu edebi türlerde kahramanlık sembolü olarak kullanılmıştır.[71]

Çün bunu işidib Rüstem şāz olur

Āt sürüb meydan icine gelür **(16a/2)**

Muhammed Hanefi ile Mine Tabut'un gönderdiği bir grup askeri yenmiştir. Bunun üzerine Rüstem, Mine'nin kendisine eş olarak verilmesi karşılığında Muhammed Hanefi ve Mine'yi Tabut'a getireceğini söyler.

Bir sözüm vardur diyem işid beni

Ger saŋa ŧutam getürem oġlanı **(15b/9)**

Saŋa ŧutub ānı diri getürem

Ĥacatuŋ ne ise ey şāh yetürem **(15b/12)**

---

[70] Âgah Sırrı Levent, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Yay., İstanbul 1984, s.165

[71] Belkıs Mutlu, **Efsanelerin İzinde**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yay., İstanbul 1968, s.160

Tabut bu teklifi kabul eder ve ikisini getirmesi karşılığında Mine'yi Rüstem'e vereceğini söyler.

Ger ānu ŧutub getüresin baŋa

Göreyim seni ḳızım virdim saŋa **(16a/1)**

Bunun üzerine Rüstem hazırlıklarını yaparak Muhammed Hanefi ve Mine'yi getirmeye gider. İkisiyle karşılaşan Rüstem Mine'nin bir süngü darbesiyle yere yığılır. Daha sonra Mine tarafından başı kesilerek öldürülür. Bu metindeki Mine'nin savaşçılık özelliği eski Türk destanları ve halk hikâyelerinde geçmektedir. Kadının savaşçı kimliği motifler kısmında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bir sügi urdı ḳız ānuŋ tenine

Kim ciger zaĥım erişdi cānına **(16a/9)**

Sacdı sügi urdı yüreginden öte

Yıḳdı āndan Rüstemi gör heybete **(16a/10)**

İndi kesdi Mine Rüstem bāşını

Gör ne ḳılur Rüstemiŋ kardaşını **(16a/11)**

1.5.3.4.Davud

Hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Cenknâmede Tabut'un diğer yardımcısı olarak geçer. Cenknâmede Tabut'un ordusuna komutanlık eder. Buradan hareketle onun savaşçı bir hüviyeti olduğu anlamı çıkarılabilir.

İki behlüvān bunlara bāş ḳodı

Biri Davud biri o Rüstem idi **(8b/12)**

1.6.CENKNÂMENİN GEÇTİĞİ YER VE MEKANLAR

1.6.1. Medine

Cenknâmedeki olayların başladığı merkezi bir şehirdir. Hz. Peygamber'in Ravzası'nın burada bulunması Medine'ye ayrı bir hususiyet kazandırmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Ali ve Muhammed Hanefi Medine şehrinde oturmaktadır. Cenknâmede geçen olaylar Medine ve etrafındaki coğrafyada geçmektedir.

Cehd ideyim bunı diri ŧutayım

Medine şehrine ŧutsaķ ileteyim **(4b/7)**

Cenknâmedeki olaylar Hz. Ali'nin ve Muhammed b. Hanefiyye'nin yaşadığı dönemdeki İslâm coğrafyası sınırları içerisinde geçmektedir. Başka bir ifadeyle belirtmek gerekirse Muhammed b. Hanefiyye'nin yaşadığı dönem İslâm coğrafyasının tamamı; doğuda Amuderya (Seyhun) batıda Trablusgarp, güneyde Yemen ve kuzeyde Antakya'dan Azerbaycan ve Hazar kıyılarına kadar uzanan o dönemde İslâm Dini'nin yayıldığı coğrafya olduğu görülmektedir.[72]

Āŧa bindi ķatarlayub sürer

Yine üc günde Medineye girer **(6b/12)**

1.6.2. Mağrib ili

Mağrib kelime anlamı olarak sözlükte batı tarafında olan memleketler manasını ihtiva eder.[73]Cenknâmenin başladığı Medine şehrini merkeze aldığımızda muhtemelen Mağrib illeri Medine'nin batısındaki şehirlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Leşkerüŋ bāşı 'Āliyyü'l Mürteża

---

[72] İsmet Çetin, **Tursun Fakih Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Mesnevileri**, İlesam Yay., Ankara 2002, s.16-17
[73] Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Aydın Yay., Ankara 2008, s.562

Maġrib yoluna ol seyr-ı Ħuda **(8a/8)**

1.6.3. Tabut'un Korusu

Koru: Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde; etrafı çevrili, ağaçlardan oluşan, küçük bakımlı orman olarak geçer.[74]Cenknâmedeki anlamın sözlükteki anlamla eşdeğer olduğu görülür. Tabut adlı kafir korunun sahibidir. Bu koru, türlü ağaçların yer aldığı, türlü çiçeklerin açtığı, kuşların öttüğü hayali bir bahçedir. Muhammed Hanefi'nin macerası bu koruya girmesiyle başlar.

Dürli cicekler bezenmiş ol yeri

Gelincik gibi bezenmiş yer yüzi **(5a/9)**

Dürlü ḳuşlara ol gülistan Allah öter

Ol gaźel ṫaġdan iner anda yatar **(5a/10)**

Koruyu Tabut'un görevlendirdiği iki yüz asker korumaktadır. Bu koruya girenler ancak bir beglik sahibi olmalıdırlar. Muhammed Hanefi bu koruya girmeden evvel kahramanlığı test edilmemiştir. Bu mekânda birçok teste tabi tutulan Muhammed Hanefi bütün zorlukların üstesinden gelerek, başarılı bir şekilde bu testleri geçmiştir. Bu testler sonucunda Muhammed Hanefi kahramanlık ünvanını almaya hak kazanmıştır. Tıpkı Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki "ad verme motifi" gibi Muhammed Hanefi de bir dizi sınava tabi tutulmuş ve kahramanlığı tescil edilmiştir.

Bir ûlu kāfir idi Tābut ādı

Bu ḳoruyu ol Tābut bakar idi **(5b/1)**

---

[74] www.TDK.gov.tr. Erişim Tarihi (13.03.2016)

Ol ḳoronuŋ bir bucaġında meger

Bakar idi ḳoruya iki yüz er **(5b/3)**

Bize yāśaḳ böyledür hem kim bula

Ḳoruya girse gerek beglik ola **(6a/3)**

1.6.4.Hz. Peygamber Ravzası

Sözlükte "tertemiz bahçe" anlamına gelen ravza-i mutahhara ibaresi, Hz. Peygamber'in eviyle minberi arasının cennet bahçelerinden ravza, bir bahçe olduğunu bildiren kutsî hadisine dayanır. Resûl-i Ekrem ayrıca, Mescid-i Nebevî'de kılınan namazın Mescid-i Harâm hariç diğer yerlerde kılınan namazdan bin kat daha faziletli olduğunu haber vermiştir. Bu hadisler Resûlullah'ın mescidinin faziletine, onun içinde de Ravza-i Mutahhara'nın daha faziletli olduğuna delil sayılmıştır.Günümüzde Ravza-i Mutahhara'nın güneyi mihrabın hemen kıble tarafındaki demir korkuluk ve kitap raflarıyla sınırlanmış olup doğudan batıya 22 m., kuzeyden güneye 15 m. olmak üzere yaklaşık 330 m²'lik bir alanı kapsamaktadır. Batı tarafında III. Murad'ın armağanı olan minberle ortada Kayıtbay döneminden kalan mihrap yer alır. Muhâfız sütunu olarak bilinen yer; Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in yanında oturup O'na bir zarar gelmemesi için Onu gözetlediği yerdir.[75]

Hz. Peygamber'in Ravzası'nın İslâm alemi için kutsal olma vasfını cenknâmede de koruduğu görülmektedir. Anlaşıldığı gibi Hz. Ali gece ve gündüz Ravza'da kalmaktadır. Bütün gün Hz. Peygamber için göz yaşı dökmektedir.

Gice gündüz ravżadān cıḳmaz idi

[75] Nebi Bozkurt, "Ravza-i Mutahhara" **D.İ.A**., C.34, s.475

Aġlamaḳdan dünyaya baḳmaz idi **(2b/12)**

Beklemişdi Muśtafanuŋ ḳubbesin

Yaślanuben yaturdı türbesin **(2b/13)**

Ravza, Hz. Ali ile Hz. Peygamber'in manevi olarak buluştuğu bir mekan özelliğini taşır. Bu buluşma rüya aracılığıyla sağlanmıştır. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in türbesinden kırk gün boyunca çıkmazmış. Bu süre zarfında sürekli Kur'ân-ı Kerim okurmuş.

Türbeden cıḳmaz ḳırḳ gün śā'ile

Dā'imā meşġul idi Ḳurān ile **(3a/1)**

Ravżadan bir gece ḳoĥmiş idi 'Āli

Düşde gördi Muśtafı ol veli **(3a/2)**

1.7.CENKNÂMEDE HAYVANLAR

1.7.1.Düldül

Hz. Ali'nin atı olup hem bir yolculuk vasıtası, hem de savaşlarda yardımcı bir güç olarak karşımıza çıkar. Olağanüstü özelliklere sahip olan Düldül, sadık olup Hz. Ali'ye yoldaşlık eder.

Ol 'Āli ma'den-i cu'd-i vāḳār

Düldüle bindi daḳındı źülfiġār **(3b/12)**

M'alum oldu çün bu iş ol gāziye

Bindi sürdi Düldüli bir yazıya **(18a/3)**

Düldül'ün ismi genelde savaşlarda veya savaşlara gidilirken zikredilir. Düldül bir çiftede birden fazla kafiri mağlup eden bir attır. O, aynı zamanda Zülfikar ile Hz. Ali'nin bekçiliğini yapar. Tehlikeyi önceden sezip Hz. Ali'yi uyarır.

1.7.2.Gazel/Geyik

Gazel, avlanması zor bir hayvan olması ve güzelliğinden dolayı Klasik Edebiyat'ta soyut sevgiliye benzetilmiştir. Bu teşbih alegorik bir şekilde tasvir edilir. Muhammed Hanefi bu alegorik hayvanı takip ederek koruya girer. Gazel, Muhammed Hanefi'nin Mine'ye kavuşması için bir vesile hükmündedir. Anlatıcı, gazeli aşağıdaki gibi tasvir etmiştir.

Evine düşti nigāhın ol ġazel

Ŧurfe itmişdi ānı lā-yezal **(4b/2)**

Gözleri gevher yāḳutdan yaŋaġı

Dişleri mercān la‘liden ŧutaġı **(4b/3)**

Göbegi ebyaz tüter za‘firan danesi

Ḳuyrugu zeberced idi sündüsi **(4b/4)**

Geyiklerin en önemli özellikleri dallı boynuzlarının olması. Her geyiğin kendi türüne özgü bir boynuz şekli vardır. Eti ve derisi için avlanan geyik eskiden beri Türk kültüründeki en önemli av hayvanlarından biridir. Ayrıca güzelliğinden dolayı Divan

Şiiri'ne konu olmuştur.[76] Geyik müstensih tarafından "gazelin" kullanıldığı beyitten hemen sonra kullanılmıştır. Muhtemelen gazelin yerine yanlışlıkla kullanılmış olabilir veya o dönemde gazel ve geyik sözleri aynı manayı ihtiva ediyor olabilir.

Yedi kez debdi kemend atdı āŋā

Ava düşmez ol geyik tebdi taġa **(4b/13)**

1.7.3. At

"Türk muhayyilesinde at, konuşması, düşünmesi, tehlikeyi sezip haber vermesi, yardımcı olması, sadakati, sevgisi ve vefasıyla beşeri vasıflar kazanmıştır."[77]Türk Edebiyatı'nda; destanlarda, masallarda, hikâyelerde, cenknâmelerde, gazavatnâmelerde anlatılan kahramanların en yakın yoldaşı olur. Muhammed Hanefi Cenknâmesi'nde de bu anlatılan durum karşımıza çıkmaktadır. Muhammed Hanefi Tabut'un korusunda uyuya kaldığında yanındaki atı ona doğru yaklaşan düşman tehlikesini sezip Muhammed Hanefi'yi uyarmıştır.

Ātı ĥayḳırdı uyardı uyḳudan

Baḳuben on ātlı gelür kafirden **(5b/9)**

Türk halk anlatılarında at insanî vasıflar kazanmıştır. O, savaş esnasında yaralanıp düşen sahibinin başında bekler, tehlikelere karşı sahibini uyarır. İnsanî duygularla vücuda getirilen at, kahramanın en sadık ve vefalı yoldaşı olmuştur.[78] Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de geçen *"Hem kendilerine binesiniz, hem de zinet olsun diye atları,*

---

[76] Özge Kırca Erdem, **Kırgız Destanlarında Hayvan Motifi**, Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsi Yüksek Lisans tezi, 2015, s.123-124

[77] Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatı Araştırmaları2**, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.525

[78] Şerife Nilgün Yıldız, **Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2011, s.37

katırları, ve merkepleri yarattı. Ve şu anda bilemeyeceğiniz daha nice şeyler yaratacak."[79]ayetinde bir binek ve süs hayvanı olarak bildirilmiştir.

1.8. CENKNÂMEDE ADI GECEN SAVAŞ ALETLERİ

1.8.1. Zülfikar

Hz. Ali'nin ucu çatallı kılıcıdır. Bu kılıcın Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye hediye verildiği rivayet edilir. Zülfikar hakkında birçok efsane meydana getirilmiş. O, sıradan bir kılıç olmayıp insana ait fiziksel özelliklere haiz olağanüstü bir araçtır.[80] Cenknâmede genellikle Düldül ile birlikte ismi anılmıştır. Hz. Ali savaşa gideceği zaman Zülfikar'ı beline takıp Düldül'e binerek hazırlık yapar. Zülfikar'ın bir darbesiyle bazen elli bazen yüz düşman yara alır.

Na‘re urdı her birisi yeryerin

Eline āldı ‘Āli źülfüġārın **(18b/9)**

Caġırıb eydür ey kāfir la‘in

Źülfüġārla karŋunuzı yarayın **(18b/10)**

Ol ‘Āli ma‘den-i cu‘d-i vāḳār

Düldüle bindi daḳındı źülfiġār **(3b/12)**

1.8.2. Sügü/Süngü

Cenknâme'de müstensih tarafından yer yer sügü yer yer de süngü biçiminde yazılan bu savaş aleti sözlükte; *Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah.*[81]olarak ifade edilmiştir. Lakin cenknâmede geçen zaman, olay ve kişilere

[79] Kur'an-ı Kerim, Nahl, 16/8
[80] İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yay., İstanbul 2004, s.495
[81] http://www.tdk.gov.tr, (erişim Tarihi, 10.03.2016)

bakıldığında silahın icat edilmediği anlaşılır. Metinde kullanılan süngü; muhtemelen bir sırık, ağaç başına keskin bir bıçak takılmasıyla yapılmış bir çeşit mızrak, savaş aletidir. Cenknâmede kılıçla birlikte savaşlarda en çok kullanılan araçtır. Ucunun sivri olmasından dolayı düşmanın bedeninde büyük yaralar açmaktadır. Mine Hatun pehlivan Rüstem'i kalbine süngüyü saplayarak öldürür.

Kendi Mine ol yedi ḳārį ḳabile

Ŧurdı oġlan sügisin āldı ele **(14b/13)**

Bir sügi urdı ḳız ānuŋ tenine

Kim ciger zaĥım erişdi cānına **(16a/9)**

Sacdı sügi urdı yüreginden öte

Yıḳdı āndan Rüstemi gör heybete **(16a/10)**

1.8.3. Kılıç

Metinde en önemli ve değerli savaş aleti olarak kullanılmıştır. Muhammed Hanefi Tabut'un askerleriyle göğüs göğüse çarpışırken kılıcının darbeleriyle düşmanı yere sermiştir. Kullanılması fiziksel güce dayalı olan kılıç, tıpkı diğer silahlar gibi kahramanlık, yiğitliğin sembolüdür.

Ol ŧaġı ḳal‘e idüben durdular

Kāfir bir ĥamle ḳılıc urdılar **(15a/7)**

1.8.4.Gürz

Topoz olarak bilinen gürz, edebiyatımızda hemen hemen bütün tasvirlerde "bir vuruşta dağı yıkacak"[82] ifadesiyle geçmektedir. Savaşlarda gürz darbesi yiyen düşman bir daha kendisini toparlayamamaktadır. Cenknâmede Tabut'un iki baş pehlivanından biri olan Davud, Muhammed Hanefi'yi gürz ile ezip yoğurmak istediğini söylemiştir.

Gürz ile yoġuraydım ānı

Ħor olaydı üste ħānı ve teni **(8b/12)**

1.8.5.Kemend

Ucu yuvarlak olan halat, ip manasına gelen kement savaşlarda kullanılan bir savaş aletidir. Bunun yanında Divân Edebiyatı'nda sevgilinin saçı, kâkülü ve zülfü bazen kement olarak düşünülmüştür.[83]Cenknâmede Muhammed Hanefi sevgili unsurlarıyla tasvir ettiği gazeli avlamak için kement kullanmıştır.

Çözdi kemendini tiz aldı ele

Debdi atın kim yaḳın gele **(4b/8)**

Śaldı kemendi üstüne coḳ

Śıcradı çıḳdı kemenden ol yavuḳ **(4b/9)**

---

[82] Ahmet Atilla Şentürk, **16. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerde Edebî Tasvirler**, Kitabevi Yay., İstanbul 2002, s.583

[83] Pala, a.g.e., s.266

1.8.6. Mancınık

Sözlükte; top yapımının bilinmediği eskiçağlarda, kale veya burç kuşatmalarında ağır taş, gülle fırlatmakta kullanılan büyük sapan mahiyetinde basit bir savaş aracı[84] olarak geçmektedir. Eski dönemlerdeki savaşlarda etrafı çevrili sur veya duvarları yıkmak için mancınık kullanılırdı. Cenknâmede Tabut Hz. Ali'nin gazileriyle birlikte onun sarayına doğru ilerlediği haberini alır almaz kendisini muhafaza etmek ve önlem almak için kale burçlarının üzerine mancınık yerleştirmiştir.

Mancılıḳ baġlayalum burc üstüne

Bize görelüm ānuŋ ḳaśdı ne **(20a/4)**

[84] http://www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi, 26.04.2016)

İKİNCİ BÖLÜM

CENKNÂMEDEADI GEÇEN MOTİFLER

2.1.KLASİK HALK HİKÂYELERİ MOTİFİ

2.1.1.Bade İçme

Klasik Edebiyat'ta bade, şarap içme sık kullanılan bir mazmundur.[85] Şarap İslâm Dini'nde yasak olmasına rağmen divan şairleri şiirlerinde sevgiliyi şaraba benzeterek onu arzulamışlardır. Şarap genelde işret meclislerinde sakiler tarafından kadehle sunulur. Cenknâmede ise Tabut, Muhammed Hanefi için sazlı sözlü bir içki meclisi kurmaktadır. Bu mecliste sakiler insanlara kadehlerle şarap sunar. Tabut eline bir kadeh alarak Muhammed Hanefi'ye ikram eder. Ona bu kadehi içerse gönlünün ferahlığa kavuşacağını söyler. Buradaki bade içme motifi nefsin sınanması açısından bir imtihan objesi olarak kullanılmıştır.

Śoḥbedde dürlü sazlar calıŋuz

Sāḳiler cām ele alıŋuz **(11b/7)**

Āldı Tābut eline źerrin ṭası

---

[85] Pala, a.g.e., s.52

Didi oġlana ey yigitler ĥaśı **(12a/3)**

Benüm elimden bunu içmeŋ gerek

Şaź oluben göŋlümü açmaŋ gerek **(12a/4)**

2.1.2.Rüya

Türk halk kültüründe bireyler geleceğe dair bir haberi bekleme ihtiyacı hissetmişler. Gelecekten haber veren dolayısıyla olağanüstü olduğuna inanılan bir iletişim biçimiyle ilgili rüyalar vardır.[86] Anlatıda rüya motifi İslâm inancındaki rüya-ı sadıka olarak geçer. Sıkıntı içerisinde Hz. Ali bir rüya ile gelecekte feraha erişmektedir. Muhammed Hanefi de sıkıntı içerisine girdiği zaman ahvalini rüya yolu ile bildirir. Bu rüyalar sayesinde bu zor durumdan kurtulur. Rüya motifi sıkıntıdan kurtulmanın bir aracı olarak karşımıza çıkar.

Ravżadan biri gece ḳoĥmiş idi ‘Āli

Düşde gördi Muśtafı ol veli **(3a/2)**

‘Āliniŋ düşine girüb söyledi

Oġlanuŋ ĥālini ma‘lum eyledi **(17b/11)**

Yā ‘Āli tiz irişgil oġluŋa

Yoĥsa nagāh ācı olur cānıŋa **(17b/12)**

---

[86] Özkul Çobanoğlu, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.188

2.1.3.Baş Kesme

Türk folklorunda kesik baş motifli eserler Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra görülmeye başlanmıştır. Bilhassa İslâm öncesi devirlere ait olan Oğuz Destanı, Ergenekon Destanı, Göç Destanı vb. türlerin hiçbirinde kesik baş motifine rastlanılmamıştır. Fakat İslâmi dönemde ortaya çıkan Manas Destanı ve varyantlarında "kesik baş" motifine rastlanılmıştır. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da başı kesilerek şehit edilmesi hadisesi Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte "kesik baş" motifinin efsane ve menkıbelere sirayet ettiği görülür.[87] Muhammed Hanefi yendiği askerin başını keserek şehir meydanına asmıştır. Savaşta baş kesmek düşmana karşı galip gelmenin yanında ondan üstün olduğunun ve zaferin bir başka göstergesidir.

Muhammed Hanefi'nin düşmanla ilk karşılaşmasında düşmanın başını kesmesi "erginlenme"[88] safhasına girdiğinin işaretidir. Hz. Ali kesilmiş başı meydanda gördüğünde, bu başı kesen kişi için "zahi er" demesi ileride savaşçı olma yolunda ilerleyeceğine dair bir işarettir.

Āśā ḳodı meydan içinde ol bāşı

Ā‘ceb ḳālur ānı gören kişi **(6b/13)**

Kesmedüm bunuŋ gibi büyük başı

Zahi erdür bu başı kesen kişi **(7a/5)**

2.1.4.Ava Çıkma

Türk Edebiyatı'ndaki edebi türlerde, gerek eseri renklendirip hareketlendirmek gerekse kahramanın silah kullanmadaki maharetlerini göstermesi bakımından ava gitme sahneleri yerleştirilmiştir. Avdaki sahneler bir savaşın sahnesi gibi tasvir

---

[87] Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Folklorunda Kesik Baş: Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989, s.63-64

[88] Joseph Campbell, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Kabalcı Yay., İstanbul 2013, s.113

edilmiştir.[89]Dede Korkut Hikayeleri'nde kahramanın ad almak için ava çıktığı görülmüştür. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde onbeş yaşındaki Bamsı Beyrek ava çıkmıştır. Av esnasında beşyüz kafir ile karşılaşmış ve onlarla savaşmıştır.[90]Cenknâmemizin kahramanı Muhammed Hanefi ise savaşa gitmesine izin verilmemesi üzerine kılıcını ve atını hazırlayarak ava gitmiştir. Av esnasında güzel bir geyik görmüş. Sonra bu geyiği avlayıp Medine'ye götürmeyi istemiş. Fakat bir anda kendisini ikiyüz kafir ile karşı karşıya bulmuştur. Kahramanın geyiği avlamak istemesindeki en temel maksat savaşmak için, cihat için yeterli olgunluğa ulaştığını gösterme çabası olmuştur. Buradaki av motifi kahramanı bir sonraki maceraya hazırlamak için bir ön aşama olarak hikâyeye yerleştirilmiştir.

Yedi kez debdi kemend atdı āŋā

Ava düşmez ol geyik tebdi taġa **(4b/13)**

2.1.5. Geyik/Ceylân

Edebiyatımızda sık kullanılan bir motiftir. Ceylan genellikle sevgili vasıflarıyla tasvir edilir. Kahraman ava çıktığında ceylanla karşılaşır. Ceylan kendini kolay kolay ele vermez ve kahramanı peşinden sürükleyerek onun başının derde düşmesine neden olur. Leyla ve Mecnun mesnevisinde Mecnun bir ceylanla karşılaşır.[91]Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bamsı Beyrek av esnasında bir geyikle karşılaşır. Bu geyiğin peşine düşüp onu kovalamaya başlar. Sonra bir anda kendini yeşil bir çayırda bulur. Bu çayırda bir otağ görür ve ona doğru yürür. Beyrek, bu otağda sevgili Banı Çiçek ile karşılaşır. Buradaki geyik motifi kahramanı sevgiliye ulaştırmak için bir araç olarak kullanılmıştır.[92]Hikâyemizde bu duruma benzer bir olay örgüsü görülür. Muhammed Hanefi geyikle karşılaşınca onu avlamak ister. Belli bir kovalamanın sonunda bir anda kendisini Tabut'un yasaklı çiftliğinde bulur.

---

[89] Şentürk, a.g.e., s.669-670
[90] Suat Batur, **Türk Halk Edebiyatı**, Altın Kitap Yay., İstanbul 1998, s.436
[91] Şentürk, a.g.e., s.699-700
[92] Suat Batur, a.g.e., s.437

Sübĥanallāh zahi Rabbul‘alem

Bu ġazalı getüreyim der ele **(4b/6)**

2.1.6. Kuyu/Zindan

Gerek klasik anlatılarda gerekse tasavvufî anlatılarda kuyu/zindan kahramanın sabrının ve kararlılığının test edildiği mekan motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motifin en güzel örneği Hz. Yusuf'un Kur’ân'da anlatılan kıssasında geçmektedir. Hazreti Yusuf bu kıssada Allah tarafından test edilmiş, sabrı denenmiştir. Hz. Yusuf bu kuyudan çıktıktan sonra Mısır'a hükümdar olmakla ödüllendirilmiştir. İslâmi anlatıların çoğunda bu kıssadaki kuyu motifi esas alınmaktadır. Muhammed Hanefi Cenknâmesi'nde de bu kıssaya bir telmihte bulunulmuştur. Tıpkı Hz. Yusuf gibi o da kuyu/zindan ile tabi tutulduğu testi başarıyla geçmiş, erginlenme sürecini tamamlayıp Mine Hatun ile ödüllendirilmiştir.

Kāfir Tābut ġażab itdi oġlana

İtdi śoyuŋ ŧonun ātuŋ zindana **(13a/3)**

Zindan icunde bir ķuyu vardur derin

Ķırk ķulacdur derinligi ānuŋ **(13a/5)**

Ol ķuyuya indirüŋ bu oġlanı

Ħalķı içinde çün ĥacįl itdi beni

2.1.7. Kadının Savaşması

Kadın Türk Edebiyatı'nda her dönemde farklı bir figürle yer almıştır. Divân Edebiyatı'nda soyut bir obje olarak yer alan kadın, halk şiirinde konuşur, ava gider, ata

binip savaşır. Kadının savaşması İslâm öncesi döneme ait bir olgudur.[93] Dolayısıyla Mine'nin ata binip savaşması İslâm öncesi gelenekten hikâyeye geçtiği anlamı çıkarılabilir.

Bilindiği üzere eski Türk toplumunda kadın göçebe yaşam formu içinde kocasının en büyük yardımcısı hatta yeri geldiğinde onun koruyucusu olmuştur.[94] Anlatının kadın kahramanı Mine Hatun bir anlamda da gücün temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim on insanın ancak kaldırabileceği büyük bir taşı kuyunun başından tek başına kaldırarak olayın başkişisi olan Muhammed Hanefi'nin kuyudan kurtulmasına vesile olur. Bunun yanında zindancı başının kafasını keser. Muhammed Hanefi'nin yanında savaşır. Savaşta ise cesareti ile efsaneleşmiş olan Rüstem'i öldürerek Muhammed Hanefi'ye bir koruyucu olur. Aslında Mine'nin bütün bu özellikleri cesaret timsali olarak karşımıza çıkan Muhammed Hanefi'ye uygun bir eş olmak ve onun nesebini devam ettirmek düşüncesiyle oluşturulmuştur.

İslâm medeniyetinde kadının savaşçı kimliği, çok alışıldık bir durum değildir. Bu anlatıda ise kadın, Mine, savaşçı kimliği ile karşımıza çıkmaktadır. Bu özellik Türk geleneğinden İslâm geleneğine geçiş ürünü olan Dede Korkut Hikâyeleri ile benzerlik göstermektedir. Şöyle ki Kan Turalı Hikâyesi'nde Selcen Hatun, Tekür'ün ordusuna karşı verilen mücadelede Kan Turalı kadar savaşçı bir karaktere sahiptir. Kan Turalı'nın vurularak yaralandığı savaşta düşmanın önüne geçerek düşmanı dağıtmayı başarmıştır. Bunun üzerine Kan Turalı:"Destursuzca benim düşmanıma giren yiğit"[95] hitabıyla Selcan Hatun'a övgüde bulunmuştur. Aşağıdaki beyitte buna eş değer manada Mine'nin güçlü bir kadın olduğuna değinilmiştir.

Kesdi zindancı başın icre girdi

Ḳabu āġzına gelüb ḳulaḳ urdı **(13b/6)**

---

[93] Şükrü Günbulut, **Halk Şiirinde Kadın**, Berfin Yay., İstanbul 2002, s.397
[94] Asuman Güneş, **Oğuz Grubu Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın**, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2012, s.110
[95] Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı-1**, T.D.K. Yay., Ankara 2008, s.138

Tiz ḳuyu āġzından giderür ṫāşı

Kim gidermeyeydi ānı on kişi **(13b/9)**

2.1.8. Aslan/Kaplan

Bilindiği üzere aslan ve kaplan, hayvanlar âleminin en güçlü en yırtıcı iki hayvanı olarak bilinir. Bu iki hayvanın savaşçılık meziyetleri teşbih yoluyla destan, cenknâme, gazavatnâme ve fetihnâme gibi konusu savaş ve kahramanlığı anlatan edebi türlerde ve bu türlerdeki kahramanlar için bir sıfat, ünvan olarak kullanıldığı görülür. Buradan hareketle hikâyemizin başkahramanı Muhammet Hanefi fiziksel özellikleri, hal ve davranışları bakımından aslana ve kaplana benzetilmiştir.

Sügüsin dikmiş yātur aślan gibi

Ĥeybeti vār śanasın ḳablan gibi **(5b/8)**

Kahramanın fiziksel özelliklerine bakıldığında aslan ve kaplan gibi vahşi hayvanlar cenknâmede sosyal bir tehlike olarak değil Kahramanın maddi kuvvet ve cesaretini belirten bir delil mahiyetinde kullanılmıştır.[96]

2.1.9. Sayı Motifleri

2.1.9.1. Üç/3

Halk anlatılarında sıkça görülen üç sayısı dinleyicinin dikkatini çekmek veya konunun önemini vurgulamak amacıyla kullanılır. Anlatıcı anlatıdaki boşlukları doldurmak için "üçleme" veya "yineleme" tekniğinden istifade eder.[97] Bu üçleme kuralı en çok masallarda kullanılır. Masallarda zaman kavramı için "üç gece, üç gündüz"

[96] Mehmet Kaplan, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, Dergah Yay., İstanbul 2004, s.57
[97] Bayram Durbilmez, **Kırım Türk Halk Anlatılarda Sayı Simgesi**, Milli Folklor der., 2007, sayı, 76 s. 178

biçiminde kullanıldığı görülmektedir.[98] Aşağıda anlatıcının zaman kavramını yineleme tekniğini kullanarak üç sayısıyla ifade ettiği görülmektedir.

Yürüdi ardınca üc gün üc gice

Vardı śaĥraya erişdi görince **(5a/8)**

Din yolunda ikisi düriştiler

Üc gün üc gice tamam urıştılar **(15a/9)**

2.1.9.2. Yedi/7

Yedi sayısı, metinde kullanılan bir diğer sayı motifidir. Muhammed Hanefi geyiği yakalamak için yedi kez kement kullanmıştır.

Yedi kez debdi kemend atdı āŋā

Ava düşmez ol geyik tebdi taġa **(4b/13)**

2.1.9.3. On/10

Dini inançlar ile halk geleneğinde sık kullanılır. Metinde zaman bakımından yeterli olgunluğa ulaşıldığı manasını ihtiva ettiği görülür. Üzerinde çalıştığımız metinde, on yaşındaki bir çocuğun hayat serüveni anlatılır. Metni yazan kişinin on yaşını seçmesi muhtemelen çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemini vurgulamak için olmalıdır.

Müddet ile oġlān oldı on aşār

Gözlerüne bāķanuŋ ‘aķlı şaşār **(3b/7)**

---

[98] Saim Sakaoğlu, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yay., Ankara 1999, s.67

2.1.9.4. Kırk/40

Halk Edebiyatı'ndan tasavvufa, atasözleri ve deyimlerden halk inançlarına kadar birçok farklı mecrada kullanıldığı görülür. Yüklendiği manalardan hareketle kaynağını çeşitli mitolojiler veya kutsal dinlerden aldığı bilinir.[99] Türkiye, İran ve Ortadoğu'da halk anlatıları ve inançlarında en çok kullanılan büyülü sayılardandır. Edebi ürünlerde "hazırlama ve tamamlama"[100] gibi unsurlarla kullanıldığı görülür. Aşağıdaki beyitte Hz. Ali'nin rüya görmesi için bir hazırlama evresi görevinde kullanıldığı görülür.

Türbeden cıḳmaz ḳırḳ gün śā'ile

Dā‘imā meşġul idi Ḳurān ile **(3a/1)**

2.2. DİNÎ VE TASAVVUFÎ MOTİFLER

Tasavvuf bir düşünce sistemi olup bir hayat biçimi olarak gündelik meselelerde her şeyi kendi zaviyesinde yorumlar. Bu durum İslâmî terim ve ibadetler için de geçerli olmaktadır. Kelime-i tevhid, besmele, salâvat getirme ve duâ etme ifade edilen duruma örnek gösterilebilir.[101]Tasavvuf bireyin nefis mertebelerinden geçerek kâmil insan olma yolunda ilerlemesidir. Bu yolda bireyin Allah'a olan inancı, peygambere bağlılığı, meleklere inancı, kısacası İslâm'ın gerekliliğine olan inancı sınanır. Kişi bu yolda birçok olağanüstü güçlerle, kendi nefsiyle, iblisle savaşır, zaman zaman darlığa düşer Hz. Hızır'dan yardım diler. Bütün bu zorlukları aşan birey kâmil insan mertebesine yükselir.

2.2.1. Allah İnancı

Allah, bütün alemlerin yaratıcısıdır. Başlangıcı ve sonu olmayıp ezelidir. O, dünya ve ahiretin yegâne sahibidir. Klasik Türk Edebiyat'ında Allah; genel itibariyle

---

[99] Ahmet Özgür Güvenç, **Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme**, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 41, Erzurum 2009, s.45

[100] Annemarie Schimmel, **Sayıların Gizemi**, Kabalcı Yay., İstanbul 2000, s.265

[101] Ömür Ceylan, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000, s.121

sıfatlarıyla yad edilmiştir.[102] Eski Edebiyat'ta şairler eserlerinin başına Allah'ın varlığını ve birliğini belirtmek için tevhid veya münacaat yazarlardı. Bizim çalıştığımız metinde bu duruma örnek olarak Allah'ın varlığını ve birliğini ifade etmek maksadıyla O'nun yerde ve gökte adının zikredildiği, her şeyi yaratan, her şeye sevgisini katanın O olduğu belirtilmiştir.

Allah analüm yine Allah

Adı ne ki verĥamdi ŝena **(2a/1)**

Yerde gökde söylenir ānuŋ adı

Sevgisini ol ḳamû cān bir ḳodı **(2a/2)**

2.2.2. Hz. Peygamber İnancı

Klasik Türk Edebiyat'ında hemen hemen bütün şairler O'nun hakkında şiirler yazmıştır. Müstakil mesnevilerde O'nun hayatıyla ilgili anekdotlar mevcuttur. Hatta edebiyatımızda O'na özgü; naat, siyer, mevlit vb. edebi türler kaleme alınmıştır.[103]Cenknâmemizin girişinde O'na telmihte bulunulmuş, O'nun bütün insanlara güzel ahlakıyla örnek olduğu ifade edilmiştir. Kâinattaki bütün kemâlâtın menşei ve esası nur-ı Muhammedî'dir. Her şey, kemalini ve cemalini O'nunla buldu. Aşağıdaki beyitte O'nun yaratılışıyla kâinatın yaratılma gayesinin gerçekleştiği ifade edilmiştir.

Ḳānı ol Muĥammed Muśtafa

Ĥulḳıyla ‘alemi ḳıldı śafā **(2b/4)**

---

[102] Hasan Aktaş, **Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf**, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2001, s.29
[103] Aktaş, a.g.e., s. 85

2.2.3. Hz. Hızır

Türk şiir literatüründe adından sıkça söz edilmiştir. Edebiyatımız'da "hızırnâme" adlı müstakil eserlerin olduğu bilinmektedir. Edebi eserlerde daha çok işlevselliğiyle yer aldığı görülür.[104] Olayın tıkandığı, kahramanın güçlükler karşısında çıkmaza girdiği anlarda Hızır(a.s.) devreye girer. Olay akışını devam ettirir. Kahramanı güçlüklerden kurtarır. Süratliliği ve anında olay yerinde oluşu ile bilinir. Aşağıda onun süratli bir şekilde herhangi bir yere yetişmesi hususiyetine vurgu yapılmıştır.

‘Arş ı ferşu dobdoludır ol ġanį

Ġanda ister Ħıžır bilsen ānı **(2a/3)**

2.2.4. İblis

Kozmik aleminin var oluşundan beri şeytan, bütün inançlarda kötülüğün simgesi olarak yer almıştır. Şeytan'ın; İblis, hannas, azazil, vesvas, gibi isimleri bulunmaktadır. Bu isimler daha çok dinî-tasavvufî, ahlakî şiirlerde, siyer ve menkıbelerde kullanılmıştır.[105] Şeytan hile ile insanları yoldan çıkararak onların günah işlemesine neden olur. Şeytan din muhtevalı edebi anlatılarda kahramanın asıl hedefine ulaşmasındaki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Güzelliği ve baştan çıkarıcılığıyla ceylanın metindeki konumu iblis ile bir tutulmuştur.

Ol yavuḳ gördügüŋ iblisdür ‘ayān

Aŋa kim u‘ya ya kim götürmesün ziyān **(8a/1)**

Şeytān uyān bişmān olusar

---

[104] Aktaş, a.g.e., s.77
[105] Ahmet Talay Onay, **Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar**, T.D.V.Y., Ankara 1993, s.399-400

Āz yerinib çoḳ perişān olusar **(8a/2)**

2.2.5. Hûrî

İslâmi literatürde cennet kızı olarak ifade edilmiş. Hûrî'lerin; gül yanaklı, inci dişli, mercan dudaklı, selvi boylu, güzel huylu gibi sıfatlarla güzel kızlar olması Divan Edebiyat'ında sevgilinin Hûrî'ye benzetilmesine neden olmuştur.[106] Elimizdeki eserde Hûrî sözü Mine Hatun'la beraber zikredilmiştir. Mine'nin güzelliği İslâm'daki Hûrî tasvirinden yola çıkılarak nitelendirilmiştir.

Bir ḳızı var idi maĥbub-ı zamân

Var idi cennet ĥûrîsinden nişān **(12a/11)**

2.2.6. Ashap

Hikâyede kısıtlı da olsa ashaba yer verilmiştir. Cenknâmelerde halkın duygularını dile getiren ve gerektiğinde kahramanca savaşan ashabın çok önemli rol oynamamalarına rağmen hikâyeye renk katmak için ustaca yerleştirildiği görülür.[107]Aşağıda Hz. Peygamber'in vefat etmesi üzerine ashabın O'nun için gözyaşı döktüğü görülür.

Baḳdı aśĥāb içinde hicr odı

Dillerinde ḳaldı ol güzel ādı **(2b/10)**

2.2.7. Gaziler

Sözlükte gaza eden savaşan asker anlamını ifade eder.[108]Cenknâmede ise çok aktif bir rol üstlenmemekle birlikte Hz. Ali'nin yardımcıları olduğu görülür. Hz. Ali savaşa gideceği zaman gazileri etrafında toplar. Gaziler, İslâm için savaşan gönüllü

[106] Pala, a.g.e., s.212
[107] Mattei, a.g.e., s.32-34
[108] Devellioğlu, a.g.e., s.282

askerler olmanın yanında Hz. Ali'ye yoldaşlık ettikleri de görülür. Eski Türk anlatılarındaki alp tipinin bu cenknâmede gazi tipi olarak yer aldığı görülmüştür.

Kim irişdi üş ātaŋ ḳardaşlarıŋ

Gaziler bile cümle yoldaşlarıŋ **(18b/1)**

2.2.8. Zinâ/Nikah Kavramı

İslâm Dini'nde büyük günahlardan olan ve Kur'ân'da "Zinâ eden erkek, zinâ eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenemez; zinâ eden bir kadınla da ancak zinâ eden veya müşrik olan erkek evlenebilir. Bu, müminlere haram kılınmıştır."[109] Bu ayetin yanı sıra başka bir ayette de: "Zinâya da yaklaşmayın, çünkü o pek çirkindir ve kötü bir yoldur."[110]ayetleriyle zinânın günah olduğu bildirilmiştir. Nikâh ise kadın ve erkeğin evlilik sözleşmesi şeklinde açıklanabilir. Muhammed Hanefi zina konusunda çok hassastır. Mine'yi bu konuda uyarır, ona zinânın büyük günah olduğunu söyler.

Ol bize ḳılsun nikāh olsun ĥelāl

Ẕinā itmekdür ḳatı yāvlaḳ vebāl **(14a/2)**

2.2.9. Kelime-i Şehâdet

Tevhid inancı İslâm Dini'nin özünü teşkil eder. İslâm Dini'ne girmek isteyen kimsenin yapması gereken ilk şey kelime-i tevhidi içtenlikle benimsemesidir.[111]İslâmî anlatıların hemen hepsinin temel amacı Allah'ın birliğine ulaşmaktır.

Ācdı ḳapu aġzını beni śāldı kemend

Geldi i'mana benümle icdi ānd **(19a/7)**

---

[109] Kur'an-ı Kerim, İsra,17/32
[110] Kur'an-ı Kerim, Nur,24/3
[111] Hatice Kelpetin Arpaguş, " Kelime-i Tevhid " **D.İ.A**., C.25, s.214

2.2.10. Din İçin Savaşma/Cihat

Din uğrunda düşmanla savaşma anlamına gelir. Cihad; mal, söz ve fiille olabilir.[112] Cihad kavramı Türk İslâm Edebiyatı'nda konusu savaş olan edebi türlerde; fetihname, gazavatname, cenknâme vb. sıkça kullanılmıştır. Cihad'ta İslâm için yani din için savaşılır. Çalıştığımız metinin ana teması cihaddır. Hikâyenin kahramanı Muhammed Hanefi çocuk yaşta olmasına rağmen cihad yapmak ister ve bu düşünceyle yola çıkıp maceraya atılır.

Sen ṭıfılsın saŋā olmaz ciĥād

Biz ḳılalum din yolunda ictiĥād **(4a/4)**

2.2.11. Dua Etme

Allah'a yalvarma, niyazda bulunma anlamlarına gelen dua; kulun acizliğini ifade ederek Allah'tan bir şeyler istemesidir.[113] Dua, din üzerine kurgulanmış bütün edebi eserlerde gözüken bir motiftir. Muhammed Hanefi Cenknâmeleri'nde en çok kullanılan motiflerden biridir.[114] Hz. Ali, oğlu Muhammed Hanefi'yi ava gönderirken onun için dua etmiştir. Yine bir başka örnekte Muhammed Hanefi tutsak olduktan sonra zor durumdan kurtulmak için Allah'a dua etmiştir.

Medineniŋ ṭaġların eyle şikār

Āllahıŋ ‘avni olsun saŋā nigār **(4a/3)**

Üstüne kāfir yıġıldı ġalebe

Başladı yalvarmaġa ol celebe **(17a/11)**

---

[112] İskender Pala, a.g.e., s.92
[113] Aktaş, a.g.e., s.140
[114] Atalay, a.g.e., s.192

Yā İlāhi sen bilürsin ĥālimi

Ātama bildür benüm āĥvālimi **(17a/12)**

2.2.12. Din Değiştirme

Dinî savaşlar, o dinin temsilcileri tarafından dini yaymak amacıyla yapılırlar. Üzerinde çalıştığımız metnin başlangıç noktası da dindir. Muhammed Hanefi hikâyede İslâm Dini'ne sıkı sıkıya bağladır. Dininden katiyen taviz vermeyen bir rol üstlenmiştir. Tabut'un ona dinini değiştirmesi karşılığında kızı Mine'yi vermesi teklifini kabul etmemiştir. Din değiştirme motifi sanki Muhammed Hanefi'nin ideal olgunluğa ermesi için bir imtihan unsuru olarak hikâyeye yerleştirildiği görülür.

Gel bizim dinümüzi eyle ḳabul

Mine ḳızım ḳāraveş ben saŋa ḳul **(12b/8)**

Metinde din değiştirme motifinin bir başka versiyonuna rastlanılmıştır. Şöyle ki Mine, Muhammed Hanefi'ye aşık olmuş ve bu aşkından dolayı dinini değiştirip müslüman olmuştur.

Dįnine girsem ḳabul itse beni

Ḳurtaraydım esirlikden ānı **(13b/3)**

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

MUHAMMED HANEFİ CENKNÂMESİ

ANKARA MİLLİ KÜTÜPHANE ARŞİV NO:06 Mil Yz A 9260/1

2a

Bismillāhirraĥmānirraĥim

Allah analüm yine Allah

Adı ne ki verĥamdi ŝena

Yerde gökde söylenir ānuŋ adı

Sevgisini ol ḳamû cān bir ḳodı

‘Arş ı ferşu dobdoludır ol ġanį

Ġanda ister ħıžır bilsen ānı

Dutān olmaġıl ‘āśį āŋa

Kim neki ħışmı irmeye saŋā

Buyruġundan olāsen mesmes

Su bulasın đu-çehrān iĤta Ĥaś

Ki śaḳınma dünyā seni

Okudum budur işidiyim disen beni

Mesnûniden edib bir kacı

Kanı İbrahim yabdı ol haccı

Ka Mûsa çıḳardı dûr daġınā

Ĥaḳḳ çalabdān ün gelir ḳulaġına

İsma‘il ḳocu ḳużu ḳurbān eyledi

Davud ile ḳur ‘āndı

Ḳānı Eyûb bunca derde sabr ederdi

Cümlesi tenin ānıŋ yiyen ḳor idi

2b

Ḳānı YaĤya aġlamaḳdān bu gözi yaşı

Göz yaşından çürümişdi ol yüzi

Ḳānı Zekeriyā aġaçdan buldılar

Ĥıžar ile iki pāre ḳıldılar

Ḳānı ol Ebûbekir Ömer Oŝman ‘Āli

Aliŋ ile dilediler bunlar bunı

Ḳānı ol Muĥammed Muśtafa

Ĥulḳıyla ‘alemi ḳıldı śafā

Vir śalavāt ol Aĥmede şevḳle

Diŋle imdi bir ġazāvāt źevḳle

Ĥoş ġazāvatdur işit diyem saŋa

Bir dem imdi müstem‘i oluŋ bize

Ol zamanda kim Muĥammed Muśtafa

Dünyāsın degişirdi ol kāni śafā

Dünyānıŋ begligini śatdı bütün

Āĥirete sulṭānlıġın aldı śatun

Bu fenāyı terk edüb buldı beḳā

Sermedi mülki erişdi mutlāḳa

Baḳdı aśĥāb içinde hicr odı

Dillerinde ḳaldı ol güzel ādı

Ol Emir-ül Mü'minin kānı saħa

Ḳān āġlardı hem ‘Āliyyü‘l Mürteża

Gice gündüz ravżadān cıḳmaz idi

Aġlamaḳdan dünyaya baḳmaz idi

Beklemişdi Muśtafanuŋ ḳubbesin

Yaślanuben yaturdı türbesin

3a

Türbeden cıḳmaz ḳırḳ gün śā'ile

Dā‘imā meşġul idi Ḳurān ile

Ravżadan biri gece ḳoĥmiş idi ‘Āli

Düşde gördi Muśtafı ol veli

Şöyle şaź olmış ki Muĥammed gelür

Geldi ‘Āli'niŋ gözi yaşın silür

Yā ‘Āli aġlama sen dāħi

Ŧoġısar senden bir oğlan daħi

Ol ġazāvatda saŋa yoldaş ola

Ĥasan ile Ĥüseyin karındaş ola

Benim ādımı āna virgil yā ‘Āli

Yeter emdi aġlama dur yā veli

Ben beşerāt ķılmaġa geldim saŋā

Muĥammed Ħanefi ādım virgil aŋā

Böyle diyince uyāndı uyķudan

Gönli acıldı şol dem ķayġudan

Śubĥ olunca źikir tesbiĥ eyledi

Ŧoŋla geldi Fātımaya söyledi

Kim düşüme geldi ataŋ pā binûn*

Āġlamaġıl didi baŋa ol resûl

Muştuladı baŋa bir oğlan adı

Muĥammed Ħānefi olsun didi

Fātımaya Çün bu düşü söyledi

İşidüben ol daḫi şükür eyledi

Ḳayġuyu bir dem yabanā atdılar

İki ĥalāl bir döşege yatdılar

3b

Ol veli śulbundan indi bir oġul

Ana raĥmi eyledi ānı ḳabul

Çün śadāḳa düşdi oldur anasi

Müddet-i ĥamili yaturdı ānası

Ŧoḳuz aydan toġdı bir hubb-i ‘iyal

Bir ‘iyal dir kim maḳdum-u misal

Ŧal‘atı bedir-i münir ĥüsn-i kemāl

Çehresinden görünür nur-ı celāl

Kibrügü ucu cigerden ḳān alur

Gözleri ħışm-ı göŋülden cān ālur

Gün be gün artar cemāl-i tal‘atı

Dem be dem işler kemāl-i devleti

Müddet ile oġlān oldı on aşār

Gözlerüne bāḳanuŋ ‘aḳlı şaşār

On yāşında ne ki ver ‘aḳl-ı hüner

Ḳamûsın Ĥātırın cem‘ ider

Çün ‘Āli'niŋ işidür cenk-ı ġazā

Başladı ġāzileriŋ adın yazā

Virdi Ĥasan eline bir aḳ‘alem

Kim cıḳa taşra daki evvel ḳadem

Ġāźiler anda dirilüb cem‘ ola

Kāfiriŋ cem‘ taġılub ġam ola

Ol ‘Āli ma‘den-i cu‘d-i vāḳār

Düldüle bindi daḳındı źülfiġār

Çün Muĥammed Ħanefi gördi ānı

Āġlār eydür biyle al gitdür beni

4a

Ben daħi kāfiri ḳırıb ġaźi olam

Śāġ isem Āllāh getürürse gelem

‘Āli eydür oġul dön eve

Ŧarlıġıŋdan ħatırıŋ bingil eve

Medineniŋ ŧaġların eyle şikār

Āllahıŋ ‘avni olsun saŋā nigār

Sen ŧıfılsın saŋā olmaz ciĥād

Biz ḳılalum din yolunda ictiĥād

Āli istemez a‘zāya ilete

Ol ĥuśus ḳılur bilesince gide

Muśtafa düşde zinhār sen resen anı

Śaḳla kāfirler gözinden oġlanı

Śaḳlayıcı Ĥak calab olsun seni

Dön eve var işde imdi sen beni

Çün Muĥammed hanefi ŧurmaġıla

Ŧarlıġandı evde oturmaġıla

O diledi evde nice bir yata

Āldı eline sügü bindi ata

Baġlandı Āli kemendin biline

Ḳarşu çıḳdı saĥrā ŧon yolına

Medinenüŋ gün ŧoġrısından yaŋa

‘Āzim ḳıldı ĥaḳ çalab yoldaş āŋa

Teŋri adın oḳuyub ḳılur saŋa

Beyre* yolınuŋ ebagusın* suŋār

Her caŋa ver kim gözine ŧuş ola

Cāre yoḳ kim ḳurtıla gör kuş ola

4b

Śayd ederken bir ġazale uġradı

Bilmedi kim fiġli* ele uġradı

Evine düşti nigāhın ol ġazel

Ŧurfe itmişdi ānı lā-yezal

Gözleri gevher yāḳutdan yaŋaġı

Dişleri mercān la‘liden ŧutaġı

Göbegi ebyaz tüter za‘firan danesi

Ḳuyrugu zeberced idi sündüsi

Çün Muĥammed Ħanefi gördi ānı

Kime ta‘ccüb ḳıldı onı sübĥānı

Sübĥanallāh zahi rabbul‘alem

Bu ġazalı getüreyim der ele

Cehd ideyim bunı diri ŧuŧayım

Medine şehrine ŧutsaḳ ileteyim

Cözdi kemendini tiz aldı ele

Debdi atın kim yaḳın gele

Śaldı kemendi üstüne coḳ

Śıcradı çıḳdı kemenden ol yavuḳ

Ḳaçdı durdı yaḳınında ānuŋ

İndi miŝli gelmiş olamı bunuŋ

Sürdü atın yine üstüne

Śaldı kemendi anı tutmak ḳaśdına

Nice kim atar kemendiden cıḳar

Yaḳınından turuben āŋa baḳar

Yedi kez debdi kemend atdı āŋā

Ava düşmez ol geyik tebdi taġa

5a

Bu kez eydür sügi ile yıḳayın

Boġazlayub āt yanında ḳayın

Ḳodı bu kez geyigi bula śafā

Aĥşam olunça bir cıġarı śalġıleb*

Ŧaġ başında ol gice ol şāhi süvar

Ātdan indi ḳıldı bir yerde ḳarar

Böyle yetdi yaḳınından ol yavuḳ

Çünki gördi ŧak oldı durdı yavuḳ

Çün Muĥammed Ħanefi bindi ātına

Bes yaḳın geldi ol yavuk ḳatına

Śıcradı ŧurdı yerinden ol ġazel

.... kim ider ħulḳile el

Şöyle verdi yine ŧurdı gitmedi

Muĥammed Ħanefi ānı terk itmedi

Yürüdi ardınca üc gün üc gice

Vardı śaĥraya erişdi görince

Dürli cicekler bezenmiş ol yeri

Gelincik gibi bezenmiş yer yüzi

Dürlü ḳuşlara ol gülistan Allah öter

Ol gaźel ŧaġdan iner anda yatar

Kendi yorġun ātı yavlaḳ āc idi

Geyigi ŧutmaduġına ācıdı

Erbaha yoḳ gördi ol yer otunı

Ātdan indi ḳoruya śaldı ātını

Dikdi sügüsini bir dem uyudı

Bir kāfir ḳorusı meger buyudı

5b

Bir ûlu kāfir idi Tābut ādı

Bu ḳoruyu ol Tābut bakar idi

Çün uyudu śaĥrada yomdı gözü

Nice oldı aŋlık imdi bu sözi

Ol ḳoronuŋ bir bıcaġında meger

Bakar idi ḳoruya iki yüz er

İki yüz er cümle ṫamur tonları

Ol kafir Tabut ḳomış idi anları

Kim ḳoroya kimse gelip aşmaya

Hem müslüman ṫaġı berü aşmaya

Ṫanla āĥşam olsa kafirden on kişi

Ḳoruyu ṫolaşmaḳdır ānlarıŋ işi

Gezdiler ḳoruyu başdan başa

Ol yere geldiler bular kim başa

Yatmış uyġuda otlara ātı

Kendisiniŋ vār üstünde cenk āleti

Sügüsin dikmiş yātur aślan gibi

Ĥeybeti vār śanasın ḳablan gibi

Ātı ĥayḳırdı uyardı uyḳudan

Baḳuben on ātlı gelür kafirden

Tiz ŧutar ātını biner ātına

Bir kāfir yaḳlaşub ānuŋ ḳātına

Ānı gördi bi yavaş oġlandur öźi

İlla yanar ot gibi iki göźi

Bir ata binmiş diyesin diyu camad*

Śanasın Rüstemdür öźi

Dediler delimisin yoħsa füsül

Nice girdiŋ ḳoruya sen ey ŧıfıl

6a

Tabutuŋdur bu ḳoru bilmez misin

Yoħsa ħışmından ĥazer ḳılmaz mısın

Biz ikiyüz kişi beklerüz bunu

Hem içinde bulduk biz seni

Bize yāśaḳ böyledür hem kim bula

Ḳoruya girse gerek beglik ola

Bir ŧıfıl oġlanimişsin yālŋuz

Hele şimdi baŋā degsin haliŋiz

İn ātuŋdan gel berü bizim ile

Öb elin beglümüzüŋ śucun dile

Ātuŋu dönüvir ḳurtar başuŋ

Ḳıyāmayuz biz saŋā yigit yaşuŋ

Çün Muĥammed ĥanefi ol behlivan

Kim ne her ne söyler işbu ḳaltaban

Taŋrı aślānı ‘Āli oġlu benem

Fatıma ül źehradür benim ānam

Ceddim adıdur Muĥammed Muśtafa

Ben Muĥammed Ħanefiyim bi ĥafā

Ĥasan Ĥüseyin benüm karındaşlarım

Ātam ile ḳazāde yoldaşlarım

Her ne söyleme yürü var işine

Yoĥsa ib daḳarım şimdi başıŋa

Çün kāfirler bu sözi işiddiler

İki yüź kişiye ĥaber itdiler

Didiler budur bizim düşmānımuz

Yandı atası elinden cānımuz

6b

Key fütûh gire elimize bu gün

Bunı öldürmek bize yavlaḳ dügün

Öldürüb bunda āśālum leşini

Tabut a hem getürelüm bāşını

İki yüz er āraya aldılar ānı

Y‘ani kim yıḳub ŧutalar oġlanı

Çün Muĥammed Ħanefi seyre dil

Ātınuŋ sehline ŧurmayaġil

Āldı sügü eline virdi śalavāt

Kāfiriŋ ḳalbi içine sürdi āt

Na‘re vurdı girdi kāfir içine

Ĥamle ḳıldı önüne ve ḳıncına*

Şöyle cābuḳ süvar idi ĥarbde

On kāfir yaḳardı đarbde

Ol ikiyüz ere bāş behlüvān

Cenk içinde uġradı nev-civān

Đarble ḳıldı sügi raĥmin aŋa

Behlüvān öldi bāş virdi aŋa

Sügü zahm cıḳdı kevŋeyŋli yire

Ol sā‘at cān virüben düşti yire

Hey diyince ol iki yüz kāfiri

Ḳırdı ḳomadı kimseyi diri

Āta bindi ḳatarlayub sürer

Yine üc günde Medineye girer

Āśā ḳodı meydan içinde ol bāşı

Ā‘ceb ḳālur ānı gören kişi

7a

‘Āli üc günde ġazadan erişür

Ḳamû āśĥablar bile görüşür

İrdi Ĥasan Ĥüseyin ol dem bile

Ġaziler ŧurmış idi śāġa śola

Ol başı meydan icinde gördiler

Bu ne başdur diyuben śordılar

‘Āli eydür bu nice ḳıldım ben ġazā

Eyledim kāfir cānına coḳ cezā

Kesmedüm bunuŋ gibi büyük başı

Zahi erdür bu başı kesen kişi

Didiler yā ‘Āli oġluŋ aŋah

Ol Muĥammed Ħanefi ol ġazi şāh

Vardı eve üçü aŋladı temam

Bu başı kesmiş getürdi vesselām

Söyledi ħaber şer nesne bize

Bu ne başdur siz śoruŋ diye size

‘Āli durdı öbdi ḳocdı oġlanı

Bu ne başdur ey cānım cānı

Yālŋuz ḳanda sataştuŋ sen buŋa

Nice öldürdüŋ ħaber vir gil baŋa

Çün Muĥammed Ħanefi bir bir şerĥ eyledi

Ne ki ḳıldı ātasına söyledi

Tabutuŋ ḳorusına verdüġüni

Ānıŋ ikiyüz kişi ḳırduġunı

Behlüvānuŋ başıdur bu bāş

Cenk içinde nagehan idem śavāş

7b

Sügi ile baġrını çak eyledim

Başını kesdim tenin ĥak eyledim

Kim ŧanuḳ isterse işbu söze

Verüben görsün inansın bu söze

Ol ḳoruda gövdeler nice yatur

Yā bābā eksigiŋi virsen yetur

Çün Muĥammed Ħanefi ḳıldı beyān

Hem bu sözi ātāsı bildi ‘ayān

Öbdi ānıŋ gözün eydir oġul

Ḳuluna ḳuvvet cihan icre śāġ ol

Veli zinĥār đaħi böyle ḳılmaġıl
Tehlükeye kendü özünü śalmaġıl

Dünya kāfirdür ḳamû düşman bize
Ḳılmış canlarına cevri cezā

Nice kāfirler ḳanını dökmüşüz
Başların sügi ucuna dikmişiz

Saḳın ele düşmeyesin aŋsızın
Kimden maĥrum idersen aŋsızın

Ol kāfir Tabut cerisi çoḳdu durur
Yedi yüz biŋden dāħi ārtuḳ durur

Ḳorusında ḳırdıŋ ise iki yüz
Ol kāfir ḳorusun ḳomaz ussuz

Ol bu işi āŋlamış bilmiş ola
Dāħi ānda nice yüz gelmiş ola

Zinhār ḳoruya oġul vermeġıl
Bāşıŋ tenüŋe verüb vurmaġıl

8a

Ol yavuḳ gördügüŋ iblisdür ‘ayān

Aŋa kim u‘ya ya kim götürmesün ziyān

Şeytān uyān bişmān olusar

Āz yerinib çoḳ birişān olusar

‘Āli virdi oġluna ögüş ögüt

İşidip ḳıldı ḳabul etti sükut

Medinede bir zaman ḳıldı ḳarar

Ġaza içün olduler cenke suvār

Şāh-ı merdān gine bindi Düldüle

Giddi źülfiġār āldı ele

Ġazilerin cümlesi cem‘ olub

Cümleniŋ icinde kendi şem‘ olub

Sancāġ-ı İslām götürüyor idi

Ġaziler furśat bizimdür didi

Leşkeruŋ bāşı ‘Āliyyü'l Mürteża

Maġrib yoluna ol seyr-ı ħuda

Cun Muĥammed Ħanefi evde ḳalur

Ol ġazelüŋ nefsi göŋlünde olur

Bir nice günden yine eydür maĥceb

Bulunā mı ben ānı ḳılsam ṯaleb

Zahį güzel gül nesne idi ol ġazel

Kim yaratmış ol ḳadimu-l lā yezāl

Rengini gördü gözüm sevdi cānum

Bir dāĥi elime düşe mi benim

Ārżulādı yine bindi atına

Ġarḳ oldu yine cenk āltına

8b

Geydi cizmesin sügi aldı ālā

Kimseye dimedi kim gelüŋ bile

Çün Muĥammed Ħanefi cıḳdı gelür

Korḳusuna Tabutuŋ gör ne ḳılur

Didiler ikiyüz erden biri

Koru bekleyende ḳalmadı diri

‘Āliniŋ oġlu ķoruya uġramış

Ķamûsın bancar gibi doġramış

Behlüvānuŋ bāşını kesmiş dāħi

Medineye iplenüb āśmış dāħi

Vāy kim ol mel‘un işidüb ķaķıdı

Ol melāmetlik bunlara ĥāķ idi

Yoħsa bir oġlan ikiyüz adami

Öldürüb bunun gibi işide mi

Sacdı yüz kez yidi yüz ātluvārı

Varuben bekleye bunlar ķoruyu

İki behlüvān bunlara bāş ķodı

Biri Davud biri o Rüstem idi

Geldi ķondı yedi yüz er koruya

Kimse konmaya gelürse ķoruya

Gürz ile yoġuraydim ānı

Ħor olaydı üste ħānı ver teni

Davud eydür sen bu sözü söyleme

Degmelere ānı ḳıyās eyleme

Üc biŋ sekiz yüz ḳırmış durur

Biŋ eri ol bir yere cekmiş durur

9a

Nice devleriŋ ḳobardı kellesin

Yalŋuz āldı selasin ḳal‘esin

Taŋrınıŋ biŋ bir ādı vardı oḳur

Celse ḳılıc ucundan odlar şakir

Ātasınıŋ böyle olucaḳ ħurusi

Aślandan olur aślan yavrusi

Sen ħaźer ḳıl ānı zebûn egleme

İki yüz er ḳırdıġunı ŧaglama

Bu ḳoruya geliser dür ol yine

Hünerin vār ise göster oġlana

Bunda bunlar uş ħaźerde on gün

Muĥammed Ħanefi binmişdi ol gün

Ol geyigi ārżı ḳılmışdur ḳatı

Yine ŧoġrı koruya sürdi ātı

İndi ātdan irişicek ol yāvuḳ

Gözi öŋünde nigāh oldı yāvuḳ

Otlar ol koruda giyiklere ugraşur

Varam ola ki gözüme üleşür

Süngüsin āldı düşüb āt gücüne

Baḳdı gördü kim kāfir leşkerine

Süngüsin āldı düşüb āt gücüne

Yel gibi yetdi ḳorunuŋ ucuna

Baḳdı gördü kim kāfir leşkerine

Yedi yüz er śaf śaf olmış durur

Da‘ima bunu cāşuv* diler imiş

Gözcüler ŧaġdan ŧaġa gözler imiş

9b

Çün bulārı ol Muĥammed Ħanefi

Gördi cenk içün düzmişler śafı

Didi ḳacmaḳ olmaya āyrıḳ bize

Ḳılalum din ‘aşḳına bundā gazā

Yalŋuz yā Raĥim sensin ey ħudā

Çün benüm ātam ‘Āliyyü'l Mürteża

Yalŋuz yā Raĥim Subĥan dur

Āślan yavrusu yine aślan dur

Virdi śalāvāt Muĥammede ḳatį

Debdi kāfir üstüne ol dem ātı

Şol ḳanıġmış ḳurt gibi kāfir icine

Ya ḳatį āc kim irişe önine

Yıldırımdan đarb elinde sügüsi

Kāfirler dāħi ĥamle ḳıldı ḳamûsı

Bir sügi ile Muĥammed Ħanefi

Ḳalbe ḳalbe urdı śaflar śafı

Na‘re urub ĥayḳırıb dört yanına

Ḳan bulaşdı kāfirler ḳānına

Ŧaŋladan ikiŋdiye degin tamam

Kāfir ile cenk ḳıldı ol hemān

Kāfiriŋ ücyüzini dökdi yere

Kendi dāḥi yetişmiş yerinden yara

Cıḳdı kāfir arasından ol yine

İndi ātdan bir debeniŋ üstüne

Kim ḳıla bir laĥže ol yerde karar

Diŋle bir dem yine ola süvar

10a

Ḳalan kāfir biride derneşdiler

Ne ḳılalum diyuben söyleşdiler

Rüstem eydür dāḥi vār ‘ārımuz

İşbu bir oġlan gecirdi vārımuz

Bunda cümle vārımuz olmak gerek

Yaḥud bu oġlan ele gelmek gerek

Ḳamûmuz birden sügi üşürmek gerek

Cehdi idub ātını düşürmek gerek

Āt düşicek buna kemendi atıyun

Ola ki bende düşürüb ŧutayun

Çün kāfirler bunlara danışdı işi

Ĥamle ḳıldı oġlana dört yüz kişi

Gün batınca yine ḳıldı savaş

Ātınıŋ incikine dokundu ŧaş

Nagehān altından atı tetdürdi

Kāfir ol dem oġlan üstüne üşer

Ḳırḳ kemendi bir oġlana atdılar

Oġlanı ol dem giriftār itdiler

Śaldı Rüstem Tabuta muştucı

İtdi oġlana ḳatį güci

Bilsin ol şah kim tutduk ānı

Şāź olsun ki ḳahır ḳıldık düşmanı

Tābuta çünkim irişür bu ħaber

Leşkerini aluben ḳarşular

Çün Muĥammed Ħanefi ṫan ġün olur

Kāfire bir nām günü ol gün olur

10b

Oġlanı bindirdiler baġlu āta

Götürdüler ānı kāfir Tabuta

Leşker ile çün Tabut ḳarşu gelür

Şaź oluben ānlara alḳış virür

Ḳaḳıyuben oġlana yāvlak buser*

Ḳat ḳat söküben eyler futar*

Urdı sökdi ol ṫutulmuş oġlanı

Duṫuben şehre getürdi ānı

Bir āġac diktürdi meydān icine

Kim āśa ḳoya ceźadur śucu ne

İletdiler dar āġaçına oġlanı

Ol şehrüŋ ehli işidür ānı

Bildiler kim taŋrı aślanı ‘Āli

Bu oġlanuŋ ātasudur ol veli

İşidürse bu dem oġlu öle

Źülfüġārın aluben ‘Āli gele

Kökümüz keser bizim vücuddan uca

Ne yigit ḳala bunde ne kim ḳoca

Feryād idüb Ŧabuŧa cıġrışdılar

Yalvaruben āyāġına düşdüler

Didiler kim ey bizim sulŧānımuz

Olmaġıl boynuna bizim ḳānımız

Sen ‘Āliyi śanma bunda gelmeye

‘Āliye kimse muḳabil olmaya

Oġlunu öldürseŋ şimdi ānuŋ

Kim ġarażuŋ birine gelmeyi senüŋ

11a

Ol gelürse ḳıl sen bizi helāk

Biz helāk olmaḳdan nedir dilek

Öz elünle ḳır bizi eyle fenā

Āndan eylegil źiyān oġlana

Yoḧsa rażı degilüz bu işe

Ger bize Ŧabut ḳaḳıya küsse

Tābuta Ĥacib eydür ey ûlû

Gerci vardur sizde ‘āḳıl yolu

İşbu oġlana biz tımār eyleyelüm

Uġşayuben buna ḧoş eyleyelüm

Besleyelüm yanımuzda oġlanı

Kim cerihlerden o güle teni

Virelüm āt ḧil‘at ŧon ḳumaş

İcürelüm olsun ‘aḳlı faş

Yalvaralum ki döne bizim dine

Dönmez ise ḧįle idelüm yine

Mine Ħatun ḳızını virelüm oŋa

Kim yüzün gör kişi ḳalur ŧoŋa

Ger bu oġlan işidürse sözüŋi

Dįne girerse virelüm ḳızını

Dįniŋ ile ḳızıŋı ḳılsa ḳabul

Ātasınıŋ şerrini def‘i ide ol

Ger ḳorusına ātasınuŋ işini

Śoŋra oġlanuŋ keser bāşını

Kāfir Ŧabut bu sözi ḳıldı ḳabul

Sen nice dirseŋ öyle olsun ḳabul

11b

Bir hekimi oḳuyub götürdiler

Oġlanıŋ yarasına ot urdılar

Cıḳardılar kendiden ḳanlı ŧonı

Gül śuyu ile yuvadılar nāzik tenini

Giydirdiler āŋa ātlas ŧonlarını

Oldı Muĥammed Ħanefi āydan ārı

Ol gice āŋa ŧābu ḳıldılar

Āldılar Tābut ḳatına geldiler

Ḳurdular bir kürsi altuna oturur

Ne ki kāfir var ise ḳārşu durur

Tābut eydir meclis altun kurun

Sucı gelsün soĥbete bünyād odur

Śoĥbedde dürlü sazlar calıŋuz

Sāḳiler cām ele alıŋuz

Bizim içün imdi eyleŋün yarak

Razıyu bu dem ḳoyalum varsun ıraḳ

Çün areste oldı meclis saz ile

Sazı ḳullar urdı durdı naz ile

Ŧoldurub cam ḳadeĥ götürdiler

Śaġ śoldan virüben yaturdılar

Saġį getüriŋ ŧolu źerin ḳadeĥ

Tābut aldı icdi oldı feraĥ

İndi ŧolduruŋ yine siz ol cām

Ḳılmadı göŋülde źerrece ġam

Śaġı śola sākiler desti itdiler

Meclis ehlini ḳamû mest itdiler

12a

Baḳdı Tābut śaġına hem śoluna

Meclis ehli turdular āyaġına

Çün āyaġın anda ĥass-u ‘alem

Saḳi getürdiler ṫolu zerin cām

Āldı Tābut eline źerin ṫası

Didi oġlana ey yigitler ĥaśı

Benüm elimden bunu icmeŋ gerek

Şaź oluben göŋlümü acmaŋ gerek

Oġlan eydür bu ĥaramdan icmezem

O lā i‘man perdesinden icmezem

Bunu ol ceddim Muĥammed icmedi

Ātam ‘Āli yöresinden gecmedi

İcmezem dāħi ögüş sözi söyleme

Ĥasta vücuduma zaĥmet eyleme

Cehdi ide gördi sucudan icmedi

Ol ĥaram nesneye āġzın acmadı

Çün kim yalvarsan bulmadı cāre

Kim bunu esir idüb dinden cıḳara

Kāfir eydür sıyma benüm sözümü

Varıŋ oḳuŋ gelsün görsün ḳızımı

Bir ḳızı var idi maĥbub-ı zaman

Var idi cennet ĥurisinden nişān

Giydugi dibā śamur ton idi

Sözleri āġzından şeker-ħun idi

Ĥusn-i ħulkı lûŧfı ser-tāc u ḳıdem

İndi indiyin meclis gelsün bu dem

12b

Ħaber oldu ḳıza ŧurdı nāz ile

Cıḳşadı ĥālĥāl ayāġı sāz ile

Dürlü cevher icine ġarḳ oldu ḳız

Ātası śohbetine hem geldi ḳız

İndi gökden śanki ol meclis ehli

Baḳdı gördi oġlan yüzüne śanki āy

Kim i‘man nurı yüzünden berḳ urur

Cehresinden küfri i‘man ġarḳ urur

Omżunur baḳar oġlan yüzüne

‘Āşıḳ olub can-ı dilden özüne

Tābut eydür ey yigitler serveri

Saŋa layıḳ gördiler ḳızım yari

Tek benim elimden icgil bir ḳadeĥ

Bad-ı n‘ime gir eyle feraĥ

Gel bizim dinümüzi eyle ḳabul

Mine ḳızım ḳāraveş ben saŋa ḳul

Gir benüm dinime algıl ḳızımı

Tek bu meclisde śaymaġıl sözümü

Bak yüzüne göresin maĥbub sen

Buncaleyin görmediŋ maĥbub sen

Muĥammed Ħanefi eydür ey niş şāh

Dünya icun dinin terk etmek ħaşā

Kızın icun ben dinim terk itmem

Doġru yolu ḳoyub egriye gelmem

Din Muĥammed dinüdirİslâm icun

Virmezem İslâmı dini bir cān icun

13a

Öldürürsen ben bu su ŧutmazam

Ġayret-i ‘aḳıl ħubluġ ile śatmazam

Śaldı başın āşaġa dökdi yaşın

‘Aşḳ ile yaḳdı ḳızıŋ icun ŧışın

Kāfir Tābut ġażab itdi oġlana

İtdi śoyuŋ ŧonun ātuŋ zindana

Ne lāyıḳdur ḳızıma bu bed-fi‘āl

Kim aldı ḳızum ile genc māl

Zindan icunde bir ḳuyu vardur derin

Ḳırk ḳulacdur derinligi ānuŋ

Ol ḳuyuya indirüŋ bu oġlanı

Ħalḳı icunde çün ĥacįl itdi beni

Bir icim günde bir etmek veriŋ

Bu kişiniŋ śonu neye irer görüŋ

Ol dem oġlanuŋ ṫonunu śoydular

Götürüb ānı ḳuyuya ḳoydular

Ḳuyu āġzına ḳodılar bir ṫaşı

Kim gidermeye yerinden on kişi

Bir kişiyi ānda begci ḳodular

Zindan ḳabusın yabuben gitdiler

Ḳız ātāsı meclisinden çün cıḳar

Oġlanıŋ ‘aşḳı ānuŋ icin yāḳar

Ḳız eydür kim zahį din ne i‘tiḳad

Çün benüm yüzüm görüb olmādı şād

Dinini sevdi cemālim sevmedi

Āz yaşından bu belāyı sevmedi

13b

İcmedi ātām elinden ol sucı

Zahi er kim kendiye ḳıldı güci

Kendi ol dįne ḳılmadı beni ḳabul

Ben ḳabul itmegi şāhım ola ol

Dįnine girsem ḳabul itse beni

Ḳurtaraydım esirlikden ānı

Virdi gönlünü āna ḳararı ḳalmadı

Āħşam olunca ḳararı ḳalmadı

Dün ḳaragün olıcaḳ ŧurdı nigār

Geldi zindan ḳabusına ol nigār

Kesdi zindancı başın icre girdi

Ḳabu āġzına gelüb ḳulaḳ urdı

Ḳuyu dibinde Muĥammed Ħanefi

Ĥel-etā suresin oḳudu ol śafį

‘Āşıḳ olmuşdı ḳız ānuŋ yüzüne

Ħayret olub lutfinden āvāzına

Tiz ḳuyu āġzından giderür ŧāşı

Kim gidermeyeydi ānı on kişi

Didi ŧur yabış elüme ey cānım

Kim sāŋa cānum fida olsun benüm

Muĥammed Ħanefi bildi ḳızı

Ol kemende yabışur cıḳdı tizi

İki elin boynuna śāldı ānuŋ

Didi ḳaraveşün olayım ben senüŋ

Ḳız ānuŋ yüzüni göricek hemān

Bermeġin getürdi getürdi imān

14a

Ḳız eydür şimden girü nitmek gerek

Oġlan eydür itme gitmek gerek

Ol bize ḳılsun nikāh olsun ĥelāl

Zįnā itmekdür ḳatı yāvlaḳ vebāl

Āndı icub birbirine ināndılar

Ḳavl-i muĥkem itdiler ol dem bunlar

Ŧābusunda yedi ḳaraveş vardı

Kim ḳamûsu kendüyile yaridi

Ŧoḳuz ātı ĥażır imiş ol ḳız

İvdi cabuḳ āndā yürüdüler tiz

Ol ŧoḳuz at kim yedi ḳaraveş

Saz-ı śılaĥ düzdüler cümle kumaş

Sazı śılaĥ süngü cenk āleti

Baġlanuben her birisi bindi ātı

Yel gibi şehirden cıḳub gitdiler

Çün Medineden yaŋa ‘azim itdiler

Duydı ol mel‘un Tābut bu işleri

Ḳaḳıyub aḳıtdı gözinden yāşları

Çün ‘ayan bilindi ḳız itdi işi

Śaldı bunlarıŋ ardınca yüzbiŋ kişi

Yüzbiŋ kāfir ḳuşluġa degin sürdüler

Nigah ardınca bulārıŋ irdiler

Muĥammed Ħanefi eydür ey cānım

Bunların istedigi şimdi benem

Ben ŧurayım bunlara sen sür ātı

Şu ŧaġa varınca sen gitgil ḳatı

14b

Mine Ħātun eydür ey gözüm nûrı

Ben ḳalayım girüye sen tiz yüri

Ātamuŋ yüzbiŋden ārtuḳdur ārı

Ārdımuzdan irişir şimdi vārı

Ben bunları egleyeyin ez ḳader

Sen necḳd sür ātaŋa eyle ĥaber

Oġlan eydür Mineye sen ey cānum

Kāfir ḳacmaḳ işüm degül benüm

Benüm ātam kāfirden hic ḳacmadı

Yalana ve gercege āndı icmedi

Āndı şartı itdüm senüŋle dün gün

Āndımı erlik midür śıymam bu gün

Seni ne yüz ile ḳoyub gideyüm

Baġımı yüzünde nice terk ideyüm

Ħayır şer senüŋle olmaḳ gerek

Ölürisem senüŋle olmaḳ gerek

Mine bildi kim Muĥammed Ħanefi

Erlik içünde gevherdür ol śafi

Eydür imdi bir gite ānun ḳıl bıraḳ

Önce gelen üstüne sen ātu bıraḳ

Ĥamlem ḳıl buları bir dem aŋla sen

Şol ṭaġa degin varayım hele ben

Ārḳamuz ol ṭaġa olsun ṭuralum

Kāfire ölünce ḳılıc uralum

Kendi Mine ol yedi ḳārį ḳabile

Ŧurdı oġlan sügisin āldı ele

15a

Kāfiriŋ o gece gelenin aḳdarur

Seddi İskendir gibi şöyle ṭurur

Geldi kāfir ḳalıb ḳalıb oldu baḳar

O gice gelen kāfiri bir bir yıḳār

Geldi yüz biŋ kāfir ḳoşın ḳoşın

Ĥamle ḳıldı oġlana onı beşi

Gördi ḳırmaḳdan dökemez kāfiri

Kendi kendine dir bes yüri

İtdi vārub ṭaġ etegin tutayım

Mine Ĥatun yanına dek yatayım

Kāh şavaş kāh ātı başın yıkā

Yetdi Mine yakın geldi ṭaġa

Ol ṭaġı ḳal‘e idüben durdular

Kāfir bir ĥamle ḳılıc urdılar

Kāh girer meydana oġlan kāh Mine

Şöyle kim girmişdi Mine dine

Din yolunda ikisi düriştiler

Üc gün üc gice tamam urıştılar

Kāfir aldı ol ṭaġıŋ dört yanını

Gāziler aḳıtdı kāfir ḳanını

Gövdeler ŧoldı yazı meydan ici

Ŧābutuŋ kahrıyla ŧoldı ḳān ici

Na‘re uruben yüregi Ĥun olur

Ḳaḳımaḳdan şöyle kim mecnûn olur

Leşkerine ħışım idüben düşer

İtdi bir oġlan hüner on beşer

15b

Bir ḳız ile yalŋuz yaḳdı bizi

Nice adam diyelüm şimdi sizi

Sizde nāmuś yoġmuş ya‘rıŋuz

Bir pula degmez imiş heb vārıŋuz

Bir oġlanı getürmeyesiz ele

Yā ‘Āli gelürse Ĥaliŋüz nola

Ol gelürse size hic virmez emān

Yaḳmış sizden üc ŧorba śamān

Ol śamān bir āc ŧavarı ŧuyura

Bu nice er muḳābil degil sizi bir ere

Bunu didi ḳanı aġladı

Kāfirler ġayret ḳuşaġın baġladı

Taġ dibinde debdi Rüstem ātını

Geldi Tābut yānına ögütdiler ātını

Didi şaha sil yāşıŋı aġlama

Ġayret odı ile yüregin taġlama

Bir sözüm vardur diyem işid beni

Ger saŋa tutam getürem oġlanı

Dilegimi virmezsin ey şah baŋa

Dilendür dilegüŋ virem saŋa

Şaha dersim olsun ol hemān

Virmiyem oġlana hic bir dem āmān

Saŋa tutub ānı diri getürem

Ĥacatüŋ ne ise ey şāh yetürem

Ŧābut eydür kim saŋa virdüm ḳızım

Yine sen tutduŋ nāmusumuz bizim

16a

Ger ānu ŧutub getüresin baŋa

Göreyim seni ķızımı virdim saŋa

Çün bunu işidib Rüstem şāz olur

Āt sürüb meydan icine gelür

Oġlana caġırub eydür gel berü

Senüŋ ile cenk idelim biz girü

Mine eydür ben gireyim meydanına

Zaĥ̂m-ı tıġ urayım ben cānına

Rüsteme ben gideyüm sen fārigˇ ol

Ya ġazi nöbet benüm olsun bu yol

Çün Muĥ̂ammed Ħanefi ŧurdı geri

Sürdü meydana vardı iceri

Ĥ̂amle ķıldı ikisi bir bir Mine

Sen baķ imdi teŋrinün taķdirine

Caldı ālmış kez bu ānı o bunı

Ŧolmış idi Rüstemüŋ ol dem kanı

Bir sügi urdı ḳız ānuŋ tenine

Kim ciger zaĥım erişdi cānına

Sacdı sügi urdı yüreginden öte

Yıḳdı āndan Rüstemi gör heybete

İndi kesdi Mine Rüstem bāşını

Gör ne ḳılur Rüstemiŋ kardaşını

Vardı ol Rüstemiŋ biş kardaşı

Gördüler kim bitdi Rüstemiŋ işi

Bişi dāĥi ĥamle ḳıldı āġlaya

Mine hatun yimedi hic ġam ḳayu

16b

Her birine irdi urdı bir ḳılıc

Her kim ḳılıc yidi debrenmedi hic

Mine Ħatun bu işleri işledi

Ḳakıdı ātası ḳolun dişledi

Başına tobraḳ koyub aġladı

Didi bu cazı yüregüm taġladı

Ḳızı ele getüreydim hemen

Yayıtdım işbu oġlanuŋ ġamın

Bu ḳız biraz muḳābil olmaya

Kimse bunu gelem muḳābil gelmeye

Ĥamle ḳıluŋ buŋa siz altmış biŋ er

Siz kemendi ile buŋa eyleyiŋ hüner

Ĥamle ḳıldılar buŋa leşker varı

Gör Muĥammed Ħanefi ol serveri

17a

Na‘re urdı ol dāħi sürdi āt

Ĥamle ḳıldı virdi tekbir śalavat

Kāfiriŋ bir yanına urdı özin

Kāfiri ortaya aldı Tābut ḳızın

Kimi ħank itdi kimi atdı kemend

Kimi ātı ayaġına ḳıldı bendi

Anca meger ĥıyal-ı aybın dakdılar

Şöyle kim Mine atdan baḳdılar

Baġlayuben ānı iletdiler revān

Ātası ḳatına keşan ber keşan

Baḳdı gördi Tābut ḳızın oldu şāz

İtdi ḳumaŋ oġlana oldur maraz

Ḳumaŋ ānı ḳacmasun baġlaŋ yolın

Bildürelim biz āŋa kendi ĥālin

Baġladılar ol taġı baştan başa

Bu gezir ḳafir yürür taşdan taşa

Oġlanıŋ ārdın öŋün baġladılar

Sıl gibi her yaŋa caġladılar

Ol Muĥammed Ħanefi gördi bu işi

Yalŋız ḳaldı esir oldı bāşı

Üstüne kāfir yıġıldı ġalebe

Başladı yalvarmaġa ol celebe

Yā İlāhi sen bilürsin ĥālimi

Ātama bildür benüm āĥvālimi

Tehlükeye śalmışam ez bāşımı

Ātam ile vir benüm ḳardaşımı

17b

Kāfir elinden esir oldu yarum

Ānıŋ çündür benüm özüm vārum

Yalŋuz yardımcı ol sen baŋa

Başdan ola kim cān bulam āŋā

Āŋā cān bulmaz ise bu cānum

Mine Ħatuna fida olsun cānum

Böyle didi tiz urdı niġāra

Ŧurıldı Ĥamle ḳılıc ḳıldı kāfire

Ḳırdı kāfiri oldem ol gāzi

Ḳan ile gevde ile ŧoldı yüzi

Āħşam oldı cıḳdı ol leşkerden Mine

Ātdan indi geldi ol ŧaġ dibine

Degmişdi onyedi yerde yere

Ḳanlaruŋ sildürdi ol ḳaraveşlere

Śardılar yārusını ucdan uca

Beklediler ḳaraveşler ol gice

Dutla düzüb biraz şeker ezdiler

Gül śuyu ile āŋā şerbet düzdiler

İcdi āŋı vücudu buldı śāfa

İşdi imdi ol Muĥammed Muśtafa

‘Āliniŋ düşine girüb söyledi

Oġlanuŋ ĥālini ma‘lum eyledi

Yā ‘Āli tiz irişgil oġluŋa

Yoĥsa nagāh ācı olur cānıŋa

Tābutuŋ ĥāngına düşdi ḳıl meded

Leşker ortaya alıbdur bį ‘aded

Üşidi ḳāfir oġlanuŋ dört bir yanına

Seni ister der dinüŋ dermānına

Yā ‘Āli Düldülle tiz ŧur yüri

Cebbetli ġiylan ŧaġına vār yüri

18a

‘Āli şol dem işidib āh eyledi

Ġazilere düşüni şerĥ eyledi

Maġrib iline gaza ḳılmaz idi

Medineden yaŋa vurulmuş idi

M‘alum oldu çün bu iş ol gāziye

Bindi sürdi Düldüli bir yazıya

Gaziler ‘Āli ardından irdiler

Feriştehler yir damarın durdurdılar

Çün Muĥammed Ħanefi ŧurmış idi

Kāfiriŋ cengine ol girmiş idi

Gün zevāle irince hem cenk itdi

Kāfir elinden ḳatı tenig idi

Öyle vaḳtinde bulurdı bir dumān

Medine yolunda oldı ol hemān

Toz icinde cıḳdı ol gāni kerem

'Āli irişdi ardınca muĥterem

İrdi Ĥasan Ĥüseyin oġlanları

Karşuladı bir ḳaraveş ānları

'Āli o gice irişüb śordı ħaber

Ol ḳaraveş hem dāħi virdi ħaber

Cenk icinde Mine tutulduġunı

Kāfir oġlana nekim ḳıldı ġāzi

Onyedi yerdedür oġlan yarası

Yā ‘Āli dir ḳalmadı hic cāresi

Ki demin de hem irişdiŋ sen bize

Ḳatı müştāḳ olmış idik biz size

Ol MuĥammedĦanefi dādım sizi

Gele diyu gözcü ḳomışdı bizi

‘Āliye virdi ħaber döndi yine

Cenk icinde muştuladı oġlana

18b

Kim irişdi üş ātaŋ ḳardaşlarıŋ

Gaziler bile cümle yoldaşlarıŋ

‘Āli bir kez na‘re urdı ki ḳatı

Śıcradı śaĥrada ol Düldül ātı

Kāfir işitdi ‘Ālinüŋ avāzın

Heybetinden niceler düşdi yüzün

Nicesinüŋ ödi sıtdı ol zamān

Nicesi āndan yıḳıldı virdi cān

Nicesi dutdı ḳılınc bu ḳorḳudan

Nice kāfirler uyandı uyḳudan

‘Āliniŋ avāzın işitdi ol Tābut

Beglerini dögşürüb ider ögüt

Beglerine eydür dileŋüz amān

Mürüvvet issidür ol behlüvān

Cengi ḳoyub bir yere derneşdiler

Ġazilerüŋ ayaġına düşdiler

Na‘re urdı her birisi yeryerin

Eline āldı ‘Āli źülfüġārın

Caġırıb eydür ey kāfir la‘in

Źülfüġārla karŋunuzı yarayın

Nice ḳıyduŋuz bir genc oġlana

Kim bulaşturduŋuz ānı siz kāna

Şimdi siziŋ ḳanıŋuz dökeyim

Sügi ilen bendeleriŋiz sökeyim

Ol Muĥammed Ħanefi yaślı idi

Kāfir elinden gözü yaşlı idi

Çün işitdi ātasınıŋ avazin

Dutdı andan yana döndi yüzin

Geldi oġlan ‘Ālinin öbdi elin

‘Āli gördi nicedür oġul ĥāliŋ

19a

Bāre bāre olmış ol nāzik teni

Ḳızıl ḳan olmış giydügi ṫonı

Öbdi ḳocdı ol dem oġlunı ‘Āli

İtdi şükür śaġ salim buldım seni

Oġlan eydür ḳalmadı kaygu benüm

Yüzünü gördi sevindi cānum

Lākin ol Tābut ḳızı Mine Ħatun

Kim benüm cānımı aldı śatun

Ḳırḳ ḳulac ḳuyu dibindedir yerim

Āllah bilürdi ancaḳ Ĥālim

Geldi ol ḳız gice nıśfında meger

Kesdi zindancı bāşın ḳıldı ħaber

Ācdı ḳabu aġzını beni śāldı kemend

Geldi i‘mana benümle icdi ānd

Āldı ŧoḳoz āt yedi ḳaraveş

Sāzı sılaĤ virdi ŧon ḳumaş

Degme erde görmedim śavaşını

Cenk icinde kesdi Rüstem başını

Ĥamle ḳıldı Tābutun var leşkeri

Etdiler kemend üstüne yer yerin

Ben yāralı oldum ānı aḳdardılar

Aluben Tābut ḳatına gitdiler

Ĥāl bunuŋ gibi olubdur ey āta

Ḳoma sen ol ḳız kim ānda yata

Çün Muĥammed Ħanefi ĥālin didi

Kārāveşler ‘Āli elini öbdi

Dört yāŋadan gāzilere yürümüş idi

Kāfir bir araya dirilmiş idi

Ol erenler şāhı h‘ey cekdi źülfiġār

Didi dāħi ḳalmaydı hic intizār

19b

Ḳaśdı ḳıldı kim gire ol behlüvān

Geldi Tābut ilcisi diyara āmān

Didiler āmān dilerüz yā ‘Āli

M‘aden-i lütf-i keremsin yā veli

Cānımızı sen bize bāġışlaġıl

Dāħi ne kim dilersen işleġıl

‘Āli didi verıŋ üc yıllıḳ ħarac

Mine Ħatun ile taĥtı tāc

Gāzilere yedi yüz bıŋ dāħi māl

Elli bıŋ baş āt katır ḳoyun cemel

Yigirmi bıŋ yimeni ḳumāş

On bıŋ şi‘al* l‘al ...ṯāş

Ḳāmusını ĥāżır āluŋ getüriŋ

Üc güne degin bunları yetürüŋ

Dāħi āndı icub hem olmaya ħilāf

Āramuzda olmaya cenk muṯāf

Yılda bin bu mikdar māl viresiz

Din İslām yāśaġına giresiz

Ĥāyin olmaya siz İslām dinine

Fitne ḳılıcın ḳātmaya siz ḳanına

Tā ki cenkde ħarbı biz terk idevüz

Śulĥu oluben evimiz gidevüz

Yoḳ dersine Tābut olduḳ suvār

Cenk icinde iş almazda źülfiġār

İkisinden birin iħtiyār idün

Bu sözümü tiz ŧutun muti‘ olun

İlci gitdi bu cevābı virmege

Üc güne degin bu mālı dirmege

Vardı ilci Tābut ḳıldı beyān

Çün ‘Āli sözün Tābut bildi ‘ayan

20a

Beglerini cağıruben okudı

İlciye begler ḳatında ḳaḳıdı

Rażı olmaz bunca malı virmege

Tedbir eyledi ĥiśara girmege

Tābut eydür ili günü direlüm

Bağlayalum ḳamû şehri girelüm

Mancılıḳ baġlayalum burc üstüne

Bize görelüm ānuŋ ḳaśdı ne

Beglerinüŋ ḳamûsı didi şaha

Ger hiśara girmege ḳılśan daĥa

İki gün cümlesi şehre sıġmaya

‘Āḳlımıŋ yārusı yire yaġmaya

Yaġıcunuŋ üstümüzden gitmeye

Kesilen baş dāĥi yine bitmeye

Beglik olmaz illa bu yıl gün ile

Şenlik olmaz dā‘ima şebĥun ile

Ücyüz altmış şehere ḳal‘ye eylegün

Ḳamûsı Ĥükmüŋ altındadur bugün

O bāşına girār altun virelüm

Āŋa Tābut orta çün māl direlüm

Yārusın virmek ile ol def‘ ola

Yarusı kala saŋa hem nef‘ ola

Destur olsun biz bunı bitürelüm

Üstümüzden ķayguyu götürelim

Bir ikiçünkim yıķılmaz yabalar

Bir eli çünkim kesilmez obalar

Çün bu kāfir begleri virdi cevab

Bu sözü kāfir Tābut gördi śevab

Mine Ħatun baġlu zindanda idi

Gönlü gözü ķamû oġlanda idi

20b

Ātası ĥükmi eyledi ķıldılar āzād

Tacı taĥtı teslim itdi oldı şād

Gine giydi ķız ĥaś el ĥaś tonı

Oldı şöyle hem ziyāde İslām dini

Her gereklü şeylerüni düzdiler

Yedi yüz biŋ cehizini yāzdılar

Yedi günde ķamûsı bitdi temām

Ĥamusını aldı icinde ol hemān

Ḳazılara ḳalanın baḫşiş eyledi

‘Āli Muḥammed Ḥanefiye söyledi

Mine Ḥatun saŋa ‘aḳde idelüm

Śulḥ oluben eyleyemüz gidelüm

İkisinden izin ālub ḳıldı nikāḥ

Kāfir ile kıldılar śulhu śuleḥ

Tābuta yazdı ‘Āli bir ḫoş berāt

Kim ḳavle durmaz olursaŋ nebāt

Āndı şartı ḳavli muḥḳem itdiler

Malı genci ġazilere virdiler

Destur oldı ‘askere İslāma yine

Göc idüb geldi Medine şehrine

Ḳırk ḳaturuŋ yüḳüdür cehiz ḳumāş

Ḳırḳ yānında dāḫi bile ḳaraveş

Develer cökdi yolını çezdiler

Ḳurdılar ḥateme yer aġin düzdiler

Geldi ḳondı teŋri āślānı ‘Āli

Resulüŋ yolına tutdı yolı

Muhammed Ħanefi ol ħoş niĥād

Mine Ħatunı aldı mirād

SONUÇ

Cenknâmeler, sözlü edebiyat geleneğinin vazgeçilmez anlatılarından biridir. Bu anlatılar toplumun her kesimi tarafından benimsenmiştir. Zamanla dinlenen, okunan, yazılan ve söylenen eserler haline gelmiştir. Aradan o kadar zaman geçmesine rağmen günümüzde, özellikle folk kültürün kendisini muhafaza ettiği küçük yerleşim yerlerinde canlılığını korumaktadır. Hatta uzun kış gecelerinde köy meclislerinde ve kahvehanelerinde sözlü ve çalgılı müzik aletleriyle icra edilir.

Türklerin İslâm'ı kabul etmesiyle birlikte Orta Asya ile Anadolu coğrafyası İslâmlaşmaya başlamıştır. İlk örneklerinin on üçüncü yüzyılda yazıldığı tahmin edilen Muhammed Hanefi Cenknâmeleri, Türklerin İslâm'ı kabul etmeye başladığı bir dönemde yani geçiş dönemi özelliklerini ihtiva etmiştir. Geçiş sürecinin ürünü olan bu eserlerde İslâm'ın inanç ve öğretilerine vurgu yapılmakla beraber, İslâm öncesi döneme ait olan halk ritüellerinin de melezleşmiş bir biçimde muhafaza edildiğine tanık olunmuştur.

Cenknamemizde tahlil etmeye çalıştığımız Muhammed Hanefi karakterinin tarihteki kişiliğinden neredeyse tamamen bağımsız bir şekilde oluşturulduğu gözlemlendi. Bu çalışmada karşılaştığımız Muhammed Hanefi kişiliğinin Türk kahramanlık anlatılarında geçen Danişmend Gazi, Battal Gazi, Bamsı Beyrek gibi tiplerle benzer nitelikler taşıdığı görülmüştür.

Burada dikkatimizi çeken bir diğer husus bu metnin tamamen müslüman ile gayr-i müslüm çatışmasının temelleri üzerine kurgulanmasıdır. Bu kurguda İslam'ın inanç ve öğretilerine vurgu yapılmaktadır. Halkın duygu ve düşüncelerinden süzülerek oluşturulmuş Muhammed Hanefi karakterinin idealize edilmiş bir İslâm kahramanı profilinde olduğu görülür. Hz. Peygamber'in kutsi hadislerinde yer alan "Asıl savaş insanın kendi nefsiyle olanıdır" ifadesinden hareketle bu cenknâme'de Muhammed Hanefi'nin her ne kadar da kafirlerle fiziksel anlamda savaştığı gözükse de aslında O'nun küçük savaştan büyük savaşa doğru yol aldığı anlaşılmıştır. Özellikle zina ve içki gibi haramlardan uzak durma ve nefsin ıslah edilmesinden hareketle bu metni yazan veya söyleyen kişinin tasavvufi anlamda bize büyük savaşın daha önemli olduğunu anlatmaya çalıştığına tanık olunmuştur. Ayrıca on yaşında bir çocuk olarak maceraya başlayan Muhammed Hanefi'nin İslâm'ın inançlarına bağlı kalması ve bunun sonucunda ödüllendirilmesi cenknâmenin istenilen bir mutlu sonla bitirilmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada tarihi gerçekliği olan Muhammed b. Hanefiyye'nin, halkın muhayyilesinde oluşturulan ideal İslâm kahramanı, başka bir Muhammed Hanefi' tipi ile karşılaştık. Sosyal vicdanın yaratmış olduğu bu kişiliği bütün yönleriyle tanımaya çalıştık.

KAYNAKÇA

AKINCI, Ahmed Cemil **Hazreti Fatma**, Sinan Yayınevi, İstanbul 1980

AKTAŞ, Hasan **Türk Şiiri'nde Din ve Tasavvuf**, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2001

ALPTEKİN, Ali Berat **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Akçağ Yay., Ankara 2005

ARPAGUŞ, Hatice Kelpetin " Kelime-i Tevhid "**D.İ.A,** C.25

ARTUN, Erman **Aşıklık Geleneği ve Aşık Edebiyatı**, Kitabevi Yay., İstanbul 2005

ATALAN, Mehmet **Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknâmeleri**, TBBD Yay., İstanbul 2011

AYDEMİR, Abdullah **İslâmi Kaynaklara Göre Peygamberler**, TDV Yay., Ankara 1992

BAŞ, Eyüp (Ed.)**İslâm Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2013

BATUR, Suat **Türk Halk Edebiyatı**, Altın Kitap Yay., İstanbul 1998

BERKİ, Ali Himmet, Osman Keskioğlu, **Hatemü'l Enbiya ve Hz. Muhammed ve Hayatı**, D.İ.B.,Yay., Ankara 1991

BOZKURT, Nebi "Ravza-i Mutahhara" **D.İ.A**. C.34

CAMPBELL, Joseph **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Kabalcı Yay., İstanbul 2013,

CEYLAN, Ömür **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000

ÇELİK, Hüseyin Sezgin **Ademden Yusuf'a Peygamberler Tarihi**, Çıra Yay., İstanbul 2007

ÇETİN, İsmet **Tursun Fakih Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Mesnevileri**, İlesam Yay., Ankara 2002

ÇETİN, İsmet **Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali Cenknâmeleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997

ÇOBANOĞLU, Özkul **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yay., Ankara 2004

DEVELLİOĞLU, Ferit **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Aydın Yay., Ankara 2008

DÛMÎ, Ahmed Abdülcevaded**İslâm'ın Kadın Kahramanları**, (Çev.) Nedim Yılmaz, Hisar Yay., İstanbul 1986

DURBİLMEZ, Bayram **Kırım Türk Halk Anlatılarda Sayı Simgesi**, Milli Folklor der., 2007

El- İSBEHANİ, Ebu Nuaym Ahmed bin Abdillah b. İshak **Hilyetü'l Evliyâ**, (Çev.) Hüseyin Yıldız, Hasan Yıdız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yay. İstanbul 2015

ELÇİN, Şükrü **Halk Edebiyatı Araştırmaları2**, Akçağ Yay., Ankara 1997

El-MAĞLUT, Sami b. Abdullah b. Ahmed**Hz. Ali Atlası**, (Çev. Ed.Adnan Demircan), Ocak Yay., İstanbul 2009

en-NEDVİ, Ebu'lHasen Ali el-Haseni**Kur'ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler**, (çev.), Ahmet Lütfi Kazancı, İslâmi Neşriyat Yay., Konya 1974

ERDEM, Özge Kırca **Kırgız Destanlarında Hayvan Motifi**, Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsi Yüksek Lisans tezi, 2015

ERGİN, Muharrem **Dede Korkut Kitabı-1**, T.D.K. Yay., Ankara 2008

FAYDA, Mustafa "Ömer" **D.İ.A**., TDV. Yay., Ankara 2007 C.34

FIĞLALI, Ethem Ruhi "Ali", **DİA**, C.2

FIĞLALI, Ethem Ruhi "Hasan", **D.İ.A**., C.15

GÖLPINARLI, Abdulbaki **Müminlerin Emiri Hz. Ali**, Derin Yay., İstanbul 1993

GÜNBULUT, Şükrü **Halk Şiiri'nde Kadın**, Berfin Yay., İstanbul 2002

GÜNEŞ, Asuman **Oğuz Grubu Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın**, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2012

GÜREL, Ramazan **Din Eğitimi Açısından Kur'ânda Hz. İbrahim**, Çamlıca Yay., İstanbul 2013

GÜVENÇ, Ahmet Özgür **Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme,** A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 41, Erzurum 2009,

GÜZEL, Abdurrahman Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara 2005

HAMİDULLAH, Muhammed**İslâm Peygamberi**, (Çev. Mehmet Yazgan), Beyan Yay., İstanbul 2004

HASAN, Halil İbrahim **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal-İslam Tarihi**, Kayıhan Yay., İstanbul 1985,

İPEKTEN, Haluk **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,** Dergah Yay., İstanbul 2010

JOMİER, Jacques**Tevrat, İncil ve Kur'ân**, (Çev).,Sakib Yıldız, Dergah Yay., İstanbul 1980

KALKAN, Ahmet **Ansiklopedik Kur'ân Kavramları ve Güncel Yansımaları**, Davud Emre Yay., İstanbul 2011, cilt 10

KAPLAN, Mehmet **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, Dergah Yay., İstanbul 2004,

KARA, Necati **Kur'âna Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler**, Seha Neşriyat Yay.,İstanbul 1991

KARTAL, Ahmet **Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevi**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2014

KOCATÜRK, Vasfi Mahir **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yay., Ankara 1970

KÖPRÜLÜ, Fuad**Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar**, D.İ.B. Yay., Ankara 1991

KURÂN-I KERİM

KÜLEKÇİ, Numan **11.-20. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özellikleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Aktif Yay., Erzurum 1999, C. 2

LEVENT, Âgah Sırrı **Divân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Yay., İstanbul 1984

MATTEİ, Jean Louis **Hz. Ali Cenknâmeri**, Kitabevi Yay., İstanbul 2004

MEVDUDÎ, SeyyidEbulAlâ**Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı**, (çev.), AhmedAsrar, Pınar Yay., İstanbul 1992

MUTLU, Belkıs **Efsanelerin İzinde**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yay., İstanbul 1968

OCAK, Ahmet Yaşar **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler Metodolojik Bir Yaklaşım**, TTK Yay., Ankara 1997

OCAK, Ahmet Yaşar **Türk Folklorunda Kesik Baş: Tarih-Folklor İlişkisinden bir Kesit**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989

OĞUZ (ed.), M. Öcal **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004

ONAY, Ahmet Talay **Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar**, T.D.V. Yay., Ankara 1993

ÖZ, Mustafa Muhammed b. Hanefiyye, **D.İ.A**. C.30

PAŞA, Ahmed Cevdet **Hatemü'l Enbiya Hz. Muhammed**, (hzr.), Mustafa Kasadar, Akay Yay., İstanbul 2009

PEKOLCAY, Necla **İslâmi Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000

SA'D, İbn-i **Kitâbü'tTabakati'l Kebir**,(Çev. Adnan Demircan), Siyer Yay., İstanbul 2014

SAKAOĞLU, Saim **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yay., Ankara 1999

SARKAVİ, Cemalleddin**Yahya mı Yuhanna mı?**, Ocak Yay.,İstanbul 2009

SCHİMMEL, Annemarie **Sayıların Gizemi,** Kabalcı Yay., İstanbul 2000, s. 265

SOLMAZ, N.Mehmed, İsmail Lütfü Çakan, **Kur'ân-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, Ensar Neşriyat Yay., Ankara 1948, C.1

ŞATT, Aişe Abdurrahman Bintü'ş **Resulullah'ın Kızları ve Torunları**, (Çev.), İsmail Kaya, Uysal Kitapevi Yay., Konya 1987

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla **xvı. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerde Edebî Tasvirler,** Kitabevi Yay., İstanbul 2002

ŞİBLÎ, İmam **Peygamberimizin, Risaleti ve Şahsiyeti**, (Çev.), Ahmet Karataş, Timaş Yay., İstanbul 2004

UYAR, Gülgûn**Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evladı**,Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul 2008

YAZIR, Elmalılı Hamdi **Hak Dini Kuran Dili,** Huzur Kitapevi Yay., İstanbul 2008

YENİBAŞ, Hasan **Peygamberler Tarihi**, Işık Yay., İstanbul 2011

YILDIZ, Şerife Nilgün **Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2011

www.TDK.gov.tr. Erişim Tarihi (13.03.2016)

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=150207#(Erişim Tarihi 22.10.2015)

SÖZLÜK

-A-

āgįn: (far.) Dolu, doldurulmuş.

akdār: (ar.) Kudretler, değerler.

akd: (ar.) söz, sözleşme.

Āliyyü'lMürteża: (ar.) Hz. Ali'nin "kendisinden razı olunmuş" anlamına gelen ünvanı.

aliŋ: (ar.) Aleni.

aŋah: (tür.) Korku, şaşma, ünlem bildiren söz.

ār: (ar.) 1.Utanma, hayâ, edep.2. Asker.

āreste: (far.) Süslenmiş, bezenmiş.

arş u ferş: (ar.) Gök ve yer

artuk: (tür.) Fazla.

asį: (ar.) Başkaldıran, dikbaşlı

atlas: (ar.) Üstü ipek altı pamuk kumaş.

āvāz: (far.) Ses, seda.

ayan: (ar.) Bir şehrin ileri gelenleri.

a'za: (ar.) Üye.

āzād: (far.) Serbest olma, özgür.

-B-

bātıl: (ar.) Boş, beyhude, yalan, çürük.

bad-ı nime: (far.) Hafif rüzgar.

bahşiş: (far.) Bağış olarak verilen para.

bed-fial: (far.) Yaptığı işler kötü olan.

beka: (ar.) Sonsuzluğa ulaşma.

bend: (far.) İp, bağ.

bende: (far.) 1. Köle, 2. Göğüslük.

berāt: (ar.) Rütbe ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

berk: (ar.) Şimşek.

bermeg: (tür.) Vermek.

berü: (tür) İleri.

bes: (far.) Yeter, yetişir.

beşāret kılmak: (ar.) Müjdelemek, muştulamak.

beyān: (ar.) söyleme, bildirme.

buyruk: (ar./tür.) emir, ferman

bünyād: (far.) Asıl, esas.

-C/Ç

çak: (far.) Yırtmak, parçalamak.

cam: (far.) Kadeh, bardak

cebetligiylan: (far.) Hazar denizinin güney batısında yer alan bir dağ ismi.

cehd: (ar.) Çalışma, çabalama.

celse: (ar.) Oturmak.

cemāl-i ṭal‘atı: (ar.) Nur yüzlü

cem‘: (ar.) Toplamak.

ceri/çeri: (tür.) Ordu, asker

cerih: (ar.) Yaralanmış, yaralı.

cevher: (ar.) Elmas, değerli taş.

cevr: (ar.) Cefa, eziyet.

çez: (tür.) Çabuk.

cıgrışmak: (tür.) Ağlamak, inlemek, yalvarmak.

cihâd: (ar.) Din uğruna düşmanla şavaşmak.

-D-

dād: (far.) Doğruluk, adalet.

dakındı: (tür.) Taktı.

depmek: (tür.) Ayaklarıyla itelemek, sıçramak, sürmek.

derenmek: (tür.) Titremek.

derneş: (tür.) derli bir şekilde toplanmak.

desti: (far.) Elinden tutma, yardım.

destur: (far.) İzin, müsaade.

dem be dem:(far.) Daima

dögşür: (tür.) Dövüşe hazırlamak, dövüştürmek.

Dibā: (far.) Altın ve gümüş işlemeli kumaş.

dirmek: (tür.) Toplamak, derlemek.

düldül: (ar.) Hz. Ali'nin bineği.

dür: (far.) Uzak.

-E-

ebyāz: (ar.) Beyaz.

emir-ülmü'minin: (ar.) Müslimanların emiri.

erbah: (ar.) Fayda.

erlik: (tür.) Erkeklik, yiğitlik.

etmek: (tür.) Ekmek.

eydür: (tür.) Söylemek.

-F-

fariğ: (ar.) Rahat.

faş: (far.) Açığa vurmak.

fenā: (ar.) Maddi varlıktan sıyrılıp hakka ulaşma.

feriştah: (far.) Melek, iyi, güzel huylu insan, peri gibi olan.

füsül: (ar.) Elçi.

fütûh: (ar.) Ferahlama, zafer, galibiyet.

-G-

ġazāl: (ar.) Geyik, ceylan, ahu.

ġazavāt: (ar.) Din uğruna savaş.Hikâye.

ġanį: (ar.) Zengin, varlıklı

gark: (ar.) boğulmak.

garaz: (ar.) Kin beslemek, düşmanlık.

gayret kuşağı: (tür.) Bekaret kuşağı.

gazab: (ar.) Kızgınlık, hiddet, öfke.

genc: (far.) Hazine.

ger: (far.) Eğer.

ġevher: (far.) Elmas, cevher

ġına: (ar.) Bolluk, zenginlik

girār: (ar.) Büyük kıl çuval.

giriftar: (far.) Yakalanmış, esir tutulmuş.

gülistan: (far.) Gül bahçesi.

gümān: (far.) Zan, sanma, sezme, şüphelenme.

gürz: (far.) Büyük demirden yapılan topuz.

-H-

hācib: (ar.) Kapıcı, perdeci (evvelce vezir, amirler için kullanılır.)

hācāt: (ar.) İstek, ihtiyaç.

haçİl: (ar.) Utanmış, utancından yüzü kızarmış.

hafā‘: (ar.) Gizli olma, gizlilik.

hamus: (ing.) Çengel, kanca

halāl: (ar.) Eş, dostluk.

hālhāl: (ar.) Arap kadınların süs olarak ayak bileklerine taktıkları bilezik.

hakk-calab:(ar.) Allah,tanrı

hak: (far.) Toprak.

hank: (ar.) Boğazını sıkıp boğma.

harac: (ar.) Müslüman olmayan halktan alınan vergi.

has: (ar.) ot, çalı, çırpı

hateme: (ar.) "Allah sona erdirsin" manasında kullanılan bir dilek.

hazer: (ar.) Korkmak.

helāk: (ar.) Mahvolma, ölme

hel-etā: (ar.) Dehr suresi. (Kur'ân'ın 76'ncı suresi olup 31 ayettir.)

hilāf: (ar.) Karşı, zıt.

hısım: (ar.) Akraba

hışım: (far.) Öfke, kızgınlık

hıyāl-ı ayb: (ar.) Ayıplı taraf.

hızır: (ar.) İçenlere ölmezlik veren âb-ı hayât'ı içmiş bulunan vekul sıkıldığı zaman imdadına yetişmekle meşhur olanpeygamber.

hicr: (ar.) Ayrılık.

hil'at: (ar.) Süslü elbise, kaftan.

hor: (far.) Bayağı, adi.

hubb-ı ıyal: (ar.) Güzel çocuk

hulk: (ar.) Ahlak, güzel huy

hûn: (far.) Kan.

hüsn: (ar.) Güzellik

-I/İ-

İblis: (ar.) Şeytan.

içim: (tür.) Bir yudumda içilecek olan.

ilci: (tür.) Elçi.

ihta: (ar.) Hataya düşme,yanılma

ihtiyār etmek: (ar.) İki seçenekten birini seçmek.

imdi:(tür.) Şimdi

incik: (tür.) Baldır, kalça.

intizār: (ar.) Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme.

iriş: (tür.) Yetişmek.

issi: (tür.) Yakıcı, sıcak.

i'tikat: (ar.) İnanma, inanç.

ictihad: (ar.) İslâmalimlerinin verdiği hüküm.

iv: (tür.) Yol ya da tarla kenarlarında oluşan doğal setler.

-K-

kadem: (ar.) adım, ayak

kahr: (ar.) Mahvetme, zorlama.

kakımak: (tür.) Sinirlenmek.

kaltaban: (far.) Pezevenk, namussuz.

kamu: (tür.) Bir ülkedeki halkın bütünü, halk,

kanda: () Nerede, nereye, hani.

kanık: (tür) Acıkmak.

karaveş: (tür.) Cariye.

karındaş: (tür.) kardeş.

katarlamak: (tür.) Kovalamak.

katį: (ar.) Tereddüde mahal bırakmayan, kesin.

kavl-i muhkem: (ar.) Hüküm edilmiş söz.

kayu: (tür.) Endişe.

kemend: (far.) Herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan yuvarlak, ucu ilmekli ip.

keşānberkeşān: (far.) Çeke çeke, sürükleye sürükleye götürmek.

kevneyn:(ar.) Cisim, cismani.

kıdem: (ar.) Kadim olma.

kırmak: (tür.) Kesmek.

kocmak: (tür.) Kocaklamak.

ķor: (tür.) 1.Ateş, yanıp kızarmış odun.2 Büyük acı, üzüntü

koru: (tür.) Çevrili arazi, bahçe

kuman: (tür.) İftira, kara atma.

kurun: (ar.) Devir, zaman.

kürsi: (ar.) Oturulacak yer, taht.

-L-

lā: (ar.) Olumsuzluk, menfi.

lahze: (ar.) Göz ucu ile bakma.

la'l: (ar.) Kırmızı.

leşker: (far.) Asker.

-M-

ma‘den-i cu‘d-i vāḳār: (ar.) Dağların efendisi.

magrib: (ar.) Batı tarafında olan memleketler.

mahbub: (ar.) Sevgili, güzel.

mancınık: (ar.) Savaşlarda büyük taşları atmak için kullanılan sapan.

maraz: (ar.) Dert, bela.

mecnûn: (ar.) Deli.

mesnûn: (ar.) sünnet olan şey sünnet sayılan iş.

melamet: (ar.) Ayıplama, kınama.

mel‘ûn: (ar.) Lanetlenmiş, kovulmuş, herkesin nefret ettiği kişi.

mesmes: (tür.) Nehir ve derelerden esen hafif yel.

mest: (far.) Sarhoş.

misl: (ar.) Benzer.

mukabil: (ar.) Karşı karşıya gelmek.

müddet-i haml: (ar.) Gebelik zamanı.

murad: (ar.) İstek, dilek.

mürüvvet: (ar.) Yiğit, mert.

müstem‘i: (ar.) Dinleyen, dinleyici

mutaf: (far.) 1.farkına varmak 2. kıldan eşya yapan kimse.

muti‘: (ar.) Söz dinleme, itaat etme.

-N-

nagehān: (far.) Ansızın, birdenbire.

na‘re: (ar.) Yüksek sesle bağırma.

nebāt: (ar.) Bitki.

necįd: (ar.) Yürekli, kahraman.

nef‘: (ar.) Menfaat, fayda.

neķķāre: (osm.) Kudüm, yarım daire şeklinde iki davuldan oluşan vurmalı bir çalgı.

nev-civan: (far.) Genç delikanlı.

nigāh: (far.) Bakış, bakma, güzel, sevgili.

nihād: (far.) Ahlak, huy.

nıśf: (ar.) Yarı.

nįş: (far.) İğne, diken.

nübüvvet: (ar.) Nebilik, peygamberlik, Tanrı haberciliği.

-O/Ö

ödisıt: (tür.) Ödü korkmak.

ögüş: (tür.) Çokça, çok.

okun: (tür.) Çağırmak, çağrı.

on aşar:(tür./ar.) On yaş

-P-

pāre: (far.) Parça, bölüm

-R-

ravza: (ar.) Hz. Peygamber'in kabri

resen: (ar.) Kendi başına.

revān: (far.) Yürüyen, giden.

rüstem: (far.) İran şairi Firdevsi'ninŞehname'sinde adı geçen savaşçı.

-S-

śalavāt: (ar.) Namazlar, Hz. Muhammed'e ve O'nun soyundan gelenlere okunan dua.

safa: (ar.) Saflık, gönlün şen olması.

safį: (ar.) Temiz, halis.

saḥa: (ar.) Meydan, alan.

sahra: (ar.) Çöl.

samur: (ar.) İnce tüyleri olan, postu için avlanan küçük hayvan.

saz-ı sılah: (far.) 1.silah,ateşli alet. 2. silah düzenlemek,hazırlamak.

selasin: (ar.) Otuz

ser-tac: (far.) Baş tacı olan, çok sevilen.

server: (far.) Baş, reis.

sıl: (tür.) Gübre.

sündüs: (ar.) Parlak renkli, altın veya gümüş işlemeli ipek kumaş.

süvar: (far.) Ata binmiş

sulb: (ar.) Zürriyet.

sulh: (ar.) Barış.

suleh: (ar.) Salih, iyi, yarar.

sayd: (ar.) Av, avlanma.

-Ş-

sakį: (ar.) Kadeh, içki sunan.

şakir: (ar.) Şükreden.

şaź/d:(far.) Sevinçli.

şahādet: (ar.) Şahitlik etme, bir şeyin doğruluğuna inanma, delalet, "eşhedü en lâ ilâhe illallah…" sözünü tekrarlama.

şāhi: (ar.) Cömert, şahla ilgili şey.

şerh: (ar.) Açıklama.

şem‘: (ar.) Mum.

sıymak: (tür.) 1K.esmek, 2.büyük orak

şikār: (far.) Av, avlama.

-T-

ŧa‘ām: (ar.) Yemek, aş.

tabu: (tür.) Mana ile yüklü oldukları kabul edilen insanların, nesnelerin yasaklarla çevrilmesi ve korunması.

ta‘ccüb: (ar.) Şaşakalma, şaşırma.

tak olmak: (tür.) sınıra dayanmak.

tal‘a-yıbedr-i münir (ar.): Doğan parlak ay, dolunay.

ŧamu: (tür.) Cehennem.

tamur: (tür.) Damar, kan.

tan: (tür.) Güneş doğmadan önceki alacakaranlık, fecr.

tenig: (tür.) Direnme, kararlı olma.

ton: (tür.) Elbise, kılık, kıyafet.

ţig: (far.) Kılıç.

tıfl: (ar.) Çocuk.

tımār: (far.) 1.Beslemek 2. Askerlere ayrılan arazi.

tarlığında: (tür.) Yokluğunda.

tavar: (tür.) Koyun, koyun sürüsü.

turfe: (ar.) Görülmemiş, tuhaf, yeni

taşra:(tür.) Halkın yaşadığı yer.

turuben: (tür.) Durup, durmak.

tuş: (tür.) 1.Hedef 2.yoldaş.

-U/Ü-

us: (tür.) 1.Akıl 2. yarar

uş: (tür.) Şimdi.

-V-

virgil: (tür) Ver, emir ikinci tekil şahıs eki.

-Y-

yabana at: (far.) Bir kenara atmak

yaba: (tür.) Saman işlerinde kullanılan çatal şeklinde tarım aleti.

yagı: (tür.) Düşman.

yarak: (tür.) Gerekli araçlar, hazırlık.

yavlak: (tür.) Çok, çok fazla

yavuk: (tür.) sevgili

yazı: (tür.) Düzlük, ova.

yimeni: (tür.) Yumuşak bir kumaş türü.

-Z-

za‘firan: (ar.) safran.

zahm: (far.) Yara.

zeberced: (ar.) Zümrütten daha açık ve yeşil olan taş

zebûn: (far.) Zayıf, güçsüz

zerin: (far.) Altından yapılmış, altın sarısı.

zinhar: (far.) Asla

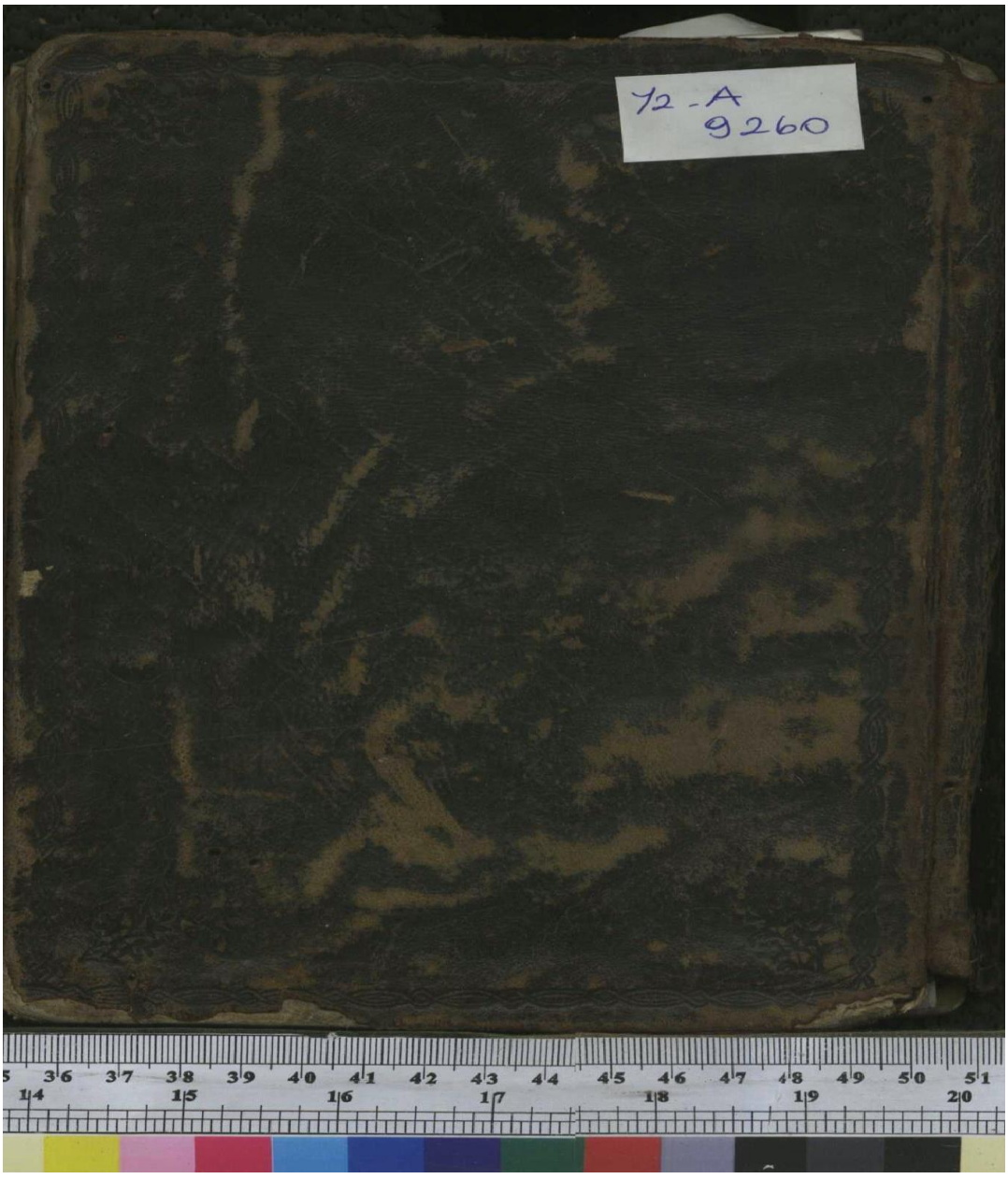
ziyan: (far.) Zarar.

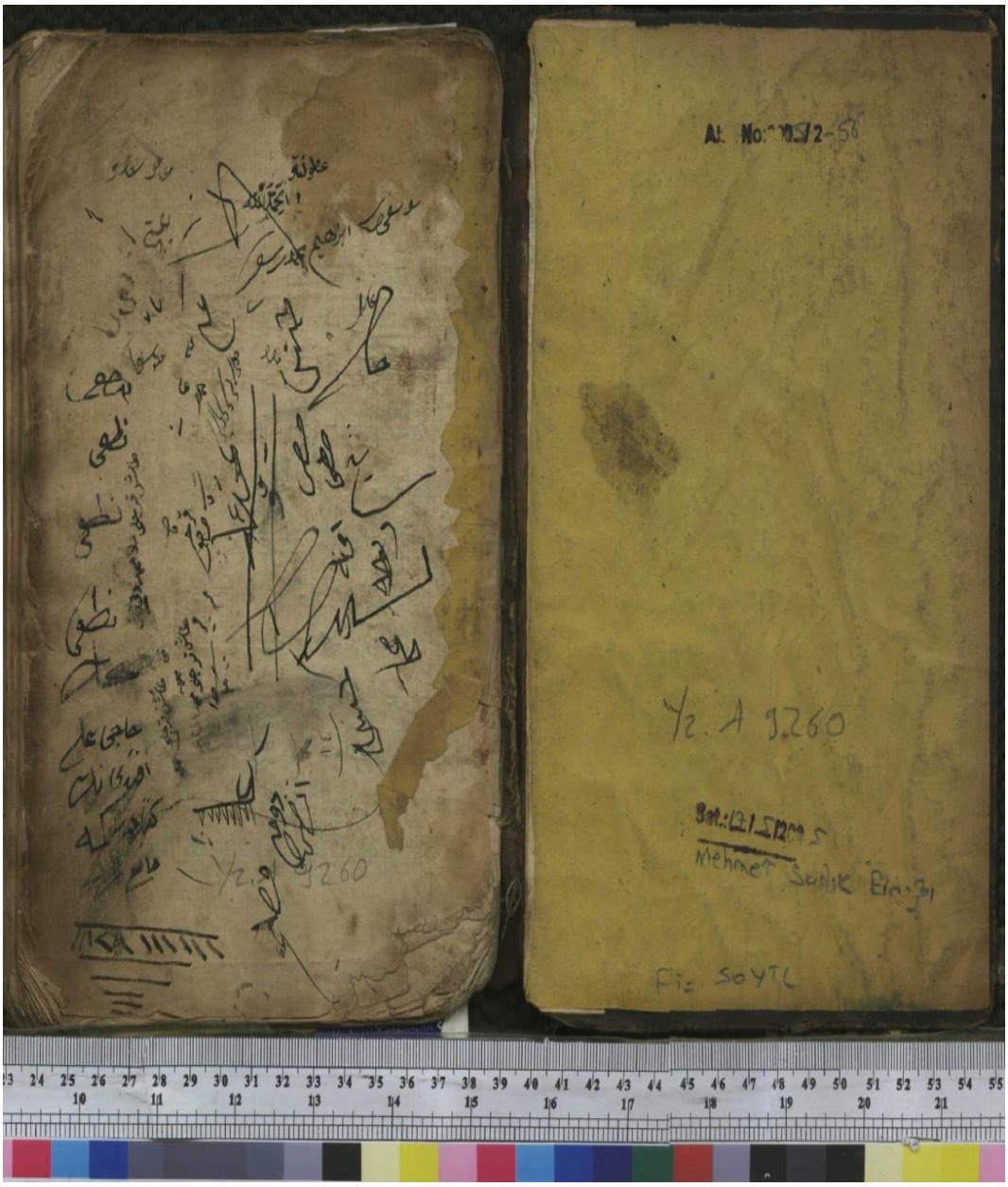
zu-çehran: (far.) Kendi yüzüne

zülfigār: (ar.) Hz. Ali'nin ucu çatal kılıcı.

EKLER

EK 1: BELGELER

Y2.A 9260
Mehmet Sabik Efe 31

بسم الله الرحمن الرحيم

هذا كتاب محمد حنفي

هذا كتاب محمد حنفي

بسم الله الرحمن الرحيم

الله آدى لم يسنه الله آدى نكى وردى محمدى شنا

يزده كوكله سويلسن انلاى ايو سوكسنى اولقمه جان بزه وردى

عرش وفرش دوبدوكودر الغنى غندا استر حظ بلسن آنى

دونان اولغل عاصى الما كم نكى خشيه ازيسه سبحا

بوبزمنوندن اولاسن مسمى سويه لاسن دوجهون اهه حمى

كيصا فنده دونيا سنى اولكودوم بودور اسيدبودسن بنى

مشويدان ادب بزكلكى فنى ابراهيم بندى اولا جكى

قالمولى حقه دوردى حق جلب دان اون كلن قولاغنه

اسمعيل قوچ قوشى قربان ايلكى داود الله حمد عاندى

قالى ايوب بوبجم دردنه صبر ايتدى جملتين انلاى بيان قوراى

فاتحه

قالى يحيى اغلمقدان بوكوزلرى قوزيكيدن چوروسنى اولا بوزدى

قالى زكريا اعجدان بولدى فظر اليه ايكى قادن قلديلر

قالى اول ابوبكر عمر عثمان على الله ايله دنيا دين بولدى بولنى

قالى اول احمد مصطفى خلقه عالمكى قلبدى صفا

وبن صلواة اول احمده سوكدم دكله اندى بن غزا اوست ذوقله

خوش غزا اوتدوكى ايشيدديكم بزدم انوى مستمع اولك بوزه

اول زمانده كيم محمد مصطفى دنيالرين دكشردى اول كان صفا

دنيا اوزه بكلكى صندى منفه اخره سلطان لغين الدى سوزه

بوفنا اوى غرك ايدوب بولدى بقا سرمدى ملكه ايرشدى مطلقا

بقيه اصحاب انيجه هپ اوى دلكزه كلدى اول كوزل آدى

اول اميرالمؤمنين كان سخا قان اغلدى هپ على الوتطى

كيمسه كوندوردوصه دان جمعه ايدى اغلمقدان دنيايه بقمز ايدى

بكا سنى مصطفاى قبله سين يصل نوبان ياغردى قربه سين

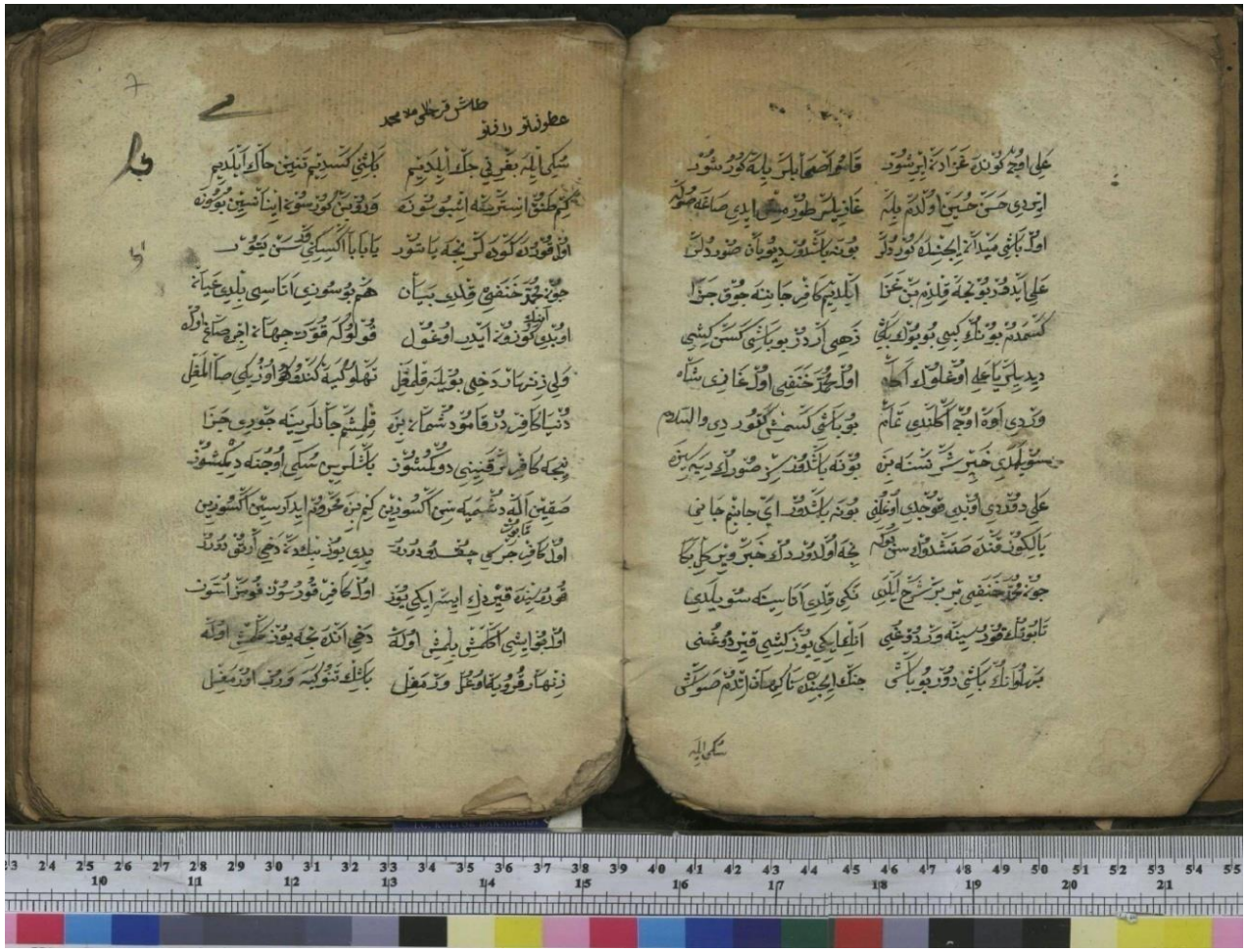
164

اول یوق کوردکلرکه ابلیسدن صیغه آکاکیمسه اوغایاکم کتورمسون دیه
شیطاندن اوبا دیشمه دیه ارلسون اذیوزنیه جوقلر بیریشه اولیس
علی بیردن اوغلنه اوکوش اوکوت اشیقیه قلدی قبول اندی سکوت
مدینه ده بزه زمانه قلدی قرار غزایه کوره اولدی طرحنکه سوار
شاه مردانه کیتمه بندی دولدکه کیدی ذوالفقار الدی الله
غازیلر بینه جمله سی جمع اولوب جمله بناء ایجنده کندی شمع اولوب
سنجاغی السلام کتوروب ایدی غازیلر فرصت بزمه دوردیدی
لشکرله یاتی علی المرتضی مغرب بولنجه اول سیری ملک
جوزجمد حنفی اوده قلوب اول غزالره نفسی کوکلینه اولوب
بوکه کوندره بینه ایلچی بولونای بین انی قلسم طلب
زهی کوکلی کوکسنه ایدی اول غول کیم بوغمش اول قدیم لابزال
سنکنی کوردی کونم سودی ظالم بزدخی ایله دوشه می جسم
ارض کادی بینه بندی اتینه غرق اولدی بینه جنکاه اتینه

کیدی جزمه

کیدی جزمه سین شکی الدی الله مکیسه دیکلی کم کلاه بلسه
جوزجمد حنفی جقدی کلوب قوزقوسنه تابوتک کوزنه قلوب
دیلیلر ایکی یوفه آردنه یوری قوزقه بکلینه قلمادی دیوری
علیناه اوغلو قوروبه اوغرامش قاموسین بنجه کبی دوغرمش
بسملولیله بیاشی کسیلی دهنی مدینه ایلنوب اصمشی دهنی
ولی کنه اول ملعون ایشیدنجه فاقدی اول ملامتلیه یولنمق حقی ایدی
یوخسه بزاوغلدنایکی کوزادی اولاربوبوک کیبی ایشی ایدی
سنجدی یوزکوریدی یوزاطلوادی وقدین بکلیه یولنمق قودیو
ایکی بهلوانه باشی قودی بری کوده بری اودسم ایدی
کلدی قوندی یلک یوزاره قوریله کسکه قوندیکه کلوب سنه قوندیکه
کوزنایله یقودیلیدیم اینی خودااولیلی اوسته غابنی وردنفی
داوداید سن یوسوروسویله دکمه لوانی قیاس ایلمه
اوچ یلک ایدی اول بزیرن جکمشدوز بلک ایدی اول بزیرن جکمشدوز

